1926. dar P. Wiktoryna Mańkowskiego, Wice-Prez. Apelacji, członka Komisji Kodyfikacyjnej

Sviktoryi Mándoky

4. 6-8. 20-22. 24-26. 28-33. 35. 39-46. 50-60. 63-74. 77-90. 94-110. 119-121. 125-141. 144-157. 163-168. 201-205. 208-214.
217-221. 234-238. 240. 251-257. 274-277.

Postępowanie sądowo cywilne austr.

wykład

prof. Dra Fierichа

1879/80.

Tom 1szy

Dział I Nauka o sądach cywilnych
Dział II O stronach i ich zastępcach

DZIAŁ PIERWSZY.

Nauka o sądach cywilnych.

Nauka o sądach cywilnych dzieli się na 5 części, z których:
I. O sądach cywilnych w ogólności,
II. O osobach sądowych
III. O składzie sądów
IV. o zakresie działania i właściwości sądów
V. o wewnętrznem urządzeniu i porządku czynności sądów — traktuje.

Część I.

O sądach cywilnych w ogólności.

Sąd cywilny, czyli władza sądowa jest to instytucya, której władza państwa nadała moc rozbierania spraw prywatnych, wydawania o takowych orzeczeń i wykonywania tychże. Moc ta nazywa się władzą sędziowską. Osoby wchodzące w skład są du zajmują się albo wprost wykonywaniem władzy sędziowskiej, albo działają tylko jako pomo-

cnicy. Ogół pierwszych stanowi główną instytucyę są-
dową, drudzy zaś stanowią według rodzaju ich zatru-
dnienia różne instytucye posiłkowe (pomocnicze) ja-
koto: dziennik podawczy, ekspedytura, registratura,
urząd hipoteczny, oddział obrachunkowy, urząd
depozytowy — Sądy dzielą się:

I. z uwagi na ich skład na sądy: kolegialne
(trybunały, sądy zbiorowe, Gerichtshöfe) i niekolegial-
ne, czyli pojedyńcze (Einzelngerichte) W sądach kole-
gialnych władzę sędziowską wykonywać musi kil-
ka osób fizycznych w tym celu wspólnie według ozna-
czonych przepisów działających. Z tej przyczyny sąd
nazywa się kolegium. Jeżeli zaś władza sędziowska
ma być wykonywana przez jedną tylko osobę fizy-
czną, wtenczas sąd jest niekolegialnym czyli pojedyń-
czym.

II. Z uwagi na stosunek nad i podporządkowania
dzielą się sądy na niższe i wyższe (Unter u. Obergerichte)
Jeśli bowiem stronom służy prawo odwoływania się
od orzeczeń sądu jednego do sądu innego, w tym celu,
by ten ostatni sprawę ponownie rozważył, i jeżeli to
być może, pomyślniejsze wydał orzeczenie, natenczas
sąd ten jest sądem wyższym, a pierwszy sądem niższym.
Takie odwoływanie się może kilkakrotnie nastąpić. Są-

dy, kt͞e pozostają w takim stosunku do siebie, nazywa-ją się instancyami. W Austryi mamy 3. instancye. Instancya I. jest najniższą. Sądy nie znajdujące się do siebie w wspomnionym stosunku, są względem siebie niezależne (coordinirt) Sądy jednej i tej samej instancyi są równorzędne. Sądami I. instancyi w Austryi są:

1. Sądy powiatowe (Bezirksgerichte)

2. Sądy powiatowe miejsko deleg. (städt. deleg. Bez. G.) w miastach, w k͞rych znajdują się sądy kolegialne.–

3. Sądy kolegialne I. Instancyi, kt͞e nazywają się w miastach stołecznych krajów koronnych i w niektórych ważniejszych miastach sądami krajowymi (Landesgerichte) zaś w innych miastach obwodowymi (Kreisgerichte)

4. Sądy handlowe i morskie (Handels u. Seegerichte)

5. Sądy górnicze (Berggerichte)

6. Najwyższy nadworny urząd marszałkowski (Obersthofmarschallamt)

7. Konzulaty austryackie

8. Nadłabiańskie sądy cłowe w Czechach (Elbezollger.)

9. Sądy przemysłowe (Gewerbsgerichte) –

Obok wymienionych tu sądów istnieją jeszcze instytucye, kt͞e wykonywują władzę sędziowską w niektórych tylko przypadkach, jako to:

10. Zakon niemiecki.

11. Izba handlowa i deputacya giełdowa w Tryeście.
12. Urzędy portowe (Hafengerichte)
Sądami II. instancyi są: sądy krajowe wyższe (Oberlandesgerichte) czyli Trybunału II. instancyi.
Sądem III. instancyi jest: najwyższy Trybunał w Wiedniu (Oberstergerichtshof.) — Sądami kieruje ministerstwo sprawiedliwości, załatwiając ostatecznie wszelkie sprawy administracyjne w zakresie sądownictwa. Ministerstwo nie jest wszakże władzą sądową lecz administracyjną. Obok wymienionych sądów mamy także Trybunał państwa (Reichsgericht i Trybunał administracyjny (Verwaltungsgerichtshof.) — Aż po dzień 30. czerwca 1869. istniały różne sądy wojskowe, które wykonywały jurysdykcyę w sprawach cywilnych. Z dniem 1/7 1869. przeszła takowa na sądy cywilne.

III. Z uwagi na przedmiot władzy sędziowskiej dzielą się sądy:

1. na sądy osobiste, rzeczowe i kauzalne (dla szczególnych spraw) według tego, czy właściwość sądu zawisła od zwyczajnego miejsca zamieszkania osoby pozwanej lub od położenia rzeczy zmystowej lub przymiotu sprawy.

2. na sądy petytoryjne i possesoryjne. Władza pierwszych ogranicza się w sprawach rzeczowych tylko do uznania samego prawa rzeczowego, drugich zaś wy-

łącznie do utrzymania lub przywrócenia posiadania prawa rzeczowego, nie wchodząc wcale w rozbiór istoty samego prawa.

IV. Z uwagi na rozciągłość władzy sędziowskiej, dzielą się sądy na: zwyczajne i wyjątkowe. Pierwszym podlegają wszelkie osoby i rzeczy, znajdujące się w ich okręgu z wyłączeniem tych tylko osób i rzeczy, kte na podstawie szczególnych postanowień wyjęte zostały; dla tych ostatnich ustanowione są natenczas odrębne sądy, kte zowią się wyjątkowymi lub uprzywilejowanymi.

V. Z uwagi na pochodzenie władzy sędziowskiej rozróżniamy sądy monarsze i patrymonialne. Pierwsze wykonywują władzę sędziowską w imieniu Monarchy przez urzędników mianowanych przez niego pośrednio lub bezpośrednio. Władza sędziowska sądów patrymonialnych była przywiązana do posiadania dóbr ziemskich, lub służyła wolnym miastom. Właściciele tych dóbr lub miasta mianowali sędziów kt̄rzy w ich imieniu wykonywali władzę sędziowską. Za zniesieniem stosunku poddańczego ustały sądy patrymonialne.

Część II.

O osobach sądowych

Źródła:

I. Część pierwsza patentu z dn. 3. maja 1853 l. 81. Dz. u. p. „o wewnętrznem urządzeniu sądów i porządku ich czynności" Patent ten zowie się instrukcyą sądową (I. s.) Gerichtsinstruction (G. I.)

II. Patent z dn. 7. sierpnia 1850. L. 325. Dz. u. p. zawierający organizacyę najwyższego trybunału.

III. Ustawa zasadnicza państwa z dn. 21. grudnia 1867. L. 144. Dz. u. p. o władzy sędziowskiej

IV. Ustawa z dn. 21. maja 1868. l. 46 dz. u. p. o postępowaniu dyscyplinarnem przeciw osobom sędziowskim (o karności służbowej sądowniczej)

Przez osoby sądowe rozumiemy wogólności wszystkie osoby, kt͞e przy wykonywaniu władzy sędziowskiej prawnie są czynnemi. Dzielą się one na osoby sędziowskie lub konceptowe i na kancelaryjne lub manipulacyjne. – Pierwsze zajmują się wprost wykonywaniem władzy sędziowskiej, z których te, kt͞e niezawiśle wykonywują funkcyę sędziowskie, w myśl ustawy zasadniczej z 21. grudnia 1867. uważane być mają jako sędziowie. (Richter) Osoby zaś, kt͞e sędziów w wykonywaniu ich władzy wspierają, nazywają się

osobami pomocniczemi, sędziowskiemi (Hilfsbeamte).

Ust. z 21. maja 1868. liczy do sędziów: prezydentów i zastępców prezydentów, radców sądów kolegialnych, sędziów powiatowych i tych, którym przy sądach kolegialnych udzielono prawo głosowania. Do pomocniczych liczy sekretarzy, adjunktów i auskultantów. — Sędziom, jako osobom głównym bezpośrednio i niezawiśle poruczony jest wymiar sprawiedliwości, a to albo jednemu z osobna, albo kilku razem. Sędzia jako taki jest osobą fizyczną. Przez sąd rozumiemy instytucyę główną sądu bez różnicy, czy ten sąd składa się z jednego czy z kilku sędziów. Przy sądach pojedynczych nazywają się sędziowie sędziami powiatowymi. Przy sądach kolegialnych zaś, z wyjątkiem prezydentów, radcami. W sądach kolegialnych sędzia pełnić może funkcyę prezesa, referenta i głosującego (Stimmführer). Prezesem sądu jest ów sędzia, który bezpośrednio kieruje całym sądem. Prezes sądu rozdziela podania do sądu wniesione między radców, w tym celu, aby każdy z nich podanie jemu oddane opracował i wniosek swój na posiedzeniu uczynił, albo też podanie nie wymagające narady sądowej, załatwił.

Przy tych czynnościach sędzia występuje jako referent. Na wszystkich posiedzeniach obowiązani są zasiadający radcy osobiście dawać głos swój, czy się zgadzają z wnioskiem referenta, lub nie. Pod tym względem są czynni jako głosujący, czyli wotanci. Głos każdego jest

stanowczy. Nie wymaga się, aby w celu otrzymania skute-
cznej uchwały, wszyscy radcy w skład sądu wchodzący, wspól-
nie byli czynni. Zwykle dostateczną jest mniejsza liczba; w
każdym razie zaś kolegium najmniej składa się z 3. osób. -
Z tego powodu trybunał może się zająć równocześnie wy-
miarem sprawiedliwości w kilku oddziałach zowiących się
senatami. Kierujący senatem zowie się przewodniczącym.
Rada złożona z wszystkich rądców nazywa się pełną (plenum)
Osoby sądowe, wykonywujące służbę przy ubocznych insty-
tucyach sądowych, jako to przy Dzienniku podawczym, eks-
pedyturze itd. nazywają się kancelaryjnemi.

Rozdział I.

O warunkach uzyskania posady sądowej.

Osoby sądowe otrzymują swoje posady przez nomina-
cye tj. przez powołanie pośrednie lub bezpośrednie monar-
chy. Osoby sądowe powinny się w tym względzie wywieść
z dopełnienia właściwych warunków, tyczących się albo
wszystkich osób sądowych (warunki ogólne) albo li tylko
osób sędziowskich, lub tylko osób manipulacyjnych (warun-
ki szczególne)

I. O ogólnych warunkach

Do tych warunków należą:

1. warunki, od których w ogólności przyjęcie do służby rzą-
dowej zależy - temi są:

a) prawo obywatelstwa austr. Cudzoziemcy muszą pierwej uzyskać obywatelstwo (art III. ust. zas. z 21/12 1867)

b) wiek niżej lat 40. Od tego warunku uwalnia ministerstwo sprawiedliwości osoby, które nieprzekroczyły 50. lat, starsze zaś osoby może tylko cesarz uwolnić.

2. życie nieskazitelne (ob §§ 2. 3. 4. instr. sąd.)

II. O szczególnych warunkach.

Warunki (wymogi) z których dopełnienia osoby sędziowskie wywieść się mają, odnoszą się do wieku, i do wykształcenia ich naukowego.—

Co do 1º wymaga się, aby ci, którzy urząd sędziego pełnić chcą, ukończyli 24. rok życia. Uletnienie nie jest dostatecznym. Co do wykształcenia naukowego, obowiązuje na mocy ustawy z 10. paźdź 854 l 262. co następuje:

A. Prawnicy, którzy ukończyli nauki prawa i administracyi i pozdawali wszystkie 3. egzamina rządowe, mogą być przypuszczeni do praktyki sędziowskiej. Pozwolenie na to daje Sąd krajowy wyższy; przypuszczeni zowią się praktykantami prawa (Rechtspraktikanten) nie są oni urzędnikami, i ślubują tylko zachowanie tajemnicy.

B. Najniższy stopień między osobami sędziowskiemi zajmują auskultanci, których liczba jest ograniczoną. Do otrzymania takiej posady wyma-

ga się ukończenia nauk prawa i administracyi, zło„
żenia 3. egzaminów rządowych i praktyki na próbę,
która najmniej 6. tygodni, najdłużej zaś 3. miesiące
trwać ma. Jeżeli takowa wypadnie pomyślnie, każdy,
dał mianowanym zostaje auskultantem i wykony„
wa przysięgę jako urzędnik. Każdy auskultant obo„
wiązany jest zdać egzamin sędziowski najdalej w
przeciągu lat 3. od dnia wstąpienia do służby pod za„
grożeniem oddalenia go ze służby konceptowej. W bra„
ku kandydatów mających wszystkie 3. egzamina rzą„
dowe lub stopień doktora praw, mogą zwyczajni ucznio„
wie prawa i administracyi na mocy przedłożonego
absolutorium i świadectwa z egzaminów: prawniczo
historycznego i sądowego, być przypuszczeni do prakty„
ki sędziowskiej, lub otrzymać nominacyę na auskul„
tanta; wszelako dopokąd nie zdadzą 3go egzaminu
rządowego, lub nie wykażą uzyskanego stopnia dokto„
ra praw, nie mogą być ani promowani, ani do prakty„
cznego egzaminu sędziowskiego przypuszczeni. Mini„
sterstwo oświaty orzeka, czy i o ile egzamin ścisły, zło„
żony dla uzyskania stopnia doktora praw, zastąpić
może jeden z egzaminów rządowych. (rozp. ces. z dn.
6. kwietnia 1859. L. 91. D. u. p.)

C. Pod względem osiągnienia posady adjun„
kta sądowego, lub wyższej posady w sądach albo w pro„

kuratoryi rządowej uwzględnić należy: 1) nauki, 2.) praktykę, 3) egzamin praktyczny, 4) znajomość języków. –

1.) Nauki. Kto życzy sobie otrzymać jedną z wyż wymienionych posad musi wykazać, że ukończył nauki prawa i administracyi, oraz, że zdał egzamina rządowe z pomyślnym skutkiem, albo iż od takowych uwolnionym został. Stopień Doktora praw uzyskany w uniwersytetach austr. zastępuje egzamina rządowe.

2) Praktyka sędziowska. Urządzenie praktyki i egzaminu ~~rządowego~~ sędziowskiego polega na postanowieniach zawartych w rozp. ces. z 10. paźdz. 1854. L 262 Dz. u. p. Praktyka sędziowska trwa przez rok jeden, licząc od przyjęcia na auskultanta lub praktykanta prawa i odbywać ją należy w Trybunale I. inst.; 6. miesięcy tej praktyki odbywać można w prokuratoryi rządowej trybunału I. inst. albo w sądzie powiatowym. Ukończonej praktyce powinna władza, przy krej kandydat jest umieszczony urzędownie zawiadomić tę władzę, w krej się kandydat egzaminowi poddać zamyśla. W razie mniej pilnego przykładania się, nie może kandydat być przypuszczonym do egzaminu.

3. Egzamin. Egzamin sędziowski odbywa się przed sądem krajowym wyższym. Wybór tegoż pozostawia się kandydatowi. Prośbę o przypuszczenie do egzaminu sędziowskiego należy podać do sądu krajowego wyższego

w którego okręgu kandydat praktykę swoję ukończył, chociażby przed innym sądem krajowym wyższym zdać chciał egzamin. Prośbę załatwia sąd, przed którym kandy- dat egzaminowi poddać się myśli. Od orzeczenia tegoż sądu służy rekurs do ministerstwa sprawiedliwości. Egzamin odbywa się przed komisyą, której skład prezydent sądu wyższego oznacza. W skład komisyi wchodzi prezydent lub zastępca przez niego wyznaczony, jako przewodniczący tudzież 2. członków rady sądu wyższego jako komisarze egzaminacyjni. Egzamin odbywa się na piśmie i ustnie w języku sądowym. Egzamin piśmienny poprzedza ustny. W tym egzaminie należy kandydatowi przedłożyć w ró- żnych dniach 2. zadania; jedno treści cywilnej, drugie kar- nej. Egzamin ten odbywa się pod dozorem jednego z komi- sarzy egzaminacyjnych, lub innego urzędnika, a kan- dydatowi zostawiają się do użycia potrzebne księgi i zbio- ry ustaw. Egzamin piśmienny nie powinien nigdy trwać dłu- żej nad dzień jeden, a wypracowanie tego samego dnia odda- nem być musi komisarzowi do dozoru ustanowionemu. Wypracowanie treści cywilnej ma za przedmiot ułożenie wyciągu z aktów i wyroku z pobudkami sądzenia; wypra- cowanie treści karnej ma za przedmiot ułożenie aktu oskarżenia, który prokuratorya rządowa wnieść winna. (§ 207. ust. o post. karn. z 1873.) albo też wypracowanie orze- czenia karnego wskutek przeprowadzonej rozprawy głównej

razem z pobudkami sądzenia (§ 270 nst. o post. k zr 873)
Egzamin ustny trwać powinien z każdym kandyda-
tem zosobna około 2. godzin, i obejmować ma wszystkie
gałęzie ustawodawstwa cywilnego i karnego, mia-
nowicie także urządzenie, porządek i tok czynności
władz sądowych. Szczególnie powinien być kandy-
dat egzaminowany z wypracowania piśmiennego.
Każdy komisarz egzaminacyjny powinien zadawać
pytania. Pytania zamieszczają się w protokole spisa-
nym z powodu egzaminu. W końcu protokołu zamie-
szcza komisya zdanie większością głosów powzięte. –
Komisarze egzaminacyjni powinni zdania swoje u-
łożyć i takowe wnieść przez jednego z pomiędzy siebie
na posiedzenie rady sądu wyższego. Rada większością
głosów stanowi, czyli kandydat zdał egzamin: „z od-
znaczeniem, z bardzo dobrym lub przynajmniej do-
brym postępem" lub też czyli w razie niepomyślnego
skutku poleconem mu ma być powtórzenie egzaminu
po upływie terminu, wyznaczyć się mającego, albo we-
dług okoliczności dalsze odbywanie praktyki przez
pewien przeciąg czasu. Kandydatowi należy wydać
świadectwo, iż zdał egzamin, i o niem uczynić wzmian-
kę, z jakim skutkiem. Jeżeli kandydat dwa razy nie
utrzymał się przy egzaminie, natenczas ani do tego,
ani do egzaminu na adwokata lub notaryusza –

przypuszczonym być już więcej nie może. Egzamin na adwokata zastępuje egzamin na sędziego.

4. Znajomość języków. Każdy kandydat ubiegający się o posadę sędziowską wykaże znajomość języka sądowego, albo języków sądowych, jako także w obrębie odnośnego sądu krajowego wyższego prawnie uznanych.—

Podane tu przepisy o warunkach uzyskania posad sędziowskich, nie odnoszą się do asesorów sądów handlowych i górniczych. Przymioty tychże i postępowanie przy ich wyborze określa co do asesorów handlowych reskr. min. z dn. 2. grudnia 1864. l. 89. Dz. u. p. a co do górniczych reskr. min. z 5. czerwca 1850. l. 865. Dz. u. p. — Szczególne warunki do uzyskania posad w oddziale kancelaryjnym podaje § 6. instr. sąd. Egzamin dla utrzymujących księgi hipoteczne odbywa się wedle reskr. min. z 10. czerwca 1855. l. 101. Dz. u. p.

Rozdział II.

O stosunku władzy sędziowskiej do rządu.

Ustawa zasadnicza państwa z 21. grudnia 1867. l. 144. dz. u. p. podaje o władzy sędziowskiej następujące postanowienia:

1. Wszelkie sądownictwo w państwie wykonywa się w imieniu cesarza, wyroki i orzeczenia wydaje się w imie-

niu cesarza.

2. Sędziowie mianowani są przez cesarza, lub w jego imieniu stale i dożywotnie. Sędziowie są w wykonaniu swego urzędu sędziowskiego samodzielni i niezawisli; tylko w przypadkach ustawą oznaczonych i tylko na podstawie formalnego orzeczenia sądowego mogą być z urzędu swego złożeni. Czasowe usunięcie ich od urzędu może nastąpić tylko na mocy rozporządzenia naczelnika sądu lub wyższej władzy sądowej z równoczesnem odesłaniem tejże sprawy do właściwego sądu. Przeniesienie zaś na inną posadę lub w stan spoczynku wbrew ich woli może nastąpić tylko na mocy uchwały sądowej w przypadkach i formach ustawą oznaczonych. (ob rozdz V.) Postanowienia te wszakże nie stosują się do tych przeniesień na inną posadę, lub w stan spoczynku, kt're wskutek zmian w organizacyi sądu potrzebnemi się okażą.

3. Sądom nie służy prawo roztrząsania ważności należycie ogłoszonych ustaw. Natomiast mają sądy rozstrzygać w prawnym toku instancyj o ważności rozporządzeń. (Ustawę wydaje władza ustawodawcza, a więc cesarz za zgodą obydwoch izb Rady P-stwa, lub sejmu krajowego – rozporządzenie zaś wydaje minister lub inna władza administracyjna w celu wykonania ustawy lub wskutek nadanej im władzy.) –

4. Wszyscy urzędnicy sędziowscy mają w swej przysiędze służbowej zaprzysiądz także niezłomne przestrzeganie ustaw zasadniczych państwa.

5. Państwo, lub jego urzędnicy sędziowscy mogą, za naruszenie prawa, wywołane przez ostatnich w sprawowaniu ich urzędu, oprócz środków prawnych, w postępowaniu sądowem zastrzeżonych, być zapozwani w drodze skargi. Prawo wnoszenia skargi urządza osobna ustawa (ob rozdz V.)

6. Wymiar sprawiedliwości odłącza się od administracyi we wszystkich instancyach.

7. We wszystkich przypadkach, gdzie władza administracyjna wedle istniejących, lub na przyszłość wydać się mających ustaw ma orzekać o sprzecznych roszczeniach osób prywatnych, wolno każdemu takiem roszczeniem w sprawach prywatnych pokrzywdzonemu, szukać pomocy w zwykłej drodze prawa przeciw drugiej stronie. Jeżeli ktoś oprócz tego utrzymuje, że jest pokrzywdzonym w prawach swoich przez orzeczenie lub rozporządzenie władzy administracyjnej, natenczas wolno mu wystąpić z pretensyami swemi przed trybunał administracyjny (Verwaltungsgerichtshof) przeciw zastępcy władzy admin. Przypadki, o których trybunał ten orzekać ma, skład tegoż i postępowanie przed takowym, podaje ustawa z dn. 22. paźdź 1875. (36. D. u. p. z 1876.) (Ob. część IV. Oddz. V). —

Rozdział III.

O obowiązkach urzędowych osób sądowych.

Obowiązki te są albo ogólne, które się tyczą wszystkich osób sądowych, albo szczególne, które się tylko do pewnych osób sądowych odnoszą.

I. Obowiązki ogólne. Do rzędu tych obow. należą: obowiązki ciążące w ogólności na urzędnikach, jakoto: gorliwość i bezstronność w sprawowaniu czynności urzędowych, zakaz przyjmowania podarunków, zachowanie tajemnicy urzędowej, wstrzymanie się od pobocznych zatrudnień, wywierających szkodliwy wpływ na stosunek służbowy. Według dekr. nadw. z dn. 19. lutego 1842. obowiązanym jest każdy urzędnik, chcący się zająć pobocznem zatrudnieniem, donieść pierwej o tem swemu naczelnikowi i oczekiwać jego decyzyi, od której służy mu prawo odwołania się. Jeżeli osoba sędziowska nie wykonywa wymienionych obowiązków, natenczas może być przeciw niej zarządzone postępowanie dyscyplinarne, które obecnie polega na przepisach zawartych w ustawie z dn 21. maja 868 (Ob. rozdz V.)

II. Obowiązki szczególne. Do rzędu tych należą:

A. Sędziego. Do tych obowiązków należą:

1. bezstronny wymiar sprawiedliwości (§ 46. instr. sąd)
2. zakaz wyjawienia zdania swego w sprawach wiszących (§. 51. instr. sąd.) –

3. uchylenie się od wymiaru sprawiedliwości w przy„
padkach prawem przewidzianych.

Dla uniknienia wszelkiego posądzenia o stronniczość
obowiązanym jest sędzia uchylać się od wymiaru sprawie„
dliwości w następujących ośmiu przypadkach:

1. w sprawach swych własnych, równie jak i w tych gdzie
pośrednio, albo bezpośrednio spodziewa się zysku lub szkody.

2. w sprawach małżonki swojej, krewnych swoich w li„
nii wstępnej i zstępnej, swojego rodzeństwa wujecznego
lub stryjecznego i tych, ktrzy z nim jeszcze bliżej są spo„
krewnieni, lub w tych samych stopniach spowinowaceni.

3. w sprawach swoich przysposobicieli lub żywicieli
(Pflegeeltern) równie jak i dzieci przysposobionych lub
wziętych na wychowanie.

4. w sprawach swoich pupilów i osób ich pieczy poruczonych.

5. w sprawach dłużników lub wierzycieli swoich bez wzglę„
du, czy wszystkie, tak w tym ustępie, jak też w ustępie 2. 3. 4.
wymienione osoby w swojem własnem imieniu, lub też tyl„
ko jako pełnomocnicy lub zastępcy bezpośrednio lub po„
średnio w sprawie udział mają.

6. w czynnościach, w ktrych sędzia dawniej występował
jako świadek, obrońca, doradca, stręczyciel lub pośrednik.

7. również nie może nikt przy wyższym sądzie
mieć udziału w rozsądzeniu takiej sprawy, w której już
dawał swój głos w sądzie niższym.

8. członek sądu wyższej instancyi wyłączonym jest od referatu i od przewodniczenia w naradach, jeżeli referent w sądzie niższym lub sędzia powiatowy, który tę sprawę rozstrzygnął, zostaje z nim w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa, oznaczonym w ustępie 2.

Do tych ośmiu przypadków w §. 52. instr. sąd. wyszczególnionych, doliczyć wypada i następne trzy przypadki:

1. Sędzia uchylić się winien od wymiaru sprawiedliwości, jeżeli z powodu dawniejszych czynności urzędowych idzie o własną jego odpowiedzialność,

2. Sąd nadopiekuńczy w sprawach swoich pupilów i kurandów, jeżeli przeciw bezstronności jego zachodzą szczególne skrupuły.

3. Jeżeli przed sąd nadopiekuńczy wniesiono skargę o unieważnienie dokumentu, który za współdziałaniem tegoż sądu sporządzony został. W tym przypr. bowiem osoby sędziowskie, które się przyczyniły do sporządzenia dokumentu, uchylić się mają w tym procesie od wymiaru sprawiedliwości. (§. 54. instr. sąd)

Jeżeli sędzia uchylić się winien od wymiaru sprawiedliwości z powodów wymienionych, natenczas podług §. 57. instr. sąd. następujące postępowanie przestrzeganem być winno. —

a. w miejsce prezesa uchylić się mającego, wstępuje najbliż„szy w randze urzędnik.

b. radca zastąpionym będzie przez innego

c. jeżeli się uchyla kilku radców, tak dalece, iż do utwo„rzenia rady brakuje potrzebnej liczby głosujących, lub je„żeli przeszkoda zachodzi w osobie sędziego powiatowego, wówczas należy donieść o tem sądowi wyższemu, który al„bo zarządzi potrzebne zastępstwo, albo wydeleguje inny sąd do przeprowadzenia sprawy. W przypadkach wyżej przytoczonych sędzia obowiązanym jest już z urzędu uchylić się od wymiaru sprawiedliwości. Ustawa wszak, że (§ 53. J. s.) przyznaje stronie prawo wyłączenia sę„dziego od wymiaru sprawiedliwości, jeżeli ma powody do wątpienia o bezstronności sędziego, mianowicie w przypadku, jeżeli zachodzi kontrakt najmu, lub dzier„żawy między sędzią, a przeciwnikiem strony. W takim razie strona prosić może o wykluczenie sędziego lub we„dług okoliczności o delegowanie innego sądu. —

Czynność ta zowie się wyłączeniem sędziego (Ab„lehnung perhorrescentia) czyli zarzutem podejrzanego sędziego. Postępowanie przy wyłączeniu sędziego, jakie„go się strony trzymać mają, jest następujące:

Jeżeli sąd jest kolegialnym, a podejrzywanie tyczy się jednego z radców, lub tylu radców, iż pozostaje jeszcze potrzebna liczba do utworzenia rady, natenczas po„

winna strona donieść o tem prezesowi, celem wyłącze-
nia radcy, albo radców; jeżeli zaś wyłączono cały sąd ko-
legialny, lub tylu radców, iż do utworzenia rady brakuje
potrzebnej liczby głosujących, albo jeżeli wyłączonym
został sędzia powiatowy, natenczas strona wnieść po-
winna do sądu wyższego, któremu odnośny sąd podle-
ga, prośbę o wyłączenie tegoż i o delegowanie innego.
Strona powinna powody, dla kt.rych sędzia ma być wyłą-
czonym, przedstawić, i takowe, o ile to być może, udowo-
dnić. Sąd wyższy zarządza zazwyczaj przesłuchanie
strony i jej przeciwnika przez sąd niższy, a to co do oko-
liczności, czyli strony się zgadzają względem oznacze-
nia sądu mającego być delegowanym, lub też nie. W
przypadku pierwszym sąd wyższy deleguje sąd, na kt.y
się strony zgodziły; w przeciwnym razie zaś oznacza
sąd według własnego uznania. O wyłączeniu całego sądu
krajowego wyższego, lub też prezydenta jego wnosi się po-
danie do najw. trybunału. Według reskr. min. z 23. kwie-
tnia 1858. 160. D. u. p. powinien sąd najwyższy na żąda-
nie strony przeciwnej delegować inny sąd krajowy wyż-
szy; jeżeli w odnośnej sprawie interesowanym jest pre-
zydent sądu krajowego wyższego.

Do szczególnych obowiązków osób sądowych nie bę-
dących sędziami, należy obowiązek uchylenia się od
wykonywania czynności urzędowych w przypadkach

wyżej pod l 1.-6. przytaczonych, oczem donieść powinny pre-
zesowi. Również i stronom służy prawo wyłączenia tych
osób. Wykluczenie prezydenta, jego zastępcy, tudzież człon-
ka lub zastępcy trybunału państwa nie ma miejsca. W
przypadkach, gdzie na mocy ustaw sędzia obowiązanym
jest uchylić się od wymiaru sprawiedliwości w procesie cy-
wilnym, uchyli się i członek trybunału państwa od
sprawowania swego urzędu. — O istnieniu przyczyny
wyłączającej, orzeka trybunał państwa (§ 7. ust. z 18 kwie-
tnia 1869 l 44. Dz. u. p.).

Rozdział IV.

O karności służbowej sądowej, czyli o władzy dyscyplinarnej sądowej.

Wykonywanie władzy dyscyplinarnej przeciw osobom
sędziowskim polega na postanowieniach ust z d. 21. maja
1868 l 40 Dz. u. p. Kary ustanowione za naruszenie obo-
wiązków urzędowych są: porządkowe i dyscyplinarne.
Porządkowemi są:

1. Napomnienie (Erinnerung
2. Nagana (der Verweis)

Prawo wymierzania tych kar służy prezesowi ka-
żdego sądu przeciw wszystkim urzędnikom, wcho-
dzącym w skład t-go sądu, tudzież prezesowi sądów
kolegialnych I. inst. przeciw sędziom powiatowym

piastującym swój urząd w okręgu tegoż sądu, nareszcie prezydentowi sądu krajowego wyższego przeciw prezydentowi podwładnych sądów kolegialnych I instancyi.

Z powodu udzielonego napomnienia nie można się odwoływać do sądu wyższego, — z powodu udzielonej nagany ma wszakże miejsce odwołanie się w ciągu dni 8. do prezesa sądu przełożonego, a gdy prezes sądu najwyższego udzielił naganę, do ministra sprawiedliwości.

Dyscyplinarnemi karami są:

1. Przeniesienie w równej randze na inne miejsce bez prawa domagania się zwrotu kosztów przeniesienia.

2. Przeniesienie w stan spoczynku na czas nieoznaczony z uszczupleniem pensyi emerytalnej z prawa się należącej.

3. Złożenie z urzędu, przez co się także traci prawo do emerytury.

Karę dyscyplinarną może tylko wymierzyć właściwy sąd (senat) dyscyplinarny za poprzednią ustną rozprawą. Właściwymi sądami dyscyplinarnymi są:

1. Trybunał najwyższy dla swoich urzędników sędziowskich, tudzież dla prezydentów, wiceprezydentów i radców sądów krajowych wyższych, nareszcie dla prezydentów i wiceprezydentów sądów kolegialnych I instancyi.

2. Sąd krajowy wyższy dla wszystkich innych urzędników sędziowskich swego okręgu. —

Sąd (senat) dyscyplinarny składa się w sądach krajowych wyższych z 4. a w trybunale najwyższym z 8. członków pod przewodnictwem prezydenta. Urzędnik oskarżony wyłączyć może 2 członków bez podania przyczyny. Śledztwo dyscyplinarne może być rozpoczęte tylko wskutek uchwały sądu dyscyplinarnego i za wysłuchaniem prokuratora rządowego starszego (względnie prokuratora generalnego) i obwinionego urzędnika. Postępowanie nie różni się wogólności od postępowania w sprawach karnych. Rozprawa nie jest jawną. Od orzeczenia senatu dyscyplinarnego sądów krajowych wyższych odwoływać się można do senatu dyscyplinarnego trybunału najwyższego. Wynagrodzenie szkody zrządzonej przez naruszenie obowiązków urzędowych dochodzić nie można w drodze dyscyplinarnej. W toku postępowania dyscyplinarnego oskarżony urzędnik może być na czas pewien usunięty od urzędowania. Przeniesienie sędziego na inną posadę w tej samej randze i bez uszczuplenia płacy wbrew jego woli nastąpić może jedynie wskutek uchwały właściwego sądu dyscyplinarnego za poprzedniem wysłuchaniem prokuratora starszego, a to wtenczas, jeżeli pozostawienie sędziego na swojej posadzie połączonemby było z uszczerbkiem dla wymiaru sprawiedliwości. Z powodu zmiany organizacyi lub stosunku powinowactwa między sędziami, nastąpionego po no-

minacyi sędziego nastąpić może przeniesienie bez wszelkiej rozprawy. Przeniesienie podwładnego urzędnika sądziowskiego na inną posadę w tej samej randze i bez uszczuplenia pensyi nastąpić może w drodze administracyjnej. Przeniesienie sędziego w stan spoczynku czasowy lub trwały zarządzonem być może jedynie z powodu zmian w organizacyi sądów. Z wyjątkiem tego przypadku przeniesienie takie wbrew woli sędziego zarządzonem być może z powodu wad fizycznych lub umysłowych, czyniących go niezdolnym do pełnienia obowiązków. Przeniesienie takie wymaga jednak uchwały sądu (senatu) Dyscyplinarnego. Przeniesienie urzędnika sędziowskiego (podwładnego) w stan spoczynku, zarządzić można w drodze administracyjnej, jeżeli tego dobro służby wymaga. — Nagany i kary dyscyplinarne wpisują się do wykazu urzędników; nagana może być wykreślona wskutek nienagannego zachowania się przez 3. lata. Postępowanie dyscyplinarne przeciw osobom kancelaryjnym stosuje się do przepisów instr. sąd § 75-89.

Rozdział V.

O odpowiedzialności urzędników sędziowskich za szkodę stronom przez naruszenie obowiązków służbowych wyrządzoną.

O tej odpowiedzialności i dochodzeniu wzmianko-

wanych szkody stanowiło dawniej rozp. ces. z 12. marca 859. l 46 dz. u. p. Według tej ustawy była każda osoba sądowa, która w wymierzeniu sprawiedliwości z własnej winy wyrządziła stronie szkodę przez naruszenie lub zaniedbanie swoich obowiązków służbowych, obowiązaną do zupełnego zadosyć uczynienia i mogła być do tego zniewoloną w drodze t. zw. syndykatu (postępowania z urzędu) a nie w drodze skargi. Skarb państwa nie odpowiadał stronom za szkodę z przewinienia osób sądowych wynikłą, z wyjątkiem tego przypadku, w którym roszczenie wynikło z naruszenia lub zaniedbania obowiązków urzędowych, tyczących się przechowania majątków prawnie oddanych cesarskim władzom sądowym lub ich delegowanym, lub też cesarskim urzędom depozytowym.

Wskutek postanowienia ustawy zasadniczej państwa z d. 21. grudnia 1867. l 144. (ob. rozdz. II. pod 5.) według którego państwo i urzędnicy sędziowscy zapozywani być mogą w drodze skargi o wynagrodzenie szkody przez tych urzędników w sprawowaniu ich urzędu stronom wyrządzonej, wydano ustawę z 12. lipca 1872. Dz. u. p. która uchylając wyż wspomniane rozporządzenie ces. z dn. 12. marca 1859. stanowi o prawie powództwa z tytułu nadwerężenia prawa przez urzędników sędziowskich we wykonaniu ich czynności urzędowych. Jeżeli urzędnik sędziowski w wykonywaniu czynności urzędowej prze-

kroczywszy swój obowiązek urzędowy, nadwerężył prawo strony i przez to wyrządził jej szkodę, której środki prawne w postępowaniu sąd. przepisane nie zaradzają, natenczas strona poszkodowana ma prawo poszukiwać wynagrodzenia szkody w drodze skargi, albo

1. tylko przeciw urzędnikowi sędziowskiemu, na którym wina ciąży, albo
2. tylko przeciw państwu, lub
3. przeciw obojgu.

Szkoda może być wyrządzona albo działaniem albo opuszczeniem, albo zaniedbaniem. Urzędnik sędziowski nie jest odpowiedzialny za szkodę stronie wyrządzoną, skoro ta przez użycie stosownych środków prawnych np. rekursu, mogła odwrócić stratę, środków tych wszakże nie użyła. Urzędnik sędziowski odpowiada za szkodę bez względu, czy wykonywał władzę swą w sprawach cywilnych lub karnych, zwłaszcza, gdy bezprawnie zarządził lub przedłużył areszt.

Urzędnik sędziowski, na którym ciąży wina, jest odpowiedzialny jako dłużnik główny, państwo zaś jako poręczyciel i płatnik. W rozumieniu ustawy urzędnikami sędziowskimi są urzędnicy rządowi, ustanowieni przy trybunałach i sądach powiatowych do sprawowania urzędu sędziowskiego, lub innych czynności urzędowych, sądowych, jako też komisarze sądowi (notaryu-

sze) wydelegowani do przedsiębrania czynności urzę„
dowych sądowych. Na równi z nimi uważani będą
fachowi assesorowie sądów handl. morskich i górni„
czych ustanowieni do wykonywania urzędu sędziow„
skiego, tudzież słudzy przy sądach ustanowieni do
uskuteczniania czynności urzędowych sądowych, jak
niemniej urzędnicy rządowi i słudzy przy urzędach
podatkowych rządowych pod względem czynności
urzędowych, z sądowymi depozytami i pieniądzmi sie„
rocińskiemi. Urzędnicy prokuratoryi rządowej nie będą
uważani za urzędników sędziowskich. Dla braku przy„
miotu urzędnika rządowego nie stosuje się powołana
ustawa do praktykantów prawa, dyetaryuszów, sę„
dziów polubownych, do sądów przemysłowych i zakonu
niemieckiego, o ile tenże przeprowadza postępowanie
spadkowe po swoich członkach, niemniej do osób wchodzą„
cych w skład sądów wojskowych. — Za orzeczenie lub roz„
porządzenie uchwalone na posiedzeniu są odpowiedzial„
nymi wszyscy głosujący, którzy na takowem głosowali.
Ale jeżeli uchwała opiera się na niedokładnem i błędnem
przedstawieniu rzeczy przez sprawozdawcę, głosujący
są wolni od wszelkiej odpowiedzialności, o ile na nich nie
ciąży zaniedbanie staranności prawem przepisanej.
Odpowiedzialność urzędnika sędziowskiego za szkodę
rozciąga się na jego przełożonego tylko wtedy, jeżeli i

ten jest winnym przekroczenia obowiązku urzędowego, albo jeżeli osobne przepisy prawne też odpowiedzialność na niego wkładają. (Postępowanie przedstawimy w dziale III.)

Część III.

O składzie sądów.

Przez skład sądów rozumiemy urządzenie tychże pod względem podmiotowym, z równoczesnem uwzględnieniem stosunku nad i podporządkowania sądów. Organizacya sądów kolegialnych polega na patencie z 31. grudnia 1851. i reskr. min. z 19. stycznia 1853. l. 10; sądów zaś powiatowych na ust. z 11. czerw. 868 l. 59.

I. Sądy I. instancyi.

1. Sądy powiatowe. W skład tychże wchodzą: sędzia powiatowy, adjunkci, urzędnik utrzymujący hipoteczne księgi i kancelista. Osoby te podlegają w sprawach służbowych prezesowi trybunału I. instancyi, w którego okręgu znajduje się odnośny sąd powiatowy.

2. Sądy powiatowe miejsko delegowane. Obok każdego sądu kolegialnego I. inst. ustanowiono jeden lub kilka sądów powiatowych miejsko delegowanych. Osoby sędziowskie tych sądów należą do składu sądu kole-

gialnego i są delegowane do sprawowania czynności są„ du powiatowego miejskiego, skąd i nazwa ich sądów delegowanych pochodzi.

3. Sądy kolegialne I. instancyi pod nazwą sądów krajowych i obwodowych; w skład sądów wchodzą: pre„ zydent, wiceprezydent, radcy, z których jeden piastuje urząd prokuratora, sekretarze, adjunkci.

4. Sądy handlowe. Sądy te są, albo sądami oddziel„ nie istniejącymi, albo też nie. Oddzielne sądy handlowe mamy we Wiedniu, Pradze, i Tryeście. W ich skład wchodzą: prezydent, radcy handlowi, adjunkci etc. W miastach, w krych nie ma ustanowionych oddzielnych sądów handlowych, trybunały I. inst. wykonywują czynności sądów handl. w t. zw. senatach handlowych.

5. Najwyższy nadworny urząd marszałkowski. Na czele stoi najwyższy marszałek nadworny. Sąd ten składa się z 4. sędziów sądu krajowego wiedeńskiego pod przewodnictwem marszałka nadwornego.

6. Sądy konzularne na wschodzie. Konzulaty austr. na wschodzie zajmują się także wymiarem spra„ wiedliwości. Naczelnik urzędu jest zarazem sędzią.

Oddzielnych sądów górniczych nie ma w Austryi. Nie„ które sądy kolegialne I. inst. wykonywują władzę sę„ dziowską w sprawach górniczych.

II. Sądy II. instancyi.

Sądy krajowe wyższe złożone są z prezydenta, wiceprezydenta, radców (między nimi prokurator starszy) sekretarzy etc. Sądów krajowych wyższych jest 9.

1. w Wiedniu dla Austryi górnej, dolnej i dla Salzburga
2. w Gracu dla Styryi Karyntyi i Krainie
3. w Tryeście dla Gorycyi, Gradyski Istryi i Tryestu
4. w Insbruku dla Tyrolu i Voralbergu
5. w Pradze dla Czech
6. w Bernie dla Morawy i Szlązka
7. we Lwowie dla wschodniej części Galicyi i Bukowiny.

Dla Galicyi wschodniej ustanowiono 7. sądów koleg. I inst: we Lwowie, Przemyślu, Złoczowie, Samborze, Tarnopolu, Stanisławowie, i Kołomyi i Brzeżanach

8. w Krakowie dla zachodniej części Galicyi. Trybunały I. Instancyi znajdują się w Krakowie, Tarnowie Rzeszowie i Nowym Sączu. Wadowicach
9. w Zadarze dla Dalmacyi.

III. Trybunał najwyższy w Wiedniu.

Teraźniejszy trybunał nazywał się aż po r. 1848. „najwyższą władzą sądową." Organizacya Trybunału najwyższego polega na patencie z 7. sierpnia 1850. W jego skład wchodzą: prezydent, prezydenci senatu, radcy nadworni, sekretarze nadworni etc.

IV. Trybunał państwa.

Trybunał państwa (D. Reichsgericht) ma swoję siedzi-

bę w Wiedniu i składa się z prezydenta i jego zastępcy dożywotnie przez cesarza mianowanych, dalej z 12. członków i 4. zastępców, których na wniosek Rady państwa cesarz mianuje, również dożywotnie, a to 6. członków i 2. zastępców z osób przez izbę deputowanych, 6. członków i 2. zastępców z osób przez Izbę Panów przedstawionych.

V. Trybunał administracyjny (Verwaltungsgerichtshof.) Trybunał administracyjny składa się z prezydenta i potrzebnej liczby prezydentów senatu i radców, których cesarz mianuje. Najmniej połowa tych członków musi mieć kwalifikacyę do sprawowania urzędu sędziowskiego. Do nich wszystkich stosują się przepisy dla urzędników sędziowskich wydane, zwłaszcza i ustawa z 21. maja 1868. l. 46. dz. u. p. o władzy dyscyplinarnej sądowej. (Ob. Rozdz. IV.)

Ministerstwo sprawiedliwości. Na czele tegoż stoi Minister sprawiedliwości; w skład ministerstwa sprawiedliwości wchodzą: szefowie sekcyjni, radcy ministeryalni, sekretarze etc. (Czynnościami ministerstwa są sprawy administracyjne i organizacyjne)

Część IV.

O zakresie działania i właściwości sądów cywiln.

W prawie publicznem uzasadnioną władzę sądu

do wydawania orzeczeń co do pewnych osób i rzeczy ustawą określonych, tudzież wykonywania orzeczeń takowych nazywamy **jurysdykcyą** (władzą sędziowską, orzecztwem) Ogół osób i rzeczy, tudzież odnośnych spraw spornych i niespornych, do których sądy władzę swoję rozciągają nazywamy **zakresem działania sądów** (Wirkungskreis) Ponieważ sądy wyższe powołane są wyłącznie do rozsądzania uciążliwości przeciwko orzeczeniom sądów niższych, przeto rozchodzi się przy rozwiązaniu pytania co do zakresu władzy sądów pojedyńczych przedewszystkiem o sądy I. instancyi, jako mające rozdzielić pomiędzy siebie w sposób zupełnie wyczerpujący cały ogół wszelkich możliwych skarg i wogóle wszelkich spraw sądowych. Gdy każda sprawa ma pewną styczność z jakąś miejscowością jakoto: z miejscem zamieszkania pozwanego, lub położeniem rzeczy spornej, więc też cały obszar państwa rozpada się na tzw. **okręgi sądowe** (Gerichtssprengel) Dla każdego z nich ustanowiony jest sąd jeden I. inst, któremu podlegają wszystkie osoby i rzeczy w okręgu tym się znajdujące. — Okręgi sądowe pewnej liczby sądów I. instancyi tworzą razem okrąg sądowy odnośnego sądu wyższego; okręgi zaś wszystkich sądów wyższych, okrąg trybunału najwyższego.

Przez **właściwość** sądu (Gerichtszuständigkeit) rozumiemy powołanie sądu pewnego do wykonywania

swej władzy sędziowskiej w pewnych, oznaczonych przypadkach. Sąd taki zowie się wówczas sądem właściwym (forum Gerichtsstand) — Właściwość sądu dzieli się na bezwzględną i względną. Pierwsza obejmuje wszystko, co w ogóle do zakresu działania sądów pewnego rodzaju należy. Druga zaś obejmuje to, co w szczególności wchodzi w zakres działania każdego pojedyńczego sądu w odniesieniu do innych sądów tegoż samego rodzaju. — Ustawę o właściwości sądów zowiemy zazwyczaj normą jurysdykcyi sądowej (Jurisdictions Norm). —

Z tego, co się wyżej powiedziało, wypływa dla obywateli z jednej strony prawo stawania tylko przed sądem właściwym, z drugiej zaś obowiązek poddawania się orzeczeniom i egzekucyi tegoż sądu. Ten to ostatni obowiązek zowie się obowiązkiem rozprawiania się w pewnym sądzie (Gerichtszwang.) —

Podział jurysdykcyi.

I. Ze względu na prawo stanowiące przedmiot rozprawy sądowej, dzielimy jurysdykcyę na osobistą i rzeczową. Przedmiotem jurysdykcyi są osoby i rzeczy, do okręgu tegoż sądu należące. Przynależność sądowa zasadza się co do osób na stałem miejscu ich zamieszkania, co do rzeczy zaś na ich położeniu. Powołanym do wykonywania władzy sądowej nad niemi staje się

sąd dopiero wskutek zawezwania go przez stronę do uzna-
nia jej praw przeciwko wspomnianym osobom, lub co do
wzmiankowanych rzeczy. Strona występująca z pewnem
żądaniem prawnem (powód der Kläger) musi wynieść ta-
kową przed ten sąd w okręgu, którego zamieszkuje osoba,
przeciwko której żądanie to jest skierowanem (pozwany
der Beklagte) albo w okręgu którego znajduje się rzecz, do
której sobie prawo rości. — Wprawdzie musi być każde
żądanie prawne skierowane przeciwko jakiejś osobie, je-
dnakowoż są także roszczenia, w których bezpośrednio roz-
chodzi się tylko o rzeczy zmysłowe; osoba zaś, przeciwko
której żądanie skierowanem zostało, pozostaje ostatecznie
zupełnie obojętną, jak się np. rzecz ma przy prawach rze-
czowych. Prawa te bowiem zasadzają się na władztwie
bezpośredniem nad rzeczami zmysłowemi i bywają wy-
konywane bez względu na pewną osobę. Ponieważ władz-
two takie nad rzeczą tylko tam urzeczywistnionem być
może, gdzie rzecz odnośna się znajduje, więc też i żądanie
przyznania takiego prawa wytoczyć można tylko przed
ten sąd, któremu rzecz sporna, ruchoma czy nieruchoma,
podlega. Ztąd też wypływa, że właściwość sądu w przypad-
kach, w których się rozchodzi o roszczenie, tyczące się praw
rzeczowych, zawisła od położenia rzeczy zmysłowych, wszyst-
kich zaś innych, mających za przedmiot sporu inne pra-
wa, aniżeli rzeczowe od miejsca zamieszkania osób, prze-

cioko którym roszczenia prawne są skierowane tj. osób pozwanych. W pierwszym więc przypadku właściwym będzie sąd, któremu rzecz sporna, w drugim zaś sąd, któremu osoba pozwanego podlega, skąd też jurysdykcyą ostatnią osobistą, pierwszą zaś rzeczową zowiemy. Ze względu na tę różnicę występują sądy przy wykonywaniu władzy sądowej jako osobiste lub rzeczowe. Rozumie się samo przez się, że prawa rzeczowe na rzeczach nieruchomych mogą być zawsze w jednym i tym samym sądzie dochodzone, ponieważ dla ich unieruchomienia do zmiany położenia swego nie są zdolne, lecz ciągle w tym samym okręgu sądowym pozostawać muszą. Przeciwnie mogą osoby i rzeczy ruchome podlegać różnym sądom w miarę zachodzących zmian w stosunkach, stanowiących o ich podsądności, np. jeżeli osoba pozwaną być mająca, zmienia miejsce zamieszkania, albo położenie rzeczy ruchomej się zmienia. Mało które z ustawodawstw wprowadziło podsądność rzeczową dla rzeczy ruchomych, gdyż wszystkie prawie trzymają się fikcyi, że rzeczy te znajdują się w miejscu zamieszkania ich właścicieli. Ustawodawstwo austr. uznaje jednak w nowej normie jurysd. z r. 1852. władzę sądową rzeczową co do rzeczy ruchomych, jednakowoż władza ta nie jest wyłączną. Wyłączność jurysdykcyi rzeczowej co do rzeczy ruchomych nie da się usprawiedliwić, ponieważ powód właśnie z po-

wodu ruchomości rzeczy spornej nie zawsze wiedzieć może, gdzie się takowa znajduje, wskutek czego mógłby łatwo być pozbawionym możności dochodzenia praw swoich, gdyby dochodzenie przywiązanem być miało wyłącznie do sądu rzeczowego.

II. Ze względu na rodzaj sądów dzielimy juryzdykcyę

A. na juryzdykcyę sądów I. II. III. instancyi

B. na juryzdykcyę powszechną i wyjątkową, która to ostatnia obejmuje uprzywilejowaną i kauzalną (dla szczególnych spraw)

Podział ten polega na podziale sądów na powszechne i wyjątkowe. Sądy powszechne istnieją dla każdego okręgu sądowego I. inst. i mają sobie powierzoną władzę nad wszystkiemi osobami i rzeczami w tymże okręgu znajdującemi się, o ile takowe nie podlegają wskutek przepisów szczególnych innym sądom t. zw. wyjątkowym. Juryzdykcya sądów powszechnych zowie się powszechną i jest dwojaką:

1. powszechna osobista i

2. powszechna rzeczowa

Wykonywują ją sądy powiatowe oraz obwodowe i krajowe wraz z należącymi do nich sądami powiatowymi, miejsko delegowanymi, o ile sądom tym zarazem i zakres działania sądów powiatowych służy. Sądami wyjątkowymi nazywamy te sądy, których władza roz„

ciąga się tylko na osoby, rzeczy i sprawy wyłączone z pod władzy sądów powszechnych. Sądy w mowie będące są w stosunku do sądów powszechnych sądami wyjątkowymi, a w zasadzie przypada jeden tylko taki sąd wyjątkowy na kilka okręgów sądów powszechnych. Policzyć tu należy sądy obwodowe i krajowe, o ile sądom tym podlegają gminy, kościoły, fiskus, sprawy handl. górnicze, dobra tabularne etc. tudzież najwyższy urząd nadw. marszałkowski, sądy handlowe i morskie. – Zakres działania sądów wyjątkowych rozciągają się:

1.) albo na całe klasy osób np. posiadaczy dóbr tabularnych, lub rzeczy zmysłowych i to nieruchomych, np. dóbr tabularnych, lennych, kte to osoby i rzeczy wyjęte zostały wskutek szczególnych ich przymiotów z pod zakresu władzy sądów powszechnych. Sądy wyjątkowe nazywamy w przypadkach takich sądami uprzywilejowanymi, a władzę czyli jurysdykcyę ich uprzywilejowaną. Jurysdykcya ta dzieli się na uprzywilejowaną osobistą i uprzywilejowaną rzeczową i bywa uzasadnioną obok warunków jurysdykcyi powszechnej t.j. miejsca zamieszkania pozwanego lub miejsca położenia rzeczy nieruchomej, nadto jeszcze tymi przymiotami osób lub rzeczy, kte ją do uprzywilejowanej policzać każą.

2. Sądy wyjątkowe mają też sobie oddane całe

klasy pewnych poszczególnych spraw sądowych np. handlowych, morskich, małżeńskich, górniczych, w którym to przypadku sądy takie sądami kauzalnymi (dla spraw szczególnych) a jurysdykcyę ich kauzalną nazywamy. Ponieważ rozpoznawanie pewnych spraw sądowych wymaga właściwych (fachowych) wiadomości, więc też do rozpoznawania takich spraw, albo nowe całkiem ustanowiono sądy wyjątkowe, albo też przeznaczono w tej mierze sądy już ustanowione, a oddzielnie od sądów powszechnych istniejące, dając im prawo rozpoznawania spraw w mowie będących bez względu na szczególne przymioty odnośnych osób lub rzeczy nieruchomych, któreby zresztą uzasadniać mogły właściwość sądów uprzywilejowanych.

Jurysdykcya kauzalna (od causa, sprawa) bywa uzasadnioną obok warunków jurysdykcyi powszechnej tj. miejsca zamieszkania pozwanego, lub miejsca położenia rzeczy, nadto jeszcze pewnym rodzajem sprawy sądowej. Jurysdykcya ta ścieśnia zakres jurysdykcyi powszechnej i uprzywilejowanej i jest ze względu na różnicę, czy przedmiotem sporu jest prawo rzeczowe na rzeczach nieruchomych, czyli też nie, albo jurysdykcyą rzeczową albo osobistą. Takowa bywa osobnym sądom przyznana z wyłączeniem odnośnych spraw z zakresu jurysdykcyi osobistej i rzeczowej sądów powszechnych i uprzywilejowanych.

O słuszności zapatrywania się tego świadczy ta okoliczność, że o właściwości sądów kauzalnych stanowi w razie zbiegu kilku z nich tylko miejsce zamieszkania pozwanego, albo miejsce położenia rzeczy nieruchomej; tudzież, że w razie uchylenia sądów kauzalnych, sprawy im oddane do sądów powszechnych i uprzyw. przejśćby musiały. W przeciwstawieniu swem do jurysdykcyi powszechnej i uprzyw. stanowi jurysdykcya kauzalna wyjątek od takowej i jako takiej służy jej pierwszeństwo przed obiema; między temi zaś jurysdykcya uprzyw. poprzedza jurysdykcyę powszechną.

III. Jurysdykcya dzieli się dalej ze względu na zakres działania sądu na jurysdykcyę zwyczajną i nadzwyczajną. Zakres działania sądu ze względu na osoby i rzeczy, prawidłowo jemu podlegające, zowiemy zwyczajnym zakresem działania, a odnośną jurysdykcyę zwyczajną jurysdykcyą; gdy przeciwnie zakres działania, mocą którego sąd pewien w pewnym danym przypadku na zasadzie szczególnego postanowienia prawnego władzę swą na pojedyncze osoby lub rzeczy prawidłowo innym sądom podlegające, rozciąga, nadzwyczajnym zakresem działania, jak również jurysdykcya ta nadzwyczajną jurysdykcyą się nazywa. Jurysdykcya nadzwyczajna może być dwojaką, w miarę tego, czy właściwość sądu odnośnego w danym przypadku co do o-

sób lub rzeczy prawidłowo innym sądom podlegających polega:

1.) na postanowieniu, przypadek ten wyraźnie wyszczególniającem, albo

2.) na zleceniu sądu wyższego. Zatem idzie podział jurysdykcyi nadzwyczajnej

a. na szczególną (forum speciale, besonderer Ger-stand)

b. na przekazaną (delegirter Gerichtsstand)

do a. W przypadkach jurysdykcyi szczególnej rozciąga sąd, aczkolwiek prawidłowo niewłaściwy, władzę swoją do osób, rzeczy i spraw, zasadniczo innym sądom podlegających, a to tylko w pewnych pojedyńczych przypadkach na zasadzie szczególnego postanowienia prawnego. Z powodu tego rozszerzenia władzy, nazywa się jurysdykcya ta w języku łacińskim forum prorogatum.

Jurysdykcya szczególna objawia się tylko przy sądach już istniejących, wyklucza tem samem pojęcie sądów umyślnie dla niej ustanowionych. Jurysdykcya szczególna objawia się przy jurysdykcyi osobistej i rzeczowej, przy tej ostatniej o tyle tylko, o ile rozchodzi się w danym przypadku o prawo rzeczowe na rzeczach ruchomych, nie zaś nieruchomych, gdyż te ostatnie nigdy swoich sądów właściwych zmieniać nie mogą, podczas gdy jurysdykcya rzeczowa, co do rzeczy ruchomych, z jurysdykcyą osobistą współzawodniczy. Ztąd też zwykli mówić niektórzy, że

jurysdykcya szczególna tylko przy jurysdykcyi osobistej na jaw występuje. Jurysdykcya szczególna objawia się zresztą z powyższem ograniczeniem tak przy jurysdykcyi powszechnej, jako też uprzywilejowanej i kauzalnej. Pomiędzy jurysdykcyą uprzywilejowaną osobistą, a jurysdykcyą szczególną zachodzi ta różnica, że pierwsza rozciąga się w zasadzie do pewnych klas osób, druga zaś w przypadkach szczególnych podporządkuje sobie pojedyncze tylko osoby. Podobna różnica objawia się także między jurysdykcyą kauzalną a szczególną.

do b. Sąd przekazany, czyli delegowany wykonywa władzę sądową na podstawie zlecenia sądu wyższego w imieniu i zastępstwie sądu właściwego. —

IV. Ze względu na strony dzielimy jurysdykcyę na jurysdykcyę w sprawach spornych i niespornych, albowiem z powodu zachowania się stron względem siebie przedstawia się prawo jako sporne lub niesporne.

Wszystkie rodzaje jurysdykcyi dają się zestawić systematycznie w sposób następujący:

I. Jurysdykcya w sprawach spornych.

A. zwyczajna

1. powszechna: a. osobista b. rzeczowa.
2. wyjątkowa a. osobista, b. rzeczowa c kauzalna.

B. nadzwyczajna.

1. szczególna,

2. przekazana.

II. Jurysdykcya w sprawach niesporn.

Na przypadek zbiegu pojedyńczych rodzajów jurysdykcyi zwracamy uwagę na to iż jurysdykcya rzeczowa co do rzeczy nieruchomych wyklucza osobistą, jako wprost sobie przeciwną, co się zaś tyczy rzeczy ruchomych, to takowe według ustawodawstwa austr. podlegają prawidłowo władzy sądowej osobistej; zresztą poprzedza jurysdykcya kauzalna jurysdykcyę uprzywilejowaną, uprzywilejowana zaś powszechną, a szczególna i przekazana zwyczajną.

Źródła

Pierwiastkowo miała każda prowincya nie węgierska, osobną swą normę jurysdykcyi cywilnej, po większej części z r. 1784. Miejsce ich zajęła w prowincyach, należących do dawnej rzeszy niemieckiej, norma jurysd. z 18. czerwca 1850. W Galicyi obowiązywała aż do najnowszej organizacyi sądowej tj. aż do 28. września 1855 r. włącznie norma jurysdykcyjna z 9. kwietnia 1784, – w Krakowie zaś statut organiczny dla władz sądowych z 25 stycznia 1842. W miejscu powyższych ustaw obowiązują obecnie następujące ustawy:

1. norma jurysdykcyi z 20 listopada 1852. do l. 251. Dz. u.p. zwana także powszechną, obowiązuje we wszyst-

kich krajach koronnych, reprezentowanych w radzie pań„stwa z wyłączeniem Dalmacyi.

2. norma jurysdykcyi z 20. listopada 1852. do L 261. Dz. u. p. obowiązująca w Dalmacyi. Norma jurd. wojsko„wa z 22. grudnia 1851. ustała obowiązywać z dniem 1. lipca 1869. albowiem z dniem tym uchylono jurysdykcyę sądów wojskowych w sprawach cywilnych. Wywód nastę„pny tyczy się tylko normy jurd. powszechnej, która w Galicyi i w Krakowie z d. 29 września 1855. obowiązywać zaczęła.

Literatura

Hannerl: Darstellung der neuesten Competenzvor„schriften für die Civilgerichte in Oesterreich. Wien 1856.

Mittacher: Handbuch der Civiljurisdictionsnor„men Wien 1859. –

Zaprowadzenie normy jurd. z 20. listopada 1852 nie uwłacza zakresowi władzy:

1. najwyższego nadw. urzędu marszałkowskiego
2. sądów konsularnych austr. za granicą, a
3. traktatom z obcemi państwami zawieranym, a ty„czącym się podsądności. –

Wykład przepisów jurysdykcyi dzielimy na 3 rozdziały

Rozdział I. o jurysdykcyi w ogólności

Rozdział II o jurysdykcyi w szczególności

Oddział I. O jurysdykcyi w sprawach spornych

Tytuł I. o jurysd. w postępowaniu orzekającem
Ustęp I. o jurysdykcyi osobistej
Ustęp II. o jurysdykcyi rzeczowej
Ustęp III. o jurysdykcyi kauzalnej
Tytuł II. o jurysdykcyi w postępowaniu wykonawczem
Tytuł III. o jurysdykcyi w postępowaniu upadkowem
Oddział II. o jurysdykcyi w sprawach niespornych
Rozdział III. O zakresie działania pojedyńczych sądów 1, 2, 3. instancyi, tudzież trybunału państwa i trybunału administracyjnego, niemniej ministra sprawiedl.

Rozdział I.

O jurysdykcyi w ogólności (§§ 1–11. N. Jur.)

I. O dochodzeniu właściwości sądu.

Każdy sąd jest obowiązany zaraz przy rozpoczęciu sprawy dochodzić ściśle, czy jest właściwym. Należy stronę oddalić z jej żądaniem, jeżeli:

1. w danym przypadku postępowanie sądowo cywilne w ogóle miejsca nie ma t. j. jeżeli sprawa należy do zakresu działania władz administracyjnych, lub karnych.

2. Jeżeli sprawa wprawdzie wchodzi w zakres działania sądów cywilnych, sąd jednak, do którego strona się udaje, widocznie jest niewłaściwym, t. j. jeżeli niewłaściwość jego okazuje się według tego, co strona przywodzi, bez względu, czy żądanie na piśmie, lub ustnie do protokołu wniesionem

zostało. Jeżeli według podania strony właściwość sądu oka„ zuje się uzasadnioną, wówczas należy:

1.) w sprawach spornych przyjąć pozew tj. na zasadzie tegoż zarządzić właściwe postępowanie. Od pozwanego dopiero zależeć będzie wnieść zarzut niewłaściwości sądu, jeżeli zarzut ten miejsce mieć może. Pozew ma być jednak powodowi zwróconym, jeżeli sąd o nieprawdziwości dat przywiedzionych dokładną posiada wiadomość. –

2.) Przeciwnie w sprawach niespornych i przy otwar„ ciu upadłości nie może sąd poprzestać na tem, co strona dla uzasadnienia właściwości sądu przywiodła, ale musi z urzędu zbadać wszelkie okoliczności, od których właściwość jego zawisła, a w razie potrzeby zażądać od osób intereso„ wanych bliższego w tej mierze wyjaśnienia.

W sprawach spornych zatem wystarcza do przyję„ cia pozwu sam brak okoliczności, któreby niewłaściwość sądu spowodować mogły; w sprawach zaś niespornych i upadkowych podane być muszą daty pewne, właściwość sądu stwierdzające.

II O sporach o właściwość sądów §. 3-5. N.J.

Spory takie mają miejsce

A. Jeżeli pozwany zarzuca, że sąd, przed który go zapo„ zwano, nie jest właściwym, czy to pod względem osoby po„ zwanego, czy też przedmiotu sporu; w przypadku tym sąd I. inst. przed który wniesiono pozew, orzeka o zarzucie nie„

właściwość sądu. (§ 33. k.p.c. ob dz III.)

B. Pomiędzy sądami austr. cywilnymi; w przypadku tym ma zastosowanie § 3. N.J. –

Spory o niewłaściwość sądu zachodzące między sądami I. inst. jeżeli oba podlegają temuż samemu sądowi wyższemu, tenże sąd rozstrzygać ma. Jeżeli każdy z sądów spierających się podlega innemu sądowi wyższemu, natenczas obydwa sądy wyższe w porozumieniu spór rozstrzygnąć winny. Jeżeli pomiędzy nimi porozumienie nie nastąpi, lub gdy między dwoma sądami wyższymi powstanie spór o ich właściwość, wówczas trybunał najwyższy spór rozstrzyga. Wymiar sprawiedliwości nie powinien tymczasem być wstrzymanym, lecz sąd, który w tej sprawie pierwszy czynność swą rozpoczął, winien postępowanie prowadzić dalej aż do rozstrzygnięnia sporu.

C. Pomiędzy sądami austr. i sądami państw zagranicznych (§ 4. N.J.)

Jeżeli sąd państwa cudzego zaprzecza sądowi austr. właściwość względem osoby należącej do państwa obcego, lub co do majątku obcokrajowego, natenczas sąd tutejszy może tylko o tyle dalej prowadzić postępowanie, o ile to jest potrzebnem ze względów publicznych, albo dla zabezpieczenia praw prywatnych. Sąd tutejszy winien przypadek taki wraz ze wszystkiemi aktami przez sąd wyższy przedstawić najwyższemu trybunałowi, który go razem z swoją opinią

przedstawi ministerstwu sprawiedliwości. – Na zasadzie tego przepisu będzie mógł sędzia tutejszy zarządzić opieczętowanie rzeczy spadkowych w kraju się znajdujących; do sporządzenia jednak inwentarza nie byłby już upoważnionym. Przez wyraz „majątek obcokrajowy" rozumieć należy tylko rzeczy ruchome, w kraju się znajdujące, gdyż rzeczy nieruchome, chociażby nawet do cudzoziemca należeć miały, za majątek tutejszokrajowy poczytane być muszą.

D. Spory o właściwość pomiędzy sądami austr. i władzami administr. tutejszokrajowemi.

(§ 5. A. J.) Spory takie rozstrzyga obecnie trybunał państwa. Postępowanie przepisane w ustawie z 18. Kwietnia 1869. do L. 44. dz. u. p. jest następujące:

1. przedewszystkiem należy rozróżnić spór o właściwość, który z tego powodu powstał, iż władza sądowa, równie jak i władza administracyjna uważają się za właściwe. – (Bejahender Competenzconflikt; konflikt dodatni o właściwość) i

2. spór, który z tej przyczyny wywołany został, iż władza sądowa i władza administracyjna uważają się za niewłaściwe (der negative Competenzconflikt; spór ujemny)

Do 1. W pierwszym przypadku tylko władza administracyjna i to krajowa (polityczna, skarbowa, tudzież wydział krajowy) lub wyższa instancya (ministerstwo) uczynić może wniosek w Trybunale państwa, ażeby spór przez

tenże trybunał był rozstrzygniętym. Inne władze administracyjne winny uwiadomić o zachodzącym sporze wyżej wymienione władze. Wniosek zawierać powinien dowód, iż władza administracyjna w sprawie, toczącej się w sądzie I. lub wyższej instancyi domagała się uznania swej właściwości w odnośnym sądzie w chwili, w której orzeczenie sądowe nie nabyło jeszcze powagi rzeczy osądzonej. Wniosek uczynionym być może w trybunale państwa tylko w przeciągu dni 60. licząc od dnia, w którym władza administracyjna zawiadomiła sąd, iż siebie w tej sprawie uznaje za władzę właściwą. — Wniosek przedstawić należy trybunałowi państwa przez właściwe ministerstwo, a tylko wniosek, który czyni wydział krajowy, bezpośrednio przez wydział przedłożonym być może. O uczynionym wniosku władza adm. przy udowodnieniu tej okoliczności uwiadomić winna sąd, w którym sprawa się toczy; w razie zaś, gdyby tymczasem sprawa już była ostatecznie osądzona, sąd I. inst. Sąd winien wskutek tego doniesienia wstrzymać dalsze postępowanie i o tem zawiadomić strony interesowane. Egzekucya nie może być ani dozwolona ani popierana aż do rozstrzygnienia sporu o właściwość. Na zasadzie wyroku przed wyniesieniem przed trybunał państwa sporu o właściwość zapadłego, można dozwolić egzekucyi na zabezpieczenie albo żądaniem zabezpieczenia. Tymczasowe środki zaradcze np. prenotacya, tudzież dowód wiecznej pamięci, mogą być dozwolone, o ile

tego dozwalają przepisy procesu cywilnego. O dozwolenie tych środków udaje się strona do sądu właściwego.

Do 2. W drugim przypadku tylko strona interesowana uczynić może wniosek, aby spór o właściwość przez trybunał państwa rozstrzygniętym był. Strona powinna podanie swoje, poparte zasadami, i zaopatrzone w potrzebne dowody, a podpisane przez adwokata bezpośrednio wnieść do trybunału państwa.

E. Spory o właściwość między trybunałem ad. ministr. i sądami, tudzież między trybunałem administracyjnym i trybunałem państwa. –

Ustawa z 22. paźdź. 1875. l. 37. dz. u. p. z r. 1876 stanowi w tym względzie, co następuje:

1. trybunał państwa rozstrzyga spór o właściwość, powstały między trybunałem administracyjnym a sądami. Wniosek o rozstrzygnięcie takiego sporu, uczyni się w trybunale państwa.

2. Spór o właściwość między trybunałem administracyjnym i trybunałem państwa, rozstrzyga senat, złożony z 8. członków, po czterech z każdego z tych trybunałów pod przewodnictwem prezydenta najwyższego trybunału lub jego zastępcy. Członków tego senatu wyznaczają prezydenci spierających się trybunałów dla każdego pojedynczego przypadku. Wniosek o rozstrzygnięcie sporu wnieść należy do prezydenta najwyższego trybunału. Rozprawa

przed wzmiankowanym senatem jest jawna i ustna. Wnio-
sek o rozstrzygnięcie sporu o właściwość uczyni albo najwyż-
sza władza administracyjna, albo strona interesowana, sto-
sownie do tego, czy oba trybunały uznają się za właściwe,
czy też za niewłaściwe.

Od sporów o właściwość sądów odróżnić należy: zbieg kilku władz sądowych. Może bowiem zajść przypadek, że w jednej i tej samej sprawie byłoby kilka sądów właściwych. Zbieg taki kilku sądów w jednej i tej samej sprawie, zowie się konkurencya; na przypadek zaś, gdyby wszystkie równocześnie czynność swą rozpoczęły: kolizya. W razie konkurencyi rozróżnić wypada przy postępowaniu w sprawach spornych:

1.) czy tylko jedna strona, czy też

2.) obydwie w roli powoda wystąpić mogą.

do 1.) W pierwszym przypadku służy powodowi prawo wyboru do wniesienia skargi przed którykolwiek z sądów konkurencyjnych np. § 33. 40. 43. 53. 54. i 56. N. J. Konkurencya ta zowie się konkurencya z prawem wyboru. Obrawszy sobie raz sąd jeden, nie może już więcej powód sprawy swej przed sąd inny wytaczać.

do 2.) W drugim przyp. przy pozwach np. o zniesienie współwłasności, sprostowanie granic, podział rzeczy spadkowych, rozstrzyga wyprzedzenie, czyli prewencya (§ 3. N. J.) nadając pierwszeństwo sądowi, który się pierwszy

wdał w sprawę, t.j. który wskutek pozwu pierwej zarządził postępowanie właściwe. (§ 6. N.J.)

Jeżeli zaś każda z stron przed inny sąd pozew swój wyniósła, natenczas rozstrzyga wyprzedzenie w doręczeniu skargi pozwanemu, gdyż od tej chwili poczytuje się sprawa za wiszącą już w właściwym sądzie. (§ 6. N.J.) wskutek czego nie mogłaby już w innym sądzie być dochodzoną, bez narażenia się powoda ze strony pozwanego na zarzut niewłaściwości sądu z powodu sporu wiszącego. Jeżeli pozwy obu pozwanym w jednym i tym samym dniu doręczone zostały, a wskutek tego sprawy za wiszące w jednym i tymże samym dniu poczytane być muszą; żadna zaś strona od pozwu swego dobrowolnie odstąpić nie chce, wówczas ma miejsce kolizya władz sądowych, czyli spór między sądami o właściwość. (§ 3. N.J. ob. wyżej pod B. drugi przypadek sporu o właściwość) Jeżeli nareszcie pozwy wniesiono przed jeden i ten sam sąd, wówczas dekretuje się pozew wprzód podany (zaprezentowany) do wniesienia obrony, pozew zaś późniejszy, z odwołaniem się do tej dekretacyi bez skutku podającemu zwróconym zostaje.

III. Trwanie właściwości sądów (§ 6. N.J.)

Jeżeli skarga została przez sąd wręczona pozwanemu w celu wniesienia obrony, wówczas mówi się, że spór wisi w tym sądzie (lis pendet); tym sposobem

spór się zawięzuje, a stosunek ten nazywa się zawiązaniem sporu. (Streitanhängigkeit, litis pendentia) Spór staje się wiszącym nie przez wniesienie zażalenia lub podania przygotowawczego, lecz tylko wskutek pozwu formalnego i to nie od dnia wniesienia skargi (od dnia prezentaty) ale dopiero od dnia jej doręczenia pozwanemu, celem wniesienia obrony (§§. 338 i 337. k.c.) Na przypadek, gdyby zmiana o właściwości sądu przed doręczeniem skargi nastąpić miała, musiałaby być skarga wskutek zarzutu pozwanego bez skutku zwróconą i przed sąd właściwy wniesioną. —

Sprawy niesporne poczytują się za wiszące od chwili wydania pierwszego rozporządzenia sądowego do uznania właściwości zmierzającego. Każda sprawa ma być tak długo za wiszącą poczytaną, dopóki nie nastąpi w niej ostatni krok sądowy z porządku rzeczy wypływający. Wskutek tego pozostaje sąd, w którym sprawa jakaś już się toczy, i nadal właściwym, chociażby tymczasem nastąpiła zmiana w warunkach stanowiących o właściwości sądu. Śmierć nawet pozwanego nie znosi bynajmniej właściwości sądu, albowiem każda sprawa także w dalszym ciągu popieraną być może przeciwko kuratorowi masy spadkowej lub dziedzicom strony zmarłej. Są przypadki takie, w których rozprawa w pewnej sprawie, chociaż wi-

szacej, musi być przerwaną, a niekiedy i sprawa do innego sądu odesłaną, mianowicie:

1. jeżeli sąd przekona się w ciągu rozprawy o swej niewłaściwości, a przyczyna tej nie może być uchylona przez dobrowolne poddanie się stron pod sąd niewłaściwy (§ 48. ust. 2 N.J.)

2. Jeżeli w jakikolwiek sposób dopiero w ciągu rozprawy okaże się, że ona została rozpoczętą przez stronę albo przeciwko stronie, które nie są zdolne do samodzielnego poszukiwania praw swych w drodze sądowej (§§ 58, 59. k. pc.)

3. Jeżeli w ciągu sporu okażą się poszlaki czynu karygodnego, a wynik śledztwa karnego mógłby stanowczo wpłynąć na orzeczenie sądu cywilnego Dekr. nadw. z 6. marca 1821.

4. w niektórych przypadkach obowiązany jest sąd powiatowy, miejsko delegowany, odesłać sprawę do sądu kolegialnego w celu dalszego przeprowadzenia rozprawy i osądzenia sporu (§ 15. lit a. koniec ustępu 1. N.J.)

5. gdy chodzi o należytości, z którymi do upadłości zgłosić się należy, natenczas bowiem postępowanie już przed otwarciem upadłości w I. inst. wytoczone przerywa się w celu zgłoszenia się z niemi, chociażby sprawa należycie do osądzenia przygotowaną była. Jeżeli należytość przy zgłoszeniu się z nią jest zaprzeczoną, należy wznowić postępowanie, jednakowoż

w sądzie upadłości (§ 7. ust. o upadł. z 25. grudnia 1868)

IV. O delegacyi sądów (§ 7. 8. N. J.)

Delegacyą zowiemy zastąpienie w szczególnym przypadku pewnego sądu, wyłączonego na teraz od wykonywania władzy sądowej przez sąd inny. Delegacyę zarządza sąd wyższy, któremu podlega sąd mający być zastąpionym i sąd wydelegowany. Delegacya nie sprowadza dla stron żadnych szczególnych skutków i ma miejsce:

1.) z powodu uchylenia się sądu od wymiaru sprawiedliwości, niemniej z powodu wyłączenia sądu przez strony, o czem już była mowa w części II. rozdz. III. (§ 52, 57. 135. instr. s.)

2.) ze względów utylitarnych. (§ 8. N. J.)

Sąd wydelegowany może rozciągnąć przekazaną sobie władzę także na inne sprawy, ale tylko o tyle, o ile sąd zastąpiony zajmować się mógł takowemi ze względu na sprawę, która się stała przyczyną delegacyi np. przy pozwach wzajemnych (§ 33. przy sprawach w związku ze sobą zostających.

V. Rozciągłość właściwości sądu (§ 9-11. N. J.)

W tym względzie obowiązują następujące zasady:

1. Sąd ua wyrokujący pozostaje właściwym także w postępowaniu wykonawczem, z wyjątkiem jedynie przypadków jurysdykcyi rzeczowej, o których jednak później mowa będzie. (ob. § 55. N. J.)

2. Władza każdego sądu rozciąga się tylko

na wyznaczony mu okrąg sądowy.

3. Czynności, należące do zakresu władzy jakiego kolwiekbądź sądu, powinien tenże sąd sam załatwiać, mianowicie ostateczne wydawać orzeczenia, a tylko poszczególne czynności, podrzędne, sądom innym poruczać, jak np. przesłuchanie świadków, uskutecznienie opieczętowania, sporządzenie inwentarza, wykonanie dozwolonej egzekucyi itp. jeżeli przez to bieg sprawy stósownie ułatwionym i niepotrzebne koszta unikniòne być mogą. –

Rozdział II.

O jurysdykcyi w szczególności

Oddział I.

O jurysdykcyi w sprawach spornych.

Postępowanie w sprawach spornych dzieli się na postępowanie wyrokujące (orzekające) i na wykonawcze (egzekucyjne) Pierwsze obejmuje całą rozprawę, począwszy od wniesienia pozwu, aż do zapadnięcia wyroku ostatecznego, drugie zaś obejmuje te części rozprawy, które wykonanie wyroku mają na celu. Dla postępowania w upadłościach istnieją odrębne przepisy. Różnice te mają swe znaczenie praktyczne przy określeniu rozciągłości władzy sądów w tych trzech przy-

padkach.

Tytut I.

O jurysdykcji w postępowaniu wyrokującem.

(das Erkenntnissverfahren)

Norma jurd. z r. 1852. stanowi tylko o właściwości i zakresie działania sądów cywilnych z wyłączeniem najwyższego nadw. urzędu marszałkowskiego, i sądów konzularnych. (art 5 i 11. pat. ogłasz. Normę jurd.)

Ustawa rozróżnia w postępowaniu wyrokującem:

I. jurysdykcyę osobistą (§ 13-48.)

II. jurysdykcyę rzeczową (§ 49-56.)

III. jurysdykcyę w sprawach handl. i morskich (§ 59-64)

IV. jurysdykcyę górnicza (§ 65-68.)

Jurysdykcyę osobistą dzieli norma jurysdykcyjna:

A. na jurysdykcyę powszechną (§ 13-30.)

B. na jurysdykcyę szczególną (§ 31.-48.)

Między postanowieniami zawartemi w §§ 13-48. znajdują się także, które się każą domyślać jurysdykcyi osobistej uprzywilejowanej, chociaż ustawa wyrażenia tego nie używa. Są to postanowienia § 14. pod lit. b. i c. i § 42.

Między przypadkami jurysdykcyi szczególnej §§ 31-48. napotykamy:

1. Jurysdykcyę szczególną w znaczeniu wyżej podanem (§§ 31. 32 ustęp 2. – 33-37, 40, 41, 43-48.) –

2. jurysdykcyę uprzywilejowaną § 42.

3. jurysdykcyę kauzalną § 32. ustęp 1.-38 i 39.

ustawa bowiem rozumie, chociaż niewłaściwie przez jurysdykcyę szczególną, wszystkie te przypadki jurysdykcyi, które nieulegają zasadom, jakiemi się rządzi jurysdykcya powszechna.

Ustęp I.

O jurysdykcyi osobistej

I O jurysdykcyi powszechnej.

Postępowanie wyrokujące w sprawach spornych tj. proces, rozpoczyna się wniesieniem pozwu (skargi) przez tego, który się domaga przyznania sobie prawa jakiego, tj. przez powoda (actor der Kläger) przeciwko przeciwnikowi tj pozwanemu (reus, der Beklagte). Przepis § 13. N. j. zawiera w sobie główną zasadę jurysdykcyi powszechnej w sprawach osobistych, tj. w sprawach, w których właściwość sądu zawisła od osoby pozwanego. Właściwość ta zależy prawidłowo, tj gdzie prawo nic innego wyraźnie nie stanowi, od zwyczajnego miejsca zamieszkania pozwanego w chwili wniesienia pozwu (actor sequitur forum rei) Z tego też powodu należy pozew wnosić przed sąd powiatowy albo kolegialny I. inst. w którego okręgu pozwany w chwili wniesienia pozwu stale zamieszkiwuje.

Dla lepszego rozumienia rzeczy podajemy, co

następuje: Według teraźniejszej organizacyi sądowej podzielono kraje koronne reprezentowane w radzie państwa, celem wymiaru sprawiedliwości w I. instancyi na okręgi sądowe, z których każdy oddany jest pod władzę osobnego sądu powiatowego, tylko w miastach, w których znajdują się sądy kolegialne I. inst. nie ma samoistnych sądów powiatowych, a władza tychże udzielona wykonywaną jest przez sąd kolegialny I. inst. tudzież przez sąd miejsko delegowany, z łona sądu koleg. wyznaczony. Okrąg taki, należący do sądu kolegialnego I. inst. nazywa się okręgiem ściślejszym (Verengerte Sprengel) sądu kolegialnego (§12. N.J.) Sądy zatem powiatowe i sądy kolegialne I. inst. z odniesieniem się do ich okręgu ściślejszego, są sądami powszechnemi osobistymi dla osób sądom cywilnym podlegających. Obok okręgu ściślejszego, obejmującego miasto z przedmieściami, w którym trybunał I. inst. ma swą siedzibę, wyznaczono trybunałowi i okrąg obszerniejszy, obejmujący w sobie okręg ściślejszy, tudzież okręgi kilku sądów powiatowych. W okręgu obszerniejszym wykonywują sądy kolegialne I. inst. jurysdykcyę wyjątkową t.j. uprzywilejowaną osobistą i rzeczową, tudzież kauzalną, a to osobistą i rzeczową.

Jeżeli w jednem miejscu znajduje się kilka sądów powiatowych, albo też sąd powiatowy podzielony jest na kilka oddziałów, należy zapozywać pozwanego,

w tem miejscu zamieszkałego, przed ten sąd powiatowy, albo przed ten oddział tegoż sądu, w którego okręgu pozwany ma swe miejsce zamieszkania. Na przypadek, gdyby pozwany w miejscu tem nie mieszkał, mimo to tamże miał być zapozwanym, wtedy zależy od powoda, przed który sąd powiatowy, albo przed który oddział onegoż przeciwnika pozywać zechce (§ 31. N. J.) —
Z wyżej podanego przepisu § 13. wypływa także, że właściwość sądu zawisła od stałego miejsca zamieszkania pozwanego, nie zaś powoda. Dawniej podlegał skarb państwa (fiskus) tudzież poddani tureccy, nie tylko jako pozwani, lecz także jako powodowie władzy uprzywilejowanej sądów szlacheckich. Od zaprowadzenia jednak nowej organizacyi sądowej, został przywilej powyższy uchylony, a dla skarbu państwa zachowanym jedynie co do sporów wyniknąć mogących z umów, zawartych przed zaprowadzeniem normy jurl. (art VIII. pat. wstępnego N. J.)
Gdybyśmy chcieli podać zasadę ogólną, na której polega jurysdykcya osobista sądów powszechnych i wyjątkowych, takowa obejmowaćby musiała dwa znamiona t.j. stałe zamieszkanie i przymiot pozwanego w chwili wyniesienia pozwu, przyczem przez przymiot pozwanego rozumiećby trzeba okoliczność, czy pozwany jest członkiem rodziny cesarskiej, posiadaczem dóbr tabularnych, fiskusem, kościołem, gminą, sędzią powia-

towym itd.

Przez stałe, czyli zwyczajne zamieszkanie, rozumie-my miejsce w którem kto osiadł w udowodnionym lub z okoliczności jawnie się okazującym zamiarze, ażeby tam stale przebywać. (§ 16. N. J.) Według zwykłego sposobu mówienia, tudzież wyrażenia samejże ustawy rozróżniamy.

1.) chwilowe miejsce pobytu (zeitweiliger Aufenthaltsort) §§ 18. N. J. i 72. 115. i 276. k. c. tj. miejsce, w którem ktoś chwilowo tylko przebywa np. w interesach bez zamiaru pozostania tam na zawsze, albo na czas dłuższy.

2.) miejsce zamieszkania czyli siedzibę nadzwyczajną (quasidomicilium) § 70. 72. i 107. k. c. w którem się ktoś na czas dłuższy osiedlił, jednak nieporzucając dlatego zwyczajnego miejsca zamieszkania. Pod względem właściwości nie ma żadnej różnicy między chwilowem miejscem pobytu, a miejscem zamieszkania w znaczeniu pod l. 2.

3.) siedzibę stałą, zamieszkanie stałe, czyli zwyczajne (§§ 34. 92. 112. 134. 1420 kc.) tj miejsce, w którem się ktoś osiedla w zamiarze pobytu stałego (§ 16. N. J.) Zamieszkanie to jednak nie wyklucza bynajmniej nieobecności chwilowej, lub zmiany zamieszkania na przyszłość; wymaga się bowiem, iżby osoba odnośna obecnie nie miała zamiaru chwilo-

wego tylko przebywania. Obranie sobie stałego za-
mieszkania polega na woli swobodnej i czynie zewnę-
trznym z nią się zgadzającym. W tym też celu potrze-
bnem jest:

a) osiedlenie się rzeczywiste w pewnem miejscu, wsku-
tek czego też zakupno domu bez osiedlenia się, samo
przez się nie wystarcza.

b) zamiar stałego przebywania w miejscu pobytu raz
obranem. Zamiar ten musi być albo jawnym, albo też
wypływać w sposób niewątpliwy z pewnych stosunków.
np. z wstąpienia po osiedleniu się w pewnej gminie w związ-
ek przynależności sprawowania adwokatury w nowo
obranem miejscu pobytu itd. — Dla urzędników miejsce
ich urzędowania jest zarazem miejscem stałego ich za-
mieszkania. Dla osób należących do składu straży skar-
bowej, począwszy od posady starszego komisarza, stano-
wi miejsce ich stacyonowania, stałem ich zamiesz-
kaniu (§. 244. ust. urządzającej skład straży skarbowej
z r. 1843.) Miejsce pobytu przymusowe, wywołane np.
przytrzymaniem w więzieniu nie uzasadnia samo prze-
się stałego zamieszkania. (Dekr. nadw. z 7. listop. 1817.)
Dotychczasowe stałe zamieszkanie ustaje wskutek po-
stanowienia woli zamieszkującego.

Zamieszkanie może być albo rzeczywistem (§§ 16
i 17. albo zmyślonem t.j. w celu oznaczenia sądu wła-

ściwego przyjętem (§§ 19–26.) albo nareszcie domniemanem (§. 27. u. 2)

Zamieszkanie ostatnie dopuszcza dowodu przeciwieństwa, zmyślone jednak wyklucza takowy. Zamieszkanie ~~(ostatnie)~~ czyli siedzibę osób moralnych zowiemy także siedzibę sztuczną w celu odróżnienia jej od zamieszkania naturalnego osób fizycznych.

Nie jest rzeczą niepodobną, iżby

1. jedna i ta sama osoba nie mogła mieć równocześnie kilku stałych zamieszkań (§ 17. N. J.) w którym to przypadku od powoda zależy, przed który sąd skargę wynieść zechce i

2. iżby jaka osoba nie miała żadnego stałego zamieszkania (§ 18. ust. 2.) Przypadek ten ma miejsce u włóczęgów i osób, które porzuciwszy dotychczasowe swoje stałe zamieszkanie jeszcze nowego zamieszkania sobie nie wyszukały. Przynależność sądowa tych osób zawisła od miejsca, gdzie chwilowo przebywają (§ 18. ust 2.) Podróżni i osoby, przebywające w jakiem miejscu tylko chwilowo, mający jednak stałe zamieszkanie, mogą także być zapozwani przed sąd chwilowego miejsca ich pobytu; jednakowoż tylko

a. z tytułu zobowiązań, które na siebie w miejscu tem przyjmowały i

b. tak długo, dopóki w tem miejscu przebywają (§ 18. ust. 1.) (Jest to przypadek jurysdykcyi szczególnej. —

W przypadku takim służy powodowi prawo wyboru pomiędzy sądem stałego zamieszkania, a sądem chwilowego pobytu pozwanego. Przytem zwracamy na to uwagę, iż w przypadku wspomnianym posiadacze dóbr tabularnych nie podlegają uprzywilejowanej jurysdykcyi trybunałów I. inst. w których okręgu znajduje się miejsce chwilowego ich pobytu, ale podlegają sądom powszechnym, gdyż §.18. ust 1. stanowi wyjątek wobec przepisu ogólnego zawartego w §14 pod lit c. według którego wzmiankowani posiadacze podlegają trybunałowi 1. inst. w którego okręgu obszerniejszym stałe swoje mają zamieszkanie. Wytłumaczywszy pojęcie i zasady jurysdykcyi osobistej powszechnej, z kolei przychodzimy do pojedyńczych jej rodzajów.

A. O sądzie właściwym dla żon i wdów (§19.)

Sąd małżonki, wdowy, dzieci i służby, zowiemy sądem rodzinnym. Według §19. A. J. sąd osobisty męża jest zarazem sądem osobistym żony. Zasada ta jest bezwzględną tak dalece, że chociażby miał być nawet dostarczony dowód, że żona odrębne ma zamieszkanie, to takowa musiałaby i tak być pozwaną przed sąd, dla męża jej właściwy. Wyjątki:

1. Ponieważ zasada ta polega na przepisie §92. kod. cyw. według którego żona obowiązana jest mieszkać z mężem, przeto małżonka może w przypadkach, w

których ustawa nie obowiązuje jej do towarzyszenia mężowi, albo nawet wyraźnie tego jej zabrania, obrać sobie dowolnie inne miejsce zamieszkania. Przypadek pierwszy odnosi się do rozdziałów sądowych co do stołu i łoża, do wydalenia się męża z kraju; drugi zaś do małżeństw zawieranych w sposobie tzw. drugim z żołnierzami, począwszy od wachmistrza lub feldwebla i niższymi, w którym to przypadku małżonka żołnierza nie może nawet bawić przy pułku męża swego, lecz ze względu na obrane sobie miejsce stałego zamieszkania wraz z dziećmi sądowi tegoż miejsca podlega (ob. pod D.)

2. Żona posiadająca dobra tabularne, albo dobra ze związku gminnego wydzielone, podlega sądowi kolegialnemu I. inst. w którego okręgu obszerniejszym mąż jej stale zamieszkuje, chociażby ten ostatni niepodlegał jurysdykcyi uprzyw. sądów kolegialnych, albowiem przepis §. 19. jest w obec przepisu §14. lit c. przepisem ogólnym – przepis zaś §. 14. lit c. szczególnym. Przeciwnie zaś sąd uprzyw. męża, posiadającego dobra tabularne jest zarazem sądem żony tegoż, chociażby ta dóbr takich nie posiadała. – (§ 19.) –

3. Przepis §18 ust. 1. zawierający w sobie przepis szczególny co do właściwości ze względu na chwilowe miejsce pobytu, tyczy się także żony, czasowo tylko w miejscu pewnem przebywającej.

Po dopuszczeniu rozdziału sądowego wraca żona, nie będąca jeszcze własnowolną w myśl §. 175. i 210. k. c. pod władzę swego ojca lub opiekuna. O właściwości sądu w tym wypadku stanowi §. 20. N. J. (ob. B.) Przeciwnie zaś żona rozwódka pełnoletnia obiera sobie sama swe stałe zamieszkanie (§ 19.) To samo rozumie się o przypadkach unieważnienia małżeństwa, tudzież rozwodów zupełnych.

B. O sądzie dla dzieci, pupilów, kurandów (§ 20. 21. N. J.) Zamieszkanie ojca jest zarazem miejscem zamieszkania dzieci podlegających jego władzy ojcowskiej bez względu, czy są spłodzone w małżeństwie, lub uprawnione lub przysposobione (adoptowane) tudzież czy zarabiają na swe utrzymanie służąc u osób obcych, lub też nie. Z tej zasady wypływa także, że i sąd ojca jest sądem właściwym wzmiankowanych dzieci. Zasada ta nie odnosi się tylko do dzieci małoletnich, lecz w ogóle do dzieci władzy ojcowskiej podlegających, ma zatem także zastosowanie i do dzieci na które władza ojcowska po za okres prawny pełnoletności rozciągniętą została. Dzieci podlegają sądowi ojca aż do ich usamowolnienia, choćiażby tymczasem ojciec umarł, lub władzy ojcowskiej był pozbawionym. Dzieci nieślubne należą pod sąd matki.

Przyjęcie na wychowanie nie zmienia bynajmniej sądu dziecka. Wyż podana zasada dopuszcza następujących wyjątków:

1. Dzieci posiadające dobra tabularne albo dobra od związku gminnego wydzielone, podlegają sądom kolegialnym I. inst. w których okręgu obszerniejszym ojcowie ich, albo przy dzieciach nieślubnych ich matki stale zamieszkują. Przepis §14. lit c. nie rozróżnia wcale posiadaczy własno i niewłasnowolnych; napotykamy ten wyjątek także i w §. 84. N.J.

2. Dzieci spłodzone w małżeństwach zawartych z wojskowymi w sposobie 2^{im} podlegają sądom dla ich matek właściwym.

3. Obacz pod D.

4. Dzieci nieślubne, zawdzięczające wychowanie swe zakładom publicznym, czyto w samychże zakładach, czyteż poza ich murami podlegają sądowi tych zakładów, nie zaś sądowi matek. (§.21.) Jurysdykcyi tegoż sądu podlegają także podrzutki. Podrzutkami zowiemy dzieci rodziców niewiadomych, albo też dzieci z zakładów położniczych do domów podrzutków przenoszone, jeżeli według statutów tych zakładów zamilczane być mają nazwiska matek. (Dekr. nadw. z 8. czerwca 1816.) Zasada niniejsza nie odnosi się do dzieci ślubnych, chociaż do domów podrzutków przyjmowanych; one podlegają bowiem sądowi ojca. Według rozp. min. z 21. sierpnia 1856 L.150. podlegają dzieci nieślubne i podrzutki na koszt zakładów publicznych czyto w samychże zakładach, czyteż

poza murami ich utrzymywane, temu samemu sądo-
wi, co i zakłady w mowie będące; jednakowoż tylko przez
czas pozostawania na koszcie zakładów. Jeśli po skoń-
czeniu się opieki zakładów nad dziećmi takiemi okazu-
je się potrzeba ustanowienia dla nich opiekunów, wtedy
prawo ustanowienia tychże i wogóle wykonywanie wszel-
kich czynności, należących do zakresu władzy sądów
nadopiekuńczych, służy co do dzieci nieślubnych, których
matki są wiadome, sądowi matek, co do podrzutków zaś
sądowi zwyczajnemu tego okręgu, w którym podrzutek w
chwili zachodzącej potrzeby ustanowienia dla niego o-
piekuna się znajduje. Właściwość sądu dla zakładów
publicznych stosuje się do przepisu § 25 N. 7. (Obacz H.)

C. O sądzie właściwym dla sług (§ 22.)

Sługami zowiemy wszelkie osoby, bez różnicy płci, wynaj-
mujące się do usług u prywatnych za pewną płacą mie-
sięczną lub roczną, albo nadto jeszcze pod pewnemi wa-
runkami ubocznymi, jako to: wyżywienia, sprawiania
odzieży itp. Nie należą jednak do klasy sług osoby, których
zawód służbowy wymaga właściwego przygotowania nau-
kowego, jak np. ochmistrze, urzędnicy gospodarczy, chłop-
cy terminujący etc. Miejsce zamieszkania służbodawcy jest
zarazem miejscem zamieszkania sług, jeżeli:

1. słudzy ze służbodawcą żyją pod jednym dachem i
2. są własnowolnymi.

Ponieważ tylko zamieszkanie służbodawcy uważać należy za zamieszkanie sług jego, nie zaś i sąd jego osobisty, więc też i a) sługi członków rodziny cesarskiej, tudzież osób podlegających nadwornemu urzędowi marszałkowskiemu nie mają żadnego prawa do jurysdykcyi (sądów) służbodawców swoich (art 5. pat ogł. N.J.) b. sługi posiadaczy dóbr tabularnych lub sędziów powiatowych, albo prezesów trybunałów I. inst. podlegają sądom powszechnym. (Obacz pod D.) Co do sług u posłów stanowią dekr. nadw. z 7. lutego 1834. i 14. paźdź 1839. oraz art V. pat. ogł. N.J. co następuje: Poddani austryaccy uwierzytelnieni przez państwo wobec jako osoby dyplomatyczne przy dworze cesarskim, podlegają razem z służbą jurysdykcyi sądów austr. (§ 28. N.J.) Jeżeli pomiędzy służbą tą znajduje się poddany obcokrajowy, należy stosować do niego ogólne przepisy o podsądności cudzoziemców (Ob niżej pod L i § 29. N.J.) Co do sług u posłów, nie będących poddanymi austr. rozróżnić wypada, czy takowi są poddanymi austr lub nie. W przypadku pierwszym podlegają sługi sądom austr. tak w sprawach spornych, jak też niespornych. W przypadku zaś drugim jurysdykcya sądów cyw. austr. rozciąga się tylko do spraw spornych, a to obecnie w miarę przepisów §. 29. N.J. (ob pod L.)

D. Sąd właściwy dla osób wojskowych

Osoby wojskowe podlegają w sprawach cywilnych wy-

łącznie sądom cywilnym. Następujące osoby wojskowe mają stałe swe zamieszkanie w miejscu ich załogi (Garnizon)

1. Osoby pełniące służbę czynną w armii lądowej lub marynarce wojennej.

2. Duchowieństwo wojskowe, jakoto proboszcze, kapelani i kaznodzieje.

3. Audytorowie i lekarze wszelkiego stopnia.

4. Rachmistrze wojskowi, jakoto: kapitanowie nadporucznicy i porucznicy, nareszcie:

5. Wszyscy urzędnicy wojskowi wszelkiego rodzaju i stopnia armii lądowej lub marynarki wojskowej. Sąd ze względu na miejsce załogi właściwy, zachowuje swą właściwość wrazie zmiany miejsca załogi aż do przybycia wspomnionych osób do nowego miejsca załogi. Sądowi temu podlegają także żony tych osób tudzież dzieci pod ich władzą ojcowską zostające i sługi, jednakże tylko w tym przypadku, jeżeli pod jednym dachem z wyż wymienionemi osobami wojskowemi żyją. Wrazie przeciwnym przyjmuje się zasada, że żona, dzieci i sługi własne mają zamieszkanie, które oznaczone być winno podług zasad ogólnych. (Ustawa z dn. 20. maja 1869. № 78.)

E. O sądzie dla masy spadkowej nie objętej.

Masy spadkowe tak długo zowią się masami nieobjętemi, (massa jacens, liegende Masse) dopóki się

nikt do nich w drodze spadkowej nie zgłosi (Dekr. nadw. z 19. stycznia 1790. –

Według § 547. kc. poczytują się masy spadkowe przed objęciem ich przez dziedziców, jako znajdujące się jeszcze w posiadaniu nieboszczyków; przedstawiają zatem osoby spadkodawców i podlegają na wypadek sporu sądowi zmarłego (forum massae jacentis)

F. O sądzie dla fiskusa, czyli zarządcy skarbu państwa (§ 23. NJ.)

Przez wyraz: fiskus rozumieć wypada w myśl § 1472. k. c. zawiadowców dóbr i majątku państwa. Pojęcie fiskusa odnosi się jednak także do prywatnego majątku monarchy, raz według praktyki dotychczasowej, a powtóre na zasadzie § 1472. kc. w którym przy sposobności ustanowienia czasu zasiedzenia nadzwyczajnego, przeciwko fiskusowi powołanym jest wyraźnie § 289. kc. tyczący się prywatnego majątku monarchy. Prawo zastępowania fiskusa w sprawach sądowych służy Prokuratoryom skarbowym. Sądem dla fiskusa jako pozwanego, jest według § 14. lit. b. sąd kolegialny I. inst. w kręgo okręgu znajduje się siedziba urzędowa odnośnej prokuratoryi skarbowej, albo expozytury tejże.

G. O sądzie dla gmin (§ 24. NJ.)

Sądem właściwym gminy, jest sąd kolegialny I inst. w kręgo okręgu znajduje się siedziba urzędowa (nie

zamieszkanie) naczelnika gminy. (§14. lit 3.)

H. O sądzie właściwym dla zakładów na cele publiczne przeznaczonych.

Gminy duchowne, kościoły, beneficya, fundacye i wszelkie zakłady poświęcone celom publicznym, jakoto: uniwersytety, domy ubogich, szpitale etc. podlegają tym sądom, w których okręgu znajduje się siedziba ich zarządu. Jeżeli zakłady te stoją pod bezpośrednim zarządem państwa lub gminy, wówczas podlegają sądowi, przed który należy zapozywać fiskusa a względnie gminę. Do zakładów w mowie będących, liczą się także domy podrzutków i zakłady położnicze etc. Fundusze i fundacye, których zastępstwo sądowe ciąży na prokuratoryi skarbowej, wymienione zostaną przy określeniu zakresu działania prokuratoryi skarbowej (Dział II. Rozdz II. tytuł V.)

I. O sądzie dla reszty osób moralnych (§.26.)

Do osób zbiorowych, ulegających przepisowi §.26. liczą się:

1. Stowarzyszenia wszelkiego rodzaju, zwłaszcza naukowe itp

2. spółki zawiązywane w celach zysku np. spółki ubezpieczeń od szkód wynikających z pożarów, gradobicia etc. tudzież spółki kolejowe itd. niewykluczając jednak dlatego bynajmniej podobnych spółek i towarzystw, powodujących się więcej, a nawet często wyłącznie względami filantropicznemi. –

3. Korporacye świeckie, jakoto: cechy, bractwa, stowarzyszenia, przemysłowe itp.

Jurysdykcyę nad temi osobami zbiorowemi wykonywują sądy powszechne, w których okręgu znajduje się siedziba ich zarządów. Zakłady filialne osób w mowie będących, istniejące poza obrębem siedziby zakładu głównego, zapozywane być mogą w sprawach, odnoszących się do nich podług wyboru powoda, albo przez sąd, w którego okręgu znajduje się odnośny zakład filialny, albo przez sąd, któremu zakład główny podlega; tak samo rzecz się ma z osobami pojedyńczemi, utrzymującemi po różnych miejscach, obok zakładu głównego, zakłady filialne. Według prawa handlowego wykonują jurysdykcyę nad spółkami handlowemi sądy ich siedziby t. j. miejsca podanego przy zgłoszeniu się spółki za siedzibę tejże.

K. O sądzie właściwym dla poddanych austr. bawiących za granicą, albo wogóle z zamieszkania nieświadomych (§ 27. i 28. N.)

Poddani austryaccy, piastujący za granicą urzędy austryackie, jakoto urząd posła, konsula, itp. pozostają pod sądem któremu podlegali w czasie ich przebywania w państwie austr. Jeżeli miejsca przebywania tego dojść nie można, natenczas przyjąć należy, iż we Wiedniu mieli zamieszkanie swoje. Urzędnicy ci mogą być za granicą prawidłowo pozywani przed sądy zagraniczne, jeżeli im nie służy prawo zakrajo-

wości, czyli prawo niezawisłości od zwierzchności i praw krajowych. Zresztą pozywać należy poddanego austryackiego przebywającego za granicą, albo z miejsca pobytu niewiadomego przed sąd, któremu podlegał ze względu na ostatnie swe zamieszkanie w kraju.

Ł. O sądzie dla cudzoziemców (§. 29.)

Sądom austryackim nie służy prawidłowo władza sądowana nad poddanymi obcokrajowymi, z wyjątkiem następnych przypadków:

1. Konzulowie mocarstw cudzych, urzędujący w Austryi, zawsze podlegają sądom austryackim, w których okręgu przebywają. (§. 28.)

2. inni cudzoziemcy, którym nie służy prawo zakrajowości, mogą być pozywani przed sądy austryackie i to:

a. przed sąd zwyczajny ich zamieszkania, jeżeli je obrali w państwie austryackiem.

b. we wszystkich przypadkach, w k[tó]rych poddani austr. na mocy przepisów normy juryd. pozywanymi być mogą i po za obrębem sądowego okręgu swego zamieszkania tj. w przypadkach juryzdykcyi szczególnej.—

c. jeżeli nie zachodzą przypadki pod lit. a i b. w każdem miejscu, gdzie będą spotykanymi z powodu wszelkich zobowiązań, k[tó]re powstały w państwie austr. albo tamże dopełnione być mają;

d. wskutek wzajemności (reciprocitas) we wszystkich

przypadkach, w których państwo, do którego należą, dopu-
szcza skargi przeciwko poddanym austryackim.

Cudzoziemcy prawem zakrajowości obdarzeni, nie § 79
podlegają wcale sądom austr. z wyjątkiem jedynie
przypadków jurysdykcyi rzeczowej, odnoszącej się do
rzeczy nieruchomych. Prawo zakrajowości służy agen-
tom dyplomatycznym, dzielącym się na 3. klasy: pierw-
szą stanowią legaci papiescy a latere lub de latere i nun-
cyusze, tudzież ambasadorowie świeckich mocarstw;
Drugą wszyscy dyplomaci uwierzytelnieni i obcych mo-
narchów z tytułem internuncyuszów, posłów, ministrów,
albo umocowanych ministrów; trzecią prości pełnomo-
cnicy, którzy uwierzytelnieni są tylko przy ministeryach
spraw zagranicznych, i to bez różnicy, czyli mają so-
bie nadany tytuł ministra, lub też nie. Do tej katego-
ryi policzyć należy i konzulów sprawujących także dy-
plomatyczne czynności, gdy przeciwnie konzulowie u-
stanowieni przy obcych dworach z tytułem ministra,
rezydenta stanowią klasę pośrednią między drugą
a trzecią. Prawo zakrajowości służy także orszako-
wi poselskiemu, jakoto: kawalerom poselstwa, sekre-
tarzom, kanclerzom, niemniej małżonce posła i in-
nym członkom jego rodziny przy nim bawiącym.
Prawo zakrajowości trwa po ustaniu charakteru dy-
plomatycznego osób powyższych przez czas potrzebny

do opuszczenia terytoryum austr. Najwyższy urząd marszałkowski wykonywa nad temi osobami wtenczas tylko jurysdykcyę, jeżeli się jego władzy dobrowolnie poddadzą.

II. O jurysdykcyi osobistej szczególnej.

(Von der besonderen persönlichen Gerichtsbarkeit)

Wskutek poddania pewnej osoby w pewnym pojedyńczym przypadku pod jurysdykcyę sądu, niebędącego dla niej prawidłowo sądem właściwym, następuje zmiana w sądzie, która może być w ogóle dwojaką:

1. albo zmianą tylko w miejscowości sądu zwykłego bez zmiany jednak rodzaju sądu właściwego np. sądu powiatowego w Podgórzu, na sąd powiatowy w Wieliczce, albo

2. zmianą nawet rodzaju sądu np. sądu powiatowego na sąd kolegialny. –

Przyczyną, wskutek której sąd niewłaściwy może się stać właściwym w szczególnym przypadku, jest albo:

1. wprost szczególne postanowienie ustawy, albo też
2. wprost wola stron

Z tej to przyczyny rozróżniamy jurysdykcyę szczególną na ustawową i dobrowolną. Jurysdykcya ustawowa w przeciwstawieniu do dobrowolnej, nie jest jednak jurysdykcyą przymusową t.j. taką, przed którąby sprawa toczyć się musiała, gdyż powodowi służy prawidłowo prawo wyboru pomiędzy sądem zwyczajnym pozwanego, a sądem

wykonywującym w danym przypadku juryzdykcyą szczególną.

Sąd raz obrany przez powoda obowiązuje pozwanego bezwarunkowo. Jeżeli przeciwnie powyższe prawo wyboru powodowi nie służy, a zatem sprawa należy tylko przed sąd powołany w danym przypadku do sprawowania juryzdykcyi szczególnej, wtedy juryzdykcya ta staje się znów dla powoda konieczną (wyłączną)

O juryzdykcyi szczególnej ustawowej stanowią §.§. 31–46. i § 56. o juryzdykcyi zaś dobrowolnej § 47 i 48. N.J. Sądy prawidłowo niewłaściwe wykonywują juryzdykcyę szczególną w następujących przypadkach:

A. Juryzdykcya szczególna wskutek wniesienia skargi wywoławczej (§ 31. N.J.) ob. rozdz VII. k. p. c. (Dział III. część II.)

B. Juryzdykcya szczególna z powodu umorzenia papierów publicznych i prywatnych (§ 32. N.J.) Ob Dz III Cz II.

C. Juryzdykcya szczególna w przypadku skargi wzajemnej (Widerklage) § 33 N.J. ob Rozdz V. Kod. p. c. (Dz. III. Cz II.)

D. Juryzdykcya szczególna z powodu spraw z zarządu wynikłych (forum speciale gestae administrationis (§ 34. N.J.)

Administracya czyli zarząd mienia cudzego lub wspólnego ma miejsce:

1. Wskutek umowy pozasądowej, – a
2. wskutek sądowego nakazu.

do 1. Jeżeli z czynności administracyjnych spór się

wywięzuje, służy powodowi, czy nim jest sam zawiadowca, czyli nie, prawo wyboru pozywania przeciwnika.

a. przed sąd zamieszkania tegoż, lub

b. przed sąd, któremu by pozwany w razie zamieszkania w miejscu sprawowanej administracyi podlegał.

W przypadku pod b. zachodzi jurysdykcya szczególna gdy sąd miejsca sprawowanej administracyi różni się od sądu zwyczajnego zamieszkania pozwanego. W tym przypadku, zachodzić może zmiana tylko w miejscowości sądu.

§ 34 do 2. Odmiennie się rzecz ma w przypadku administracyi sądowej. Tu odwołuje się §. 34. N. J. do przepisów istniejących. Są to przepisy zawarte w §. 200. i 282 k. c. tudzież w §. 393. kod. p. c. a zawierające następującą zasadę: Sąd, który osobie jakiejś poruczył czynności administr. jako to opiekuńcze, kuratorskie, lub sekwestracyjne, staje się wyłącznie właściwym do osądzenia wszelkich spraw z administracyi wynikłych. We wszystkich tych przypadkach, podlegają administratorowie jurysdykcyi sądów, przez które do administracyi powołani zostali bez względu na przymioty swe osobiste. Jurysdykcya ta trwająca także po ustaniu zarządu, ogranicza się jedynie do sporów z administracyi wynikłych. Administrator występujący w roli powoda, zapozywać musi przeciwnika przed sąd, który mu poruczył zarząd. Jurysdykcya w przypadku pod l. 2. jest wyłączną i może pociągnąć za sobą zmianę w rodzaju

sądów.

E. Jurysdykcya szczególna z powodu prowadzenia dowodu dla wiecznej pamięci (§ 35. N.J.) ob. rozdz. XV. k.p.c. (Dz. II. Cz. III)

F. Jurysdykcya szczególna z powodu przywrócenia do pierwotnego stanu (§ 36. N.J.) Ob. rozdz. 34. k.p.c. (Dz. III.)

G. Jurysdykcya szczególna w sprawach spadk. (§ 37. N.J.)

Postępowanie spadkowe oddziaływa na pewne sprawy w ten sposób, że takowe przed przyznaniem spadku wyłącznie dochodzone być muszą w sądzie, który spadek otworzył. (pertraktuje) Do rzędu tych spraw należą:

1. skargi, mające za przedmiot dochodzenie praw spadkowych, tyczących się albo wykonania, albo unieważnienia ostatniej woli, tudzież umowy zawartej na przypadek śmierci;–

2. skargi o podział spadków lub zapisów spólnych;

3. wszelkie skargi dotyczące długów masy, zwłaszcza przez wierzycieli zmarłego przeciwko masie wyniesione (§ 547 i 548 k.c.) jakoto: skargi o zwrot posagu (§ 1229. k.c.) itd. tudzież skargi dotyczące pretensyj świeżo przeciwko masie powstałych, np. z tytułu kosztów pogrzebu (§ 549 k.c.) itd.

4. Skargi o wydanie zapisów bez różnicy, czy przeciwko dziedzicom, czy też przeciwko zapisobiercom, do uiszczenia zapisu obowiązanym, są skierowane (§§ 649, 650, i 690 u.c.)

5. wszelkie skargi dotyczące darowizny na przyp. śmierci uczynionej bez względu na to, czy ona ma być uważaną za zapis, czy też za umowę (§ 906. u.c.)

6. Skargi spadkobierców i legataryuszów jako takich, między sobą. Nie podlegają jednak jurysdykcyi sądu pertraktującego spadek:

a. skargi o dziedzictwo (§ 823. u. c.) gdyż takowe dopiero po nastąpionem przyznaniu mają miejsce;

b. skargi kupujących dziedzictwo przeciwko sprzedawcom tegoż (§ 1278.–1283. u. c.) w których bowiem nie rozchodzi się o prawo spadkowe, ale o prawa z kupna dziedzictwa wynikające.

Przy wszystkich skargach od 1–6. rozróżnić należy, czyli właściwość sądu zawisła od miejsca zamieszkania i osobistych przymiotów pozwanego, czyli nie. W przypadku ostatnim bowiem ma miejsce jurysdykcya rzeczowa lub kauzalna jak np: w sprawach o naruszenie posiadania, w sprawach wekslowych itp. Pozwy wniesione przed sąd rozpoczęciem pertraktacyi spadkowej nie zmieniają wskutek otwarcia spadku pierwotnych swych sądów. Skargi od 1–6. wniesione, po nastąpionem już przyznaniu spadku, należą przed sąd dziedzica lub w ogóle pozwanego. Jurysdykcya szczególna z § 77. jest wyłączną i dopuszcza zmiany sądów tak co do miejscowości, jako też rodzaju. –

H. Jurysdykcya szczególna w sprawach dotyczących powiernictw (§ 78. N. 7.)

Według § 627. kc. rzeczą jest sądów właściwych czuwać nad nietykalnością powiernictw (§§ 220–256 ust. z 9 sierpnia 1854) O właściwości sądu w sprawach powierniczych

niespornych stanowi § 89. N.J. Przed sądy te należą także wszelkie spory ze stosunku powierniczego wynikające. Spory nie wynikające z tego stosunku, w które wchodzi powiernik nie jako taki, należą przed sąd osobisty tegoż np. skargi dotyczące dzierżawy dóbr powierniczych, sprzedaży dochodów z dóbr takich itd. Jurysdykcya w mowie będąca jest wyłączną. –

I. Jurysdykcya szczeg. w sprawach lennych (§ 39. N.J.)

Spory o lenności bezpośrednio cesarskie (monarchiczne) dotyczące lennodawcy, należą przed trybunał I. inst. w którego okręgu izba lennicza ma urzędową siedzibę swoją. Jeżeli lennodawca nie ma udziału w sporze, lub gdy idzie o lenności pośrednio monarchiczne, albo prywatne, wówczas ten trybunał I. instancyi jest właściwym, w którego okręgu lenność się znajduje. Władze polityczne krajowe zajmują się sprawami niespornemi lenniczemi, jeżeli dotyczą lenności bezpośrednio cesarskich, i nazywają się wtenczas izbami lenniczemi. Do jurysdykcyi w sprawach lennych, która jest wyłączna, stosować należy to, co poprzednio pod H. powiedziało się.

K. Jurysdykcya szczególna co do spraw w związku z sobą zostających (forum speciale causarum connexarum § 40. N.J.)

Przez jurysdykcyę tę rozumieć należy sąd, który staje się właściwym dla sprawy prawidłowo innemu sądowi podlegającej z tego powodu, że przed nim toczy się już sprawa inna, która z ową dlatego zostaje w związku, że obie pro-

wstały z jednego i tego samego faktu.

Związek spraw bywa dwojaki

1. faktyczny, czyli genetyczny, jeżeli sprawy z jednego i tego samego powstają faktu, albo

2. przedmiotowy, jeśli się odnoszą do jednego i tego same-go przedmiotu.

Według ustawy t.j. § 40. N. J. może tylko związek faktyczny (identitas fundamenti scil. agendi) uzasadnić jurysdykcyę szczególną. Pretensye w związku faktycznym ze sobą zostające, mogą być dochodzone w jednym i tym samym pozwie. (§ 4. k. p.) byleby sędzia, przed którego pozew ma być wniesiony, był wogóle właściwym do osądzenia spraw podobnych. Jeżeli powód dochodzi każdej pojedyńczej pretensyi z osobna t.j. za pomocą pozwu osobnego, wtedy sąd, przed który pozew pierwszy był wniesiony, może stać się właściwym i dla reszty roszczeń, chociażby tymczasem pozwany wskutek zmiany miejsca zamieszkania, albo też przymiotów swoich na właściwość sądową wpływających, innemu już podlegał sądowi. W przypadku tym ma miejsce jurysdykcya szczególna z powodu, że spory w związku faktycznym z sobą zostające z tem jednak zastrzeżeniem, aby sąd był wogóle właściwym do osądzenia spraw podobnych. —

Jurysdykcya ta nie może się zatem rozciągać:

a) do spraw odnoszących się do rzeczy nieruchomych, a należących przed sąd rzeczowy. —

b/ do spraw, k̄re wyłącznie pewnemu sądowi są poruczone np. §.37. (skargi w sprawach spadkowych) i

c/ do spraw podlegających wyłącznie jurysdykcyi sądów kolegialnych I. inst. gdy tymczasem sprawa pierwsza toczy się w Sądzie powiatowym.

Na odwrot jednak mogą być wytaczane spory późniejsze, podlegające zresztą jurysdykcyi sądów powiatowych, przed sądy kolegialne I. instancyi.

Wzmiankowana jurysdykcya wchodzi w zastósowanie od chwili, w k̄rej spór pierwszy uważany być ma za wiszący, i trwa aż do załatwienia tego sporu przez wyrok prawomocny stanowczy. Powodowi jednak służy prawo wyboru między są-dem, w k̄rym sprawa poprzedzająca się toczy, a sądem, k̄ry właściwy jest dla późniejszej sprawy ze względu na osobę po-zwanego.

W następnych przypadkach nie ma mowy o związ-ku faktycznym spraw; nie należą one więc przed sąd, w którym sprawa poprzedzająca wisi, co też ustawami za-strzeżonem zostało, jako to:

a/ pomiędzy zawiadomieniem o sporze i skargą o za-stępstwo, a sprawą główną, do k̄rej zawiadomienie to, lub skarga o zastępstwo się odnoszą; pierwsze bowiem podane być winny do sądu osobistego strony, k̄ra o sporze ma być zawiadomioną, a względnie od k̄rej żądamy zastępstwa sądowego, bez względu na sąd dla sprawy głównej wła-

ściwy (dekr. nadw. z 23. czerwca 1789. i rozdz. IV. p. c.)

b. pomiędzy sprawą główną a sprawą o wydanie dokumentów służyć mających za dowód w sprawie głównej (dekr. nadw. z d 28. maja 1783.) i

c. pomiędzy sprawami mającemi jeden i ten sam dokument za podstawę, jeżeli dokument poświadcza kilka faktów, między którymi nie zachodzi jednak żaden związek faktyczny. W przypadku tym należy każdą pojedyńczą sprawę wnieść przed sąd dla niej właściwy. (Dekr. nadw. z 27. kwietnia 1816.) Według ustawy nie wystarcza w zasadzie przedmiotowy związek spraw do uzasadnienia jurysdykcyi szczególnej, wskutek czego też sprawy w związku przedmiotowym z sobą zostające, z tej jedynie przyczyny przed jeden i ten sam sąd wnoszonemi być nie mogą, z wyjątkiem przypadków następnych, ustawą wyraźnie określonych.

Przypadki te tyczą się:

a. skarg wywoławczych (§. 41. N. J. rozdz. VII. k. p. c.)

b. skarg lub podań o dopuszczenie dowodu dla wiecznej pamięci §. 35. N. J. i rozdz. XV kod. p. c.)

c. przywrócenia do pierwotnego stanu (§ 36 N. J. i rozdz. 34. kod. post. cyw. nareszcie:

d. skarg o wyłączenie rzeczy zajętych z pod egzekucyi (§ 32 N. J.) i

e. likwidacyi honoraryów adwokata, należącej ~~pod~~

przed sąd, przed ktym sprawa się toczyła, w krejstrony bronił. (Dekr. nadw. z 4. paźdź. 1833.) Każdy z tych 5. przypadków stanowi osobny przypadek jurysdykcyi szczególnej.

§. Jurysdykcya szczególna z powodu uczestnictwa sporu. (forum speciale litis consortium §41 N7.)

Przez jurysdykcyę tę rozumiemy sąd, któryставaje się dla jednego lub kilku uczestników prawidłowo jemu nie podlegających, z tej przyczyny właściwym, że pozwany na pierwszem miejscu w pozwie, a raczej na napisie (rubrum) wymieniony, jurysdykcyi jego podlega. Uczestnictwo sporu (Streitgenossenschaft) ma miejsce, jeżeli w jednej sprawie występuje dwóch lub więcej powodów, lub pozwanych. W przypadku pierwszym mówimy o uczestnictwie czynnem, a w drugiem o biernem. O warunkach uczestnictwa ~~stanowi~~ w sporze stanowi Dział II. Rozp. ces. z 12. maja 1852. l 112. nakazuje wymienienie na pierwszem miejscu w pozwach lub podaniach tego uczestnika, kry według istoty sprawy uważany być musi za dłużnika głównego, a to pod zagrożeniem odrzucenia z urzędu pozwu lub podania w ten sposób nie ułożonego. W razie, gdyby żaden z uczestników nie mógł być uważany za dłużnika głównego, służy powodowi prawo wyboru w układaniu szeregu pozwanych. Podobne prawo wyboru służy mu także w razie, gdyby między uczestnikami miało być kilku dłużników głównych, prawo to nawet i wtenczas mu służy, gdy

by pomiędzy uczestnikami byli i tacy, krzy nie podlegają sądom powszechnym ale uprzywil. Za sądem właściwym dla pozwanego na pierwszem miejscu w pozwie wymienionego, idzie reszta współpozwanych. Wyjątki od tej zasady:

1. W sporach wynikłych z kontraktów zawartych przed dniem, w krym norma jurd. obowiązywać zaczęła, podlega fiskus nie tylko jako pozwany, lecz także jako powód sądom tego miejsca, w krem znajduje się prokuratorya skarbowa, do jego zastępstwa powołana, chociażby takowa w razie uczestnictwa w sporze nie była na pierwszem miejscu wymieniona (art. 8. pat. ogłasz. N.J.)

2. Jeżeli uczestnikiem sporu jest sędzia powiatowy, lub naczelnik sądu kolegialnego I. inst. wówczas osób tych nie można pozywać przed sąd powiatowy, a względnie kolegialny, w których skład wchodzą, chociaż pierwpozwany podlega tym sądom (§ 42. N.J.)

3. Wierzyciele upadłości, krych roszczenia na audyencyi likwidacyjnej zaprzeczone zostały mają je popierać w osobnych procesach przeciw tym osobom, kre ich zaprzeczyły. Proces toczyć się będzie przeciw tym osobom, jako uczestnikom sporu, a jeżeli zawiadowca masy upadłkowej w zaprzeczeniu miał udział, będzie wymieniony jako pierwszy pozwany. (§ 124. o upadł.)

Juryzdykcya szczególna z powodu uczestnictwa w sporze nie ma zastosowania w sprawach niepodlegają-

cych jurysdykcyi osobistej t.j. zasadzającej się na zamieszkaniu i przymiotach osobistych pozwanego, ale jurysdykcyi rzeczowej, tudzież w sporach podlegających wyłącznie pewnym sądom bez względu na osobę pozwanego. (§§ 36–39 N.J.)

Postanowienie § 41. N.J. dotyczy tylko biernego ucze~~xxx~~stnictwa w sporze, chociaż zdarzają się i przypadki, gdzie rozchodzi się o jurysdykcyę co do czynnego uczestnictwa, np. jeżeli kilka osób występuje ze skargą wywoławczą, a przedmiotem przechwałki (Berühmung) było prawo osobiste. (ob. rodz. VII. k.p.c.) W przypadkach tych należy skarga taka przed sąd, któremu wywołujący na pierwszem miejscu w skardze wymieniony, w sprawie głównej (wywołanej) podlega. Postanowienie § 41. N.J. odnosi się jednak tylko do sądów publicznych, nie zaś polubownych, gdyż jurysdykcyi tych ostatnich podlegają tylko ci, którzy się na sąd polubowny zgodzili. Jurysdykcya szczególna z powodu uczestnictwa w sporze nie może za sobą pociągać i zmianę w rodzaju sądów. —

M. Jurysdykcya szczególna w sprawach z naczelnikami sądów kolegialnych I inst. i sędziami powiatowymi (§ 42. N.J.)

Sędziowie powiatowi podlegają jako pozwani w sprawach należących przed sąd powiatowy, w którego skład wchodzą, Trybunałowi I. inst. w którego okręgu znajduje się siedziba sądu powiatowego. Przepis ten także wtenczas

ma zastósowanie swoje, gdy pozwany czasowo tylko piastu„
je urząd sędziego powiatowego. Jeżeliby naczelnik trybuna„
łu I. inst. miał być pozwany przed tenże trybunał, albo
przed sąd powiatowy, leżący w okręgu tegoż trybunału, skar„
gę wnieść należy przed najbliższy Trybunał I. inst. Te sa„
me przepisy wtenczas także mają zastósowanie, gdy sę„
dzia powiatowy występuje jako powód przeciw stronom,
podlegającym sądowi powiatowemu, przy którym on sam
jest ustanowiony, lub gdy naczelnik Trybunału I. inst.
chce pozywać strony, które pozywane być muszą przed try„
bunał jemu podległy, lub przed sąd powiatowy, leżący
w okręgu tegoż trybunału. Jurysdykcya ta tyczy się sę„
dziów powiatowych, lub czasowych zastępców tychże i
naczelników sądów kolegialnych I. inst. oraz żon i dzie„
ci tychże, nie zaś reszty urzędników sądowych. Przepis
§ 42. stósowanym być winien także do jurysdykcyi
handlowej i morskiej, nie zaś do jurysdykcyi rzeczowej
nad rzeczami nieruchomemi, raz że § 42. zamieszczony
jest w rzędzie przypadków jurysdykcyi osobistej, a powtó„
re, że jurysdykcya rzeczowa nie dopuszcza zmiany sądu
właściwego. W przypadku takim nie pozostałoby nic inne„
go, jak tylko pójść za przepisami §§ 52, 57. J. s. o wyłącze„
niu sędziego

N. Jurysdykcya szczególna dla skarg z umów.

(forum speciale contractus) § 43. N. J.)

Jeżeli miejsce, gdzie zapłata ma być uiszczoną, albo inne zobowiązanie dopełnione, wyraźnie w kontrakcie jest oznaczonem, natenczas wszelkie skargi, odnoszące się do tego kontraktu, mogą być wniesione przed sąd, któremuby podlegał, gdyby się znajdował w miejscu, gdzie kontrakt ma być dopełnionym, bez względu, czy się powód domaga wykonania lub zniesienia lub też wynagrodzenia szkody z powodu niedopełnienia kontraktu.

Warunki jurysdykcyi tej są zatem następujące:

1.) miejsce dopełnienia zobowiązania powinno być oznaczonem w umowie, nie zaś ustawą lub rozporządzeniem ostatniej woli;

2) Przedmiotem umowy powinno być uiszczenie zapłaty lub dopełnienia innego jakiego zobowiązania bez względu na to, czy wykonanie umowy polega na dozwoleniu, daniu, lub zaniechaniu czegoś (§ 861. k. c.)

3.) Miejsce dopełnienia zobowiązania wyraźnie oznaczyć się mające, powinno się różnić od miejsca stałego zamieszkania dłużnika i znajdować się w innym okręgu sądowym. Gdyby miejsce to wyraźnie oznaczonem nie było, wtedy ani przepis § 905. ani też miejsce wystawienia pisma dłużnego, lub aktu umowy jurysdykcyi szczególnej uzasadnić nie mogą. Jurysdykcya ta nie ogranicza się tylko do pozwów o dopełnienie zobowią-

zania, jak przedtem bywało; polega ona na przyrzeczeniu dłużnika, iż zapłatę uiści w miejscu wyraźnie oznaczonem. W razie zaprzeczenia przyrzeczenia tego przez pozwanego, powód go dowieść musi, nie będąc jednak ograniczonym do dowodu z dokumentów. Wskutek tego też stanowi reskr. min. z 29. paźdz. 1857. że do uzasadnienia tej jurysdykcyi nie wymaga się przedkładania dokumentów, owszem nakazuje się, aby z uwzględnieniem twierdzenia powoda, iż pozwany zobowiązał się uiścić zapłatę w miejscu właściwem, zarządzonem było stosowne postępowanie.—

Przepis §43 N.J. ma swe zastosowanie także w roszczeniach wierzyciela masy upadkowej, do tej ostatniej, skoro dopełnienie zobowiązania, wynikającego z odnośnych interesów, nastąpić ma w miejscu umową oznaczonem. Orzeczenie najw. trybunału z 9 maja 876 do L. 84. Rep. Orz.

Jurysdykcya wzmiankowana jest jurysdykcyą z prawem wyboru; współzawodniczy bowiem z jurysdykcyą zamieszkania pozwanego i wywołuje tylko zmianę w miejscowości sądu. Na przypadek, gdyby miało być ustanowionych kilka miejsc wykonania umowy, służy powodowi prawo wyboru między sądami takowych. Przepis o sądzie dla skarg z umów stosuje się tylko do tej strony, która się wyraźnie zobowiązała do świadczenia w pewnem oznaczonem miejscu. Postanowienie §44. (~~wymaga~~) rozciąga jurysdykcyę szczególną dla skarg z kontraktów także do

pretensyj pewnych osób. Pretensye bowiem rzemieślników i robotników za wyroby sprzedane lub roboty dostarczone, tudzież pretensye kupców cząstkowych za wiktuały i towary mogą być poszukiwane skargą jeszcze przez dni 90 od dnia, gdy ostatnie (doręczenie) dostarczenie (świadczenie) nastąpiło, a to przed sądem, który był właściwym według dawnego zamieszkania, jeżeli kupujący, lub robotę zamawiający tymczasem przeniósł mieszkanie swoje do innego okręgu sądowego. Takie samo prawo służy nauczycielom prywatnym, sługom, gospodarzom, szyprom i woźnicom co do pretensyj, powstałych za świadczone usługi lub prace jeszcze przez 90. dni po ostatniem świadczeniu usług lub pracy, jeżeli strona przeciwna przeniosła tymczasem mieszkanie swoje w inny okrąg sądowy. Dobrodziejstwo to nie tyczy się pretensyj fabrykantów i kupców hurtownych (hurtowników.) Juryzdykcya wspomniona jest juryzdykcyą z prawem wyboru i służy tylko pretensyom w § 44 wyszczególnionym, nie zaś pretensyom z pożyczek.

O. Juryzdykcya szczególna dla skarg o wynagrodzenie szkody w polach zrządzonej (§ 45. N. 7.)

We wszystkich sporach o szkody wyrządzone na gruntach przez ludzi lub zwierzęta, lub na płodach ziemskich, znajdujących się na gruncie, chociażby od niego odłączonych, mogą być wniesione skargi o wynagrodzenie szkody przed tym sąd, w którego okręgu leży grunt, jeżeli sprawa nie wchodzi

§45.2 w zakres władz politycznych lub karnych (§45. N.J.) Powodowi służy prawo wyboru w wnoszeniu skargi pomiędzy zwyczajnym sądem osobistym pozwanego, a sądem, w kręgo okręgu leży grunt uszkodzony. Sądem tym będzie poza obrębem siedziby sądu kolegialnego I. inst. sąd powiatowy i to bez względu na rodzaj gruntów i osobę uszkodziciela. W okręgu zaś siedziby sądu kolegialnego I. inst. sąd ten, albo też sąd powiatowy miejsko delegowany, w miarę tego, czy kwota uszkodzenia przechodzi sumę 500. zł. aw. lub też nie (§15. N.J.)

P. Jurysdykcya szczeg. w sprawach o zarządzenie tymczasowych środków zabezpieczenia (§46 N.J.) ob. R. 28-30. p.c.)

R. Jurysdykcya szczeg. co do wierzytelności intabulowanych lub prenotowanych (§56. N.J.)

Skargi o zapłacenie wierzytelności zabezpieczonej na dobrach nieruchomych, tudzież skargi o usprawiedliwienie uzyskanej prenotacyi na dobrach nieruchomych wnosić można albo przed sąd, według zamieszkania pozwanego właściwy, albo przed ten sąd, któremuby podlegał pozwany, gdyby miał zamieszkanie swoje w tychże dobrach nieruchomych.

Przepis §56. N.J. tyczy się dwu rodzajów skarg:

1. Skargi hipoteczny, t.j. skargi o uiszczenie wierzytelności zahipotekowany (§461. k.c.) Przedmiotem tej skargi nie są prawa rzeczowe na rzeczach nieruchomych (§52. N.J.) gdyż wierzytelność przez samo ubezpieczenie takowej na nieruchomościach, nie staje się nieruchomością. (§299. k.c.)

2. Skargi usprawiedliwiającej uzyskaną prenotacyę (ostrzeżenie hipoteczne) na nieruchomościach. Po uzyskaniu prenotacyi należy wynieść w przeciągu 14 dni licząc od dnia doręczenia rezolucyi, dozwalającej prenotacyi, pozew usprawiedliwiający pod rygorem wykreślenia na żądanie przeciwnika prenotacyi dozwolonej (§§ 438, 439, 445, 453 i 481. K.c. i § 42. ust. hipot. z 25. lipca 1871.) O skargach tych jest mowa w § 56. N.J.; – Zachodzi tu pytanie, czy do skarg w mowie będących liczą się wszelkie skargi usprawiedliwiające prenotacyę, bez względu na to, czy w nich rozchodzi się o usprawiedliwienie praw rzeczowych lub osobistych, czy też tylko tych ostatnich. Z uwagi na § 52. nie mogą tu być zaliczane skargi usprawiedliwiające prenotacyę praw rzeczowych na nieruchomościach, gdyż prawa te podlegają z natury swej w myśl § 52. wyłącznie jurysdykcyi rzeczowej. Przepis § 56. odnosi się więc tylko do usprawiedliwienia wierzytelności osobistych, zwłaszcza, że jurysdykcya z tego §u zależy jedynie od mieszkania rzeczywistego lub zmyślonego strony pozwanej, – co cechuje jurysdykcyę osobistą. –

Podanie o dozwolenie prenotacyi i odroczenie terminu 14-dniowego, przepisanego do wniesienia skargi usprawiedliwiającej, należą przed jurysdykcyę tabularną, (§ 49. N.J.) t.j. sądu hipotecznego (§ 43. ust. hipot.) Skargi pod l. 1. i 2. wyszczególnione mogą być wnoszone:

a. albo przed sąd właściwy ze względu na rzeczywiste mie-

szkanie pozwanego, albo

b. przed sąd, któremuby pozwany w razie mieszkania na odnośnej nieruchomości podlegał tj. przed sąd zmyślonego mieszkania pozwanego. Jurysdykcya wzmiankowana ma miejsce i w sprawach kauzalnych osobistych, jak np. w sprawach handlowych. Wskutek tego podlegają skargi usprawiedliwiające prenotacyę należytości wekslowej jurysdykcyi sądów handlowych. Jurysdykcya szczególna w mowie będąca ma miejsce tylko w przypadku pod b. i to o tyle, tylko, o ileby pozwany, mieszkając na wzmiankowanej nieruchomości, innemu podlegał sądowi, jak ze względu na rzeczywiste swe zamieszkanie. Jurysdykcya ta dopuszcza tylko zmiany w miejscowości sądu. Takowej podlegają także i cudzoziemcy (§. 29. N. J. 1.) (i dekr. nadw. z 23. paźdź. 1802.) Śmierć dłużnika hipotecznego nie pozbawia wierzyciela prawa wyboru §. 56. ustanowionego. (Uchwała najwyższego trybunału z dn. 3. lutego 1864. l. 61. księgi orzeczeń)

Ponieważ jurysdykcya wzmiankowana jest jurysdykcyą osobistą, przeto policzenie jej przez ustawę do rzędu jurysdykcyi rzeczowej, nie jest właściwem (Ob. ustęp II. pod B. 2. i §. 115. ust. hipot. z 1871)

§. O jurysdykcyi szczeg. z powodu dobrowolnego poddania się strony pod sąd niewłaściwy.

(Prorogatio fori, forum prorogatum) §. 47. i 48 N. J.

Przez tę jurysdykcyę rozumiemy sąd, który staje się właści-

-wym względem osoby jemu nie podległej z tej przyczyny, że mu się dobrowolnie nie poddała. Dobrowolne poddanie się ma tylko miejsce w sprawach spornych i polega na następujących warunkach:

Dobrowolna prorogacya kompetencyi sądowej może mieć miejsce nie tylko w sprawach spornych, lecz także celem przeprowadzenia egzekucyi bez poprzedniego sporu (O.N.T. z d. 15/6 1881 l. U. 6770 Z.S.A. Nr 53/1881)

1. Co do osoby pozwanego

Poddanie się dobrowolne wychodzić musi od osoby własnowolnej. Niezdolnymi są:

a. Prokuratorya skarbowa, chyba za zezwoleniem właściwej władzy krajowej (Dekr. nadw. z 5. stycznia 1789 r.

b. na wschodzie nie wolno poddanym austr. poddawać się sądom konzularnym obcych mocarstw w takich miejscach, gdzie jest ustanowiona władza konzularna austryacka. (reskr. min. z 31. marca 1855.)

2. Co do samego poddania się

Dobrowolne poddanie się jest dwojakie:

a) wyraźne

b) milczące (dorozumiane)

do a) wyraźne ma miejsce:

α. jeżeli strony ułożyły się, że w razie sporu poddadzą się pewnemu sądowi prawidłowo, co do pozwanego niewłaściwemu albo

β. jeżeli sędzia z uwagi na okoliczności przedstawione w skardze, uznał się za właściwego i zarządził postępowanie właściwe; pozwany zaś widząc, że okoliczności te nie są prawdziwe w terminie, zakreślonym na wniesienie zarzutu niewłaściwości sądu, wyraźnie oświadcza, iż nie zważając na to, sądowi temu się poddaje;

do b.) poddanie się dobrowolne jest wtenczas milczącem, jeśli pozwany w przypadku pod β) nie poddając się wyraźnie sądowi, przed który pozwany został, nie wniósł zarzutu nie właściwości sądu w czasie prawem zakreślonym tj. w sprawach piśmiennych w pierwszej połowie terminu na wniesienie obrony zakreślonego, w sprawach zaś ustnych na pierwszym terminie do rozprawy wyznaczonym. — Zaniechanie tych terminów uważa się za milczące poddanie się pod sąd niewłaściwy, i rozprawę przeprowadzić należy w tymże sądzie, chociażby się później okazało, iż sąd ten nie był właściwym do przyjęcia skargi. To samo następuje, jeżeli pozwany w tych terminach nie podnosząc zarzutu niewłaściwości, wdaje się w sprawę tj. wnosi obronę. Poddanie się milczące ma miejsce tylko po wniesieniu skargi.

3. Co do sprawy.

- Ponieważ dobrowolne poddanie się pod sąd niewłaściwy polega na woli pozwanego, przeto objawiać się może w takich tylko sprawach, w których właściwość sądu zawisła od okoliczności, na które wogóle wola pozwanego wpływać może. Okolicznościami temi są: miejsce zamieszkania pozwanego, przywilej pozwanego, wskutek którego podlega sądom kolegialnym I. inst. i położenie rzeczy ruchomej (§§ 14 lit b i c i § 54.) W przypadkach zatem, w których na uzasadnienie właściwości sądu okoliczności wymienione nie wpływają, nie ma mowy o dobrowolnem poddaniu się, jak się rzecz ma przy

jurysdykcyi rzeczowej nad nieruchomościami, oraz w przypadkach, w których ustawa niektóre sprawy pewnemu sądowi wyłącznie poruczyła (§ 36.–39. i 55.)

4. Co do sądu.

Wola stron nie może tak daleko sięgać, żeby sądowi pewnemu można poddać sprawę do rozpoznania, który zakres działania jego całkiem nie wchodzi, gdyż do oznaczenia zakresu sądowego ustawa, nie zaś strony są powołane. Z tego, cośmy pod l. 3. i 4. powiedzieli, wypływa, że dobrowolne poddanie się nastąpić może tylko w sprawach osobistych, w przeciwstawieniu do jurysdykcyi rzeczowej nad rzeczami nieruchomemi, i że sąd, któremu się dobrowolnie poddajemy, w ogólności powołanym być musi do rozstrzygania spraw, w których poczet wchodzi sprawa w mowie będąca. Stąd wynika, co następuje:

a. dla spraw, które ze względu na przymioty pozwanego należą do trybunału I. inst. obrać można inny trybunał I inst. lub sąd powiatowy i odwrotnie. Sprawy o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa muszą być jednak rozpoznawane przez trybunał I inst. który ma władzę rozstrzygania takich spraw. (§ 48. N. 7.)

b. dla sprawy zwyczajnej tj. sprawy, która nie podlega jurysdykcyi kauzalnej, nie można obrać sądu kauzalnego np. gdyby dla sprawy mającej za przedmiot pożyczkę, nie będącą czynnością handlową, obranym być miał sąd handlowy.–

c. Dla spraw pewnemu sądowi wyłącznie poruczonych obrać nie można innego sądu.

d. Sprawy ulegające wyłącznie jurysdykcyi handlowej mogą być poddawane tylko sądom handlowym; jednakowoż do takich spraw należą tylko sprawy wekslowe. Dla innych spraw należących do jurysdykcyi handlowej, można obrać i sąd powiatowy (§ 38–43 u. w.-k.h. i § 59. N. J.)

e. Nie można się poddać sądom cywilnym w sprawach nie należących do zakresu ich działania. Gdyby wskutek przeoczenia sądu toczyła się sprawa taka bądź to w I-szej bądź w wyższej instancyi, wtedy sąd po przekonaniu się o swej niewłaściwości w chwili, w której sprawa nie nabyła jeszcze powagi rzeczy osądzonej, obowiązanym będzie znieść z urzędu całe postępowanie jako nieważne, chociażby o to żądanie zaniesionem nie było ani przez stronę, ani przez władzę administracyjną. Sprawa zaś osądzona prawomocnie nie może już być naruszoną, ani przez sąd, ani przez władzę admin. gdyż ta ostatnia na zasadzie ust. z dn. 18. kwietnia 1869. (Ob. rozdz. I. pod l. II. i lit. D. niniejszej części) domagać się może uznania swej właściwości tylko w chwili, w której sprawa nie nabyła jeszcze powagi rzeczy osądzonej, wskutek czego postanowienie zawarte w ustępie 2 § 48. N. J. doznało zmiany.

Ustęp II.

O jurysdykcyi rzeczowej (§ 49–55. N. J.)

Jurysdykcya ta zasadza się na położeniu fizycznem rzeczy, stanowiącej przedmiot sądownie dochodzonego prawa rzeczowego (forum reale, forum rei sitae, Realgerichtsstand, Gerichtsstand der gelegenen Sache.) Ustawa uznaje jurysdykcyę tę dla wszystkich nieruchomości bez względu na osobę posiadacza. (§§ 52 i 33) twierdzi dla ruchomości z jedynym wyjątkiem, gdyby pozwany podlegał najwyższemu urzędowi marszałkowskiemu.

I. O jurysdykcyi rzeczowej nad nieruchomościami.

Jurysdykcya ta zasadza się na położeniu i przymiocie rzeczy nieruchomych, stanowiących przedmiot dochodzenia praw rzeczowych, bez względu na zamieszkanie i przymioty pozwanego. Jurysdykcya ta jest jurysdykcyą wyłączną (forum exclusivum) i wyklucza wszelkie prawo wyboru stron. Co do przymiotu nieruchomości, rozróżnić należy: nieruchomości włościańskie, miejskie, tabularne, górnicze i lenne. Położenie nieruchomości oznacza się albo ze względu na okrąg sądowy w którym nieruchomości się znajdują, albo ze względu na księgę hipoteczną, w którą nieruchomość jest wpisana. W 1. przypadku mówimy o położeniu fizycznem, w 2gim zaś o hipotecznem. Do ksiąg hipotecznych liczymy obecnie księgi gruntowe, miejskie, górnicze, lenne i tabulę krajowe. Nie wszędzie i nie dla wszystkich nieruchomości istnieją księgi hipoteczne, jakrównież nie wszystkie nieruchomości wpisane są w księgi hipoteczne, chociaż takowe są utrzymywane np. dobra państwowe nie wszystkie są wpisane w tabulę krajową, stąd

też rozróżniamy nieruchomości wpisane od niewpisanych do księgi publiczne. Co do (wszystk) rozróżnić wypada między jurysdykcyą tabularną a rzeczową w znaczeniu właściwem (cz. ściślejszem). Przez pierwszą rozumiemy sąd utrzymujący księgi publiczne co do dóbr nieruchomych, oraz uskuteczniający wszelkie czynności urzędowe odnoszące się do tych ksiąg (§ 49). Przez jurysdykcyę zaś rzeczową w znaczeniu właściwem rozumieć wypada sąd powołany do przedsiębrania reszty aktów dóbr nieruchomych bezpośrednio dotyczących, a w §§ 51-53. wymienionych, bez względu jednak na to, czy ten sąd utrzymuje odnośne księgi hipoteczne, czyli też nie. Prawidłowo jest jurysdykcya rzeczowa zarazem i jurysdykcyą tabularną, mianowicie względem realności włościańskich i miejskich. Przeciwnie przy dobrach tabularnych i lennych nie zawsze bywa instancya rzeczowa zarazem i tabularną i tak np. Sąd krajowy lwowski, jako utrzymujący tabulę krajową galicyjską, jest instancyą tabularną dla wszystkich dóbr tabularnych w całej Galicyi, gdy przeciwnie każdy Sąd kolegialny I. inst. wykonywa jurysdykcyę rzeczową nad dobrami tabularnemi znajdującemi się w jego okręgu obszerniejszym.

Stan ten obecnie się zmienił, albowiem wskutek zakładania w Galicyi ksiąg gruntowych ma każdy trybunał I. instancyi utrzymywać księgi publiczne co do tych wszystkich w swoim okręgu obszerniejszym położonych dóbr

tabularnych, które właścicielowi nadają prawo obierania posła na sejm krajowy tj. z których opłaca się rocznie podatek gruntowy (bez dodatku wojennego) najmniej w kwocie 100. zł. aw. Tylko te dobra uważane będą za tabularne. Po założeniu ksiąg gruntowych będzie każdy trybunał I inst. co do tych dóbr nie tylko instancyą rzeczową, ale także tabularną. Co do niektórych z tych dóbr utrzymują się księgi publiczne już teraz przy odnośnych trybunałach I instancyi, kre to sądy względem tych dóbr już obecnie są instancyami rzeczowemi i tabularnemi.

Dobra tabularne, nie nadające właścicielowi prawa obierania posła na sejm krajowy, wpisują się do ksiąg gruntowych w sądach powiatowych utrzymywanych. —

A. O jurysdykcyi tabularnej (§ 49. N. J.)

O jurysdykcyi tabularnej i sądach do wykonywania tejże stanowi § 49. a względem spraw górniczych § 66. Sądy do sprawowania jurysdykcyi tabularnej przeznaczone zowią się instancyami tabularnemi. Temi są:

a. co do dóbr, kre dotychczas były przedmiotem ksiąg tabularnych i lenniczych tryb. I. inst. tego miejsca, gdzie się znajdują księgi tabularne lub lennicze.

b. co do dóbr nieruchomych, leżących w obrębie miast, w których tryb. I. inst. ma siedzibę swoją, znajdujące się tam, że trybunał I. inst.

c. co do wszystkich innych dóbr nieruchomych ten sąd,

powiatowy, w którego okręgu te dobra leżą bądź całkiem, bądź w głównych częściach swoich.

d. co do założenia i utrzymywania księgi dla kolei żelaznych, powołanym jest:

α. co do kolei, które nie przechodzą granic kraju koronnego, trybunał I. inst. znajdujący się w siedzibie władzy administracyjnej krajowej.

β. co do kolei, idącej przez więcej krajów, ten trybunał I. inst. ustanowiony w siedzibie władzy administracyjnej krajowej jednego z tych krajów, do którego trybunału przedsiębiorstwo kolejowe udało się w celu utworzenia wykazu hipotecznego dla odnośnej kolei żelaznej. § 10. ust. z 19. maja 1874. l. 70. dz. u. p.

Do zakresu władzy jurysdykcyi tabularnej należą:

1/ rozstrzyganie podań o intabulacyę, prenotacyę, lub ekstabulacyę (wykreślenie) praw rzeczowych, nie zaś i skarg odnośnych, gdyż skargi względem nabycia praw rzeczowych w ogólności, lub wykreślenia praw takowych w księgach hipotecznych, już uwidocznionych, należą do jurysdykcyi rzeczowej. (§ 52.) W przypadku wyniesienia skargi o wykreślenie należytości w księgach hipot. uwidocznionej, rozróżnić należy:

a. czy skarga skierowana jest wprost przeciwko prawu zastawu tj. przeciw prawu rzeczowemu, a wskutek tego domagamy się wykreślenia należytości, albo też

b. czy żądanie wykreślenia jest następstwem głównego żądania skargi, mającego za przedmiot prawo osobiste np. jeżeli powód domaga się wykreślenia należytości z powodu nieważności kontraktu, uiszczenia sumy dłużnej, zadawnienia itd; - w takim bowiem razie wymazanie zawisło od uznania tego prawa osobistego

Skargi pod a. należą przed jurysdykcyę rzeczową; skargi zaś pod b. przed jurysdykcyę osobistą (uchwała sądu najw. z 18 marca 1857.)

2. Rozstrzyganie podań o odroczenie terminów do wniesienia skarg, usprawiedliwiających dozwoloną prenotacyę (§ 43. ust. hipot. z 25. lipca 1871.) Właściwość sądu dla samychże pozwów usprawiedliwiających zawisło od istoty prawa spornego i stosuje się co do praw rzeczowych do przepisu §. 52. (ob. B.) względem praw osobistych, zaś do §. 56. (ob. wyżej jur. szczeg. pod R.)

3. Wszelkie inne czynności urzędowe, dotyczące utrzymywania ksiąg hipotecznych np. utworzenia nowego ciała hipotecznego, wygotowanie wyciągów tabularnych

4. Rozstrzyganie sporów między właścicielem nieruchomości, a wierzycielami zahipotekowanymi, sprzeciwiającymi się zamianie gruntów do uprawy przeznaczonych. (§ 9. ust. z 6. lutego 1869. l. 18. Dz. u. p.)

Z tego, co się powiedziało, wypływa, że wyjąwszy przypadek pod l. 4. nie służy instancyom tabularnym jako ta-

kim jurysdykcya w sprawach spornych.

B. O jurysdykcyi rzeczowej w znaczeniu ścisłej szem (§ 50–53. NJ.)

§. 50. NJ. wymienia sądy powołane do sprawowania jurysdykcyi rzeczowej i zowie je instancyami rzeczowemi lub realnemi. Takiemi są:

1. co do dóbr tabularnych: Trybunał I. inst, w którego okręgu obszerniejszym dobra te się znajdują.

2. co do dóbr nieruchomych w obrębie miast, w których trybunał I. inst ma siedzibę swoję, znajdujący się tam, że trybunał I. instancyi.

3. co do wszystkich innych rzeczy nieruchomych sąd powiatowy, w którego okręgu rzeczy te są położone.

4. trybunał I. inst. który zakładała wykaz hipoteczny dla kolei żelaznej, jest od dnia założenia tymczasowego wykazu instancyą rzeczową (realną) we wszystkich sprawach, które się jednostki hipotecznej, dla której wykaz hipoteczny założono, jako całości odnoszą. Względem spraw tyczących się pojedyńczych gruntów kolei żelaznej, rozpoczyna się właściwość trybunału jako instancyi realnej dopiero od tego dnia, w którym grunta wpisano do wykazu hipotecznego (§ 11. ust z 19. maja 1874. l. 70. dz. u. p.) Rozp. min z dn. 17. marca 1860. wprowadziło w Austryi Górnej i Dolnej, w Styryi, Karyntyi, Krainie, Czechach, w Morawii i na Szląsku, a więc nie

w Galicyi zmiane § 50 N. J. o tyle, iż w prowincyach tych sądy powołane do utrzymywania ksiąg tabularnych, są zarazem instancyami rzeczowemi.

Do zakresu instancyj rzeczowych należy:

1. Przedsięwzięcie wszelkich aktów realnych t. j. wykonywanie zarządzeń sądowych dotyczących nieruchomości czy to w sprawach spornych, czy niespornych. Aktami takiemi są według § 51. inwentacya, oszacowanie, wprowadzenie sekwestratora, licytacya, wyświetlenie prawa pierwszeństwa między wierzycielami hipotecznymi, równie jak rozdzielenie między nich ceny kupna uzyskanej przy sprzedaży egzekucyjnej. Zarządzenie inwentacyi, oszacowania itd. nie wychodzi prawidłowo od instancyi rzeczowej jako takiej, gdyż zadaniem tejże jest tylko wykonywanie pojedyńczych aktów realnych. Zarządzenie to należy do instancyi sądu wyrokującego, w skutek czego też ustanowienie sekwestratorów jest rzeczą sądów dozwalających sekwestracyi; dopiero wprowadzenie sekwestratorów już ustanowionych należy do instancyi rzeczowej.

2. Skargi o prawa rzeczowe na nieruchomościach (§ 52. N. J.) Skargi te dotykają tylko o tyle nieruchomości, o ile mają za przedmiot nabycie lub zniesienie praw rzeczowych. Skargi mające za przedmiot prawa rzeczowe, nie potrzebują koniecznie wypływać z praw rzeczowych, jak to skarga wydobywcza (skarga o własność); instancyom bo-

wiem realnym podlegają także skargi mające na celu nabywanie praw rzeczowych na nieruchomościach np. skargi o wydanie realności zakupionej (inaczej najwyższy trybunał - obacz niżej) jak niemniej wszelkie skargi o zniesienie praw rzeczowych, a zatem skargi zaprzeczające ważności praw rzeczowych, uwidocznionych w księgach hipot. – Skargi o dotrzymanie umowy kupna, ustnie o rzecz nieruchomą zawartej, tudzież o wystawienie dokumentu obejmującego tę umowę i nadającego się do intabulacyi, niemniej o wydanie kupionej realności: - nie jest skargą rzeczową, a zatem nie stosuje się do niej §. 52. N.J. (Orz. Najw. Trybunału z dn. 20. czerwca 1877. do L93. Rep. Orz.)

Skargi usprawiedliwiające prenotacyę praw rzeczowych, należą przed instancyę rzeczową. Nowa ustawa hipot. z r. 1871 rozszerzyła w tym względzie władzę sądów realnych. §115. tej ustawy stanowi bowiem co następuje: Celem usprawiedliwienia prenotacyi prawa zastawu, uzyskanej dla tej samej wierzytelności łącznie na różnych nieruchomościach, podlegających różnym sądom tabularnym, wymaga się jednej tylko skargi - usprawiedliwiającej, która wniesiona ma być albo przed zwyczajny sąd dłużnika hipotecznego, albo przed sąd, który ze względu na jeden z przedmiotów hipotecznych jest instancyą realną. (ob. ust. I. pod R.)

3. Skargi o podział rzeczy nieruchomych i skargi graniczne. Jeśli dobra graniczące z sobą, podlegają różnym

instancyom rzeczowym, natedy powodowi przy wniesieniu po-
zwu służy prawo wyboru pomiędzy temi instancyami (§ 53. N J.)

4. Spory o budowle w ogóle i skargi wywłaszcze z powodu
zamierzonych budowli w szczególności (§ 72, 73 k. p. c.)

5. Przeprowadzenie rozpraw względem przyznania
kapitałów indemnizacyjnych (pat. z d. 8 listop. 1853.)

Jurysdykcya instancyj rzeczowych nad nieruchomością-
mi ma miejsce bez względu na osobę pozwanego a to na-
wet i wtenczas, gdyby pozwany podlegał urzędowi nadworne-
mu marszałkowskiemu, albo gdyby mu służyło prawo zakra-
jowości (§ 52. N J i dekr. nadw. z 15. marca 1834.)

W sprawach tabularnych podlegają osoby te instancyom
tabularnym.

II. O jurysdykcyi rzeczowej nad ruchomościami.

Na zasadzie §§ 54 i 55. ulegają pod pewnymi warunkami
także i rzeczy ruchome jurysdykcyi rzeczowej. Przepis § 54. do-
zwala wynoszenia skarg, mających za przedmiot prawo rze-
czowe na ruchomościach, albo

1.) przed sąd osobisty pozwanego, albo też:

2.) przed sąd, w którego okręgu leży rzecz ruchoma.

Sąd w przypadku pod 2.) jest instancyą rzeczową dla
ruchomości. Jurysdykcya ta nie służy jednak trybunałowi I.
instancyi w jego okręgu obszerniejszym, gdyż § 54 przeciw-
stawiając jurysdykcyę rzeczową jurysdykcyi osobistej po-
zwanego, właściwość sądu zawisła, czyni tylko od położenia

rzeczy. Ponieważ rzeczy ruchome jako takie ze względu na miejsce ich położenia tj. bez względu na ich właściciela, lub przymiot sprawy nigdy nie podlegają jurysdykcyi sądów koleg. I. inst. w okręgu tychże obszerniejszym, przeto też jurysdykcya rzeczowa nad rzeczami ruchomemi, służyć tylko może albo sądom koleg. I. inst. w okręgu ich ściślejszym, albo też sądom powiatowym poza obrębem tego okręgu. Sądy powiatowe miejsko delegowane wyłączone są w tej mierze, ponieważ § 54. nie jest powołany w § 12. ust. 2. określającym zakres jurysdykcyi tychże sądów. Wzmiankowane postanowienie § 54. (Ob. wyżej pod L 2.) nie odnosi się jednak ani do osób podlegających najwyższemu urzędowi marszałkowskiemu (§ 5. pat. ogł. N 7) ani do osób, którym służy prawo zakrajowości. –

III. O jurysdykcyi w sprawach o naruszenie posiadania § 55. N 7.

Naruszenia te dotyczą albo rzeczy nieruchomych albo ruchomych. Spory dotyczące naruszeń posiadania, w których się tylko rozchodzi o sprawdzenie ostatniego faktycznego stanu posiadania, w których zatem mają zastosowanie przepisy o postępowaniu sumarycznem na zasadzie rozp. ces. z 27. paźdz. 1849. podlegają.

1) jeśli się odnoszą do rzeczy nieruchomych wyłącznie jurysdykcyi sądów powiatowych lub sądów powiatowych miejsko delegowanych, w których okręgu naruszenie miało miejsce, chociażby nieruchomość miała być nawet real-

nością tabularną, lenną lub górniczą (§§ 55 i 57.) Zasada ta dotyczy także spraw o naruszenie posiadania wynikłych z dawnego stosunku poddańczego pomiędzy byłemi dworami i poddanymi w Galicyi, Krakowskiem i na Bukowinie (rozp. min. z dn. 24. paźdź. 1860.)

2/ Jeżeli się zaś spór odnosi do ruchomości, wówczas sprawa podlega:

a. sądom powiatowym, lub też sądom powiatowym miejsko delegowanym, w których okręgu naruszenie nastąpiło, albo

b. dopóki ruchomość nie przeszła jeszcze w ręce osoby trzeciej sądom powiatowym i powiatowym miejsko delegowanym, w których okręgu rzecz się znajduje, tj. do którego rzecz została przeniesiona. Przepis pod 1.) dotyczący nieruchomości stosuje się do wszelkich osób bez wyjątku; przepis jednak pod l 2. dotyczący ruchomości tylko do osób pozwanych, nie podlegających jurysdykcyi najw. urzędu marszałkowskiego, i nie używających prawa zakrajowości. Skargi dotyczące naruszeń posiadania praw poboru drzewa, płodów leśnych, użytkowania łąk itp. ulegających wskutek pat. z 5. lipca 1853. regulacyi albo wykupu, należą przed komisyę krajową regulacyi i wykupna ciężarów gruntowych (rozp. min. z 24. paźdź. 1860. (ob. dz. II. cz. I. rozdź. III.

Rozpoznawanie skarg o naruszenie posiadania urządzeń wodnych, wskutek samowolnych zmian wobec biegu wody, do utrzymywania takowych przeznaczonej

należy do władz politycznych, o ile chodzi o przywrócenie ostatniego faktycznego stanu posiadania, który miał mieć miejsce przed zaszłem naruszeniem (reskr. min. z 7. lipca 1860 l. 172.)

Ustęp trzeci

O jurysdykcyi kauzalnej.

Jurysdykcya kauzalna nie różni się co do istoty swej od jurysdykcyi osobistej i jurysd. rzeczowej (ob. ustęp do nauki o jurysdykcyi). Wszystko zatem, cośmy dotąd o jurysdykcyi osobistej i rzeczowej powiedzieli, dotyczy także i jurysdykcyi kauzalnej, w miarę tego, czy takowa z natury swej objawia się jako jurysdykcya osobista czy rzeczowa. W przypadku 1. właściwość sądów kauzalnych zależeć będzie od miejsca zamieszkania pozwanego (§ 58.) w przypadku zaś 2. od miejsca położenia nieruchomości spornej (§ 65.) Jurysdykcya kauzalna jest prawidłowo jurysdykcyą w sprawach spornych, chociaż jej podlegają i sprawy niesporne, jak np. utrzymywanie rejestrów handlowych, ksiąg górniczych itd.

Do sprawowania jurysdykcyi kauzalnej powołane są albo sądy samoistne t.j. umyślnie w tym celu ustanowione, jakto sądy handlowe morskie, albo inne sądy np. sądy koleg. I. inst. Częściami jurysdykcyi kauzalnej są: jurysdykcya handlowa, morska i górnicza, z których pierwsze są jurysdykcyami osobistemi, ostatnia zaś

t.j. górnicza, jurysdykcyą rzeczową. Norma jurysdykcyjna po-czytuje te tylko jurysdykcye za kauzalne, jak wnosić należy z przepisu § 14. lit b. i c. chociaż spory z § 14. lit a. (małżeńskie) lit d. (spory lenne) i lit e. (spory powiernicze) także do jurd. kauzalnej należą; toż samo rozumie się o sporach, podlegających jurd. sądów celnych nadtabiańskich w Czechach.

I. O jurysdykcyi handlowej i morskiej.

Przepisy o tej jurysd. dotyczą wszelkich osób z wyłączeniem tylko osób, podlegających urzędowi nadwornemu marszałkow-skiemu, lub używających prawa zakrajowości. Zaprowadze-nie kod. h. w prowincyach reprezentowanych w Radzie państ-stwa wpłynęło także na jurysd. handlową i morską, albowiem w miejsce przepisów § 57. i 61. N.J. o ile takowe określają spo-ry, podpadające pod jurysd. handlową, wstąpiły z wyłącze-niem jedynie spraw wekslowych przepisy §§ 38–40. (ustawy wprow. k. h.)

A. O jurysdykcyi handlowej.

(§§ 57–60 N.J. i 38–41. i § 43. ust. wprow. k. h.)

W miejsce przepisu § 57. N.J. weszły przepisy §§ 38–40. u. w. k. h. z wyjątkiem jedynak przepisów o sporach wekslo-wych, wskutek czego z § 57. tylko ustęp 3ci tego, a następnie wstęp ustępu 1. i postanowienie pod l. c. zachowały dawną moc obowiązującą.

1. Przedmioty jurysdykcyi handlowej.

O jurysdykcyi tej stanowi jakość sporu, którego przedmio-

tem musi być albo czynność handlowa, albo rzecz handlowa, albo wreszcie czynność wekslowa. Tu tylko ta zachodzi różnica, że niektóre spory bez względu na osobiste przymioty stron spór wiodących, mianowicie, czy takowe uważane być mają za kupców w rozumieniu kod. handl. lub też nie, podlegają jurysd. handlowej, podczas gdy takowa do innych znów spraw o tyle tylko może być stosowaną, o ile do sporów tych wchodzą osoby uważane za kupców. (§ 38. ustęp 2. u. w. k. h.) Jurysd. handlowej nie podlegają pewne osoby bez względu na jakość sprawy, wskutek czego też sądy handlowe nie są tak dalece sądami dla osób stanu kupieckiego, jak raczej sądami dla spraw handlowych, chociaż z drugiej strony nie wszystkie spory z czynności handl. wynikłe, podlegają jurysdykcyi sądów do sprawowania jurysd. handlowej przeznaczonych, ale także częstokroć jurysdykcyi innych sądów np. sądów powiatowych i urzędu nadw. marszałkowskiego. W każdym jednak razie będzie musiał każdy z wymienionych sądów spory handl. rozpoznawać na zasadzie przepisów prawa handl.

Ustawa wprow. k. h. podaje w § 38, 39, 40. wszelkie sprawy podlegające jurysdykcyi handlowej, do których dodać należy i spory wynikłe z czynności wekslowych bez względu na przymioty stron spór wiodących. (§ 57 N 7. pod lit. c.)

Ustawa z 5. marca 1869. l. 27. dz. u. p. przekazuje sądom handlowym orzectwo w sprawach o wynagrodzenie szkody z powodu uszkodzenia cielesnego lub śmierci człowieka

wskutek zdarzenia zaszłego podczas ruchu kolei żelaznej parą poruszanej. Skargę wnieść można albo przed sąd handlowy, w którego okręgu przedsiębiorstwo pozwane ma swoją siedzibę, albo przed sąd handlowy, w którego okręgu nastąpiło zdarzenie.

2. Sądy do sprawowania jurysdykcyi handlowej przeznaczone. – Sądami tymi są:

a. samoistne sądy handlowe we Wiedniu, Pradze i Tryeście razem z sądami w tychże miastach dla spraw drobiazgowych handlowych ustanowionymi.

b. sądy kolegialne I. inst. w których siedzibach urzędowych nie ma samoistnych sądów handlowych (§ 57.) Na przyszłość będziemy nazywać sądy te mianem ogólnem „sądów handlowych"

Skargi podlegające jurysdykcyi handl. mogą być wniesione według wyboru powoda, albo przed ten sąd handlowy

a. w którego okręgu pozwany ma swoje zwyczajne zamieszkanie, albo

b. gdzie firma jego jest zarejestrowaną, albo też

c. w którego okręgu zakład jego handlowy się znajduje (§ 58. – Ponieważ jurysd. handlowa, z natury swej jest jurysd. osobistą, przeto wszelkie przypadki jurysdykcyi szczególnej osobistej odnoszą się także do jurysdykcyi handl. o ile istota szczególna spraw handlowych nie stoi w tej mierze na zawadzie. Spory przekazane jurysdykcyi handl. sądów handlo-

wych nie podlegają przecież wyłącznie tym sądom, albowiem w myśl § 59 N.J. mogą być takowe z jedynym wyjątkiem spraw wekslowych w miejscach, w których nie ma sądów handlowych wytaczane także przed zwykłe sądy właściwe t.j. powód może z pominięciem jakości sprawy traktować sprawę, jako sprawę należącą przed zwykłą jurysdykcyę osobistą, czyli innemi słowy wnieść pozew swój przed sąd powiatowy, któremu pozwany ze względu na miejsce zamieszkania swego podlega. Zwracamy wszakże uwagę na to, iż wierzycielowi, któremu stosownie do art. 313 lub 314. k.h. prawo zatrzymania służy, wolno przed swój sąd właściwy zapozwać dłużnika i żądać sprzedaży rzeczy zatrzymanych (art 315. k.h.) Tym sądem może być sąd handlowy a nawet i sąd powiatowy (§ 59 N.J.) Sądy powiatowe miejskie delegowane, powołane są do sprawowania jurysdykcyi handl. w sporach nadających się do postępowania w sporach drobiazgowych. O czem niżej. O jurysdykcyi dla spraw wekslowych jest mowa w procesie wekslowym.

B. O jurysdykcyi morskiej.

(§§. 61–64 N.J. § 43. ust. wpr. k.h.)

Austrya nie posiada kodeksu morskiego, z wyjątkiem Dalmacyi i Tyrolu południowego, w których księga II. Codice di commercio obowiązuje. Stosunki handlu morskiego urządza po większej części tylko zwyczaj.

1. Przedmioty jurysdykcyi morskiej

O jurysdykcyi tej stanowi przymiot sporów wynikłych ze

stosunków, kre się do okrętów morskich, i żeglugi morskiej odnoszą. Spory, wywięzujące się ze stosunków tyczących się okrętów rzecznych, lub żeglugi na rzekach i jeziorach nie stanowią zatem przedmiotu jurysdykcyi morskiej, ale należą wedle okoliczności albo przed jurysd. handlową, albo przed powszechną.

2. Sądy powołane do wykonywania jurysdykcyi morskiej.-

Spory morskie należą przed samoistny sąd handlowy i morski w Tryeście, tudzież przed cztery sądy kolegialne I. inst. w Dalmacyi. Ze względu na istotę jurysdykcyi morskiej, będącej ostatecznie jurysdykcyą osobistą, należą skargi przed sąd morski miejsca zamieszkania pozwanego. Jeźli atoli miejsce to leży poza obrębem okręgu wyżej wymienionych pięciu sądów morskich, nawczas należą spory bez względu na jakość swą, jako rzecz prawa morskiego przed sąd zamieszkania pozwanego, chyba, że sprawa, według tego, co się wyżej powiedziało, podlega jako sprawa handlowa jurysdykcyi handlowej.

II. O jurysdykcyi górniczej (§§ 66-68 N.J.)

W Austryi zaprowadzono patentem z 23 maja 1854 r. powszechną ustawę górniczą obowięzującą z d1. listopada 1854. O jurysdykcyi górniczej stanowi jakość sprawy t.j. taka, która odnosić się musi do kopalń. Ustawa górnicza stanowi o tem, co rozumieć mamy przez wyraz „kopalnia" Prze-

pis § 65. N.J. wylicza wszelkie sprawy podlegające jurysdykcyi górniczej. Objaśnienie takowych wchodzi w zakres prawa górniczego. Jurysdykcya górnicza służy niektórym tylko sądom kolegialnym I. inst. O właściwości tych sądów stanowi fizyczne położenie kopalni. Sądy te utrzymują księgi górnicze i załatwiają wszelkie akta realne. Sądom tym podlegają wszelkie sprawy górnicze bez względu na przymiot osób spór wiodących. Na odwrót znowu podlegają:

1. Spory o naruszenie posiadania kopalni sądom powiatowym, w których okręgu naruszenie nastąpiło (§§ 55. 67. N.J.) a

2. spory wypływające się z umów służbowych pomiędzy posiadaczami kopalń i górnikami – sądom powiatowym miejsca zamieszkania pozwanego.

Tytuł II.

O właściwości sądów w postępowaniu wykonawczem (§ 69–72. tudzież 9–11. N.J.)

Skazany, nie stosujący się do prawomocnego orzeczenia sądowego, bywa zniewolony w drodze przymusowej do zastosowania się doń. Ogół czynności, do tego celu zmierzających, stanowi wykonanie wyroku, a postępowanie obejmujące te czynności, zowie się postępowaniem egzekucyjnem, czyli wykonawczem. Postępowaniem tem, stanowiącem część składową postępowania w sprawach spornych, trudnią się w Austryi władze sądowe. –

Rozróżnić należy pomiędzy dozwoleniem egzekucyi a wykonaniem tejże, dalej pomiędzy jej uchyleniem a zawieszeniem. Każda egzekucya ma pewne swoje stopnie i bywa rzeczową lub osobistą. O toku postępowania wykonawczego będzie mowa w dziale II rozdz. XXXI. post. cyw. Pod względem właściwości sądów w postępowaniu tem, obowiązuje, co następuje:

I. O dozwoleniu egzekucyi.

1. Pierwszego stopnia egzekucyi, np. egzekucyjnego zajęcia, egzekucyjnej intabulacyi orzeczenia sądowego domagać należy zawsze w myśl § 69. ustęp 1. u tego sądu, który wydał wyrok (orzeczenie) w pierwszej instancyi, lub przed którym zawarto ugodę nadającą się (zdolną) do egzekwowania. Judex cognitionis est etiam judex executionis. Dozwolenie 1° stopnia egzekucyi na zasadzie wyroku polubownego, a więc i jego egzekucyjnej intabulacyi należy do sądu, któryby był prawidłowo powołanym do rozstrzygnienia sporu w zwykłej drodze sądowej. Prawo dozwolenia 1° stopnia egzekucyi na zasadzie orzeczeń sądów zagranicznych służy, o ile orzeczenia te mogą być wykonane w Austryi tylko sądom koleg. I inst. w których okręgu egzekucya ma być uskuteczniona (przedsięwzięta) (§ 70 N.J.).—

O wykonaniu orzeczeń (wyroków) sądów zagranicznych jest mowa w dziale II. części II. rozdz. XXXI.

Jeśli dla pretensyi, pochodzącej z obustronnych czynności handlowych kupców pomiędzy sobą ustanowio-

ny został na piśmie zastaw ruchomy, wówczas może wierzyciel domagać się w sądzie handl. dla siebie właściwym, sprzedaży rzeczy zastawionych bez uprzedniego procesu (art. 310 kh.) Sąd ten zarządza także w miarę potrzeby oszacowanie tych rzeczy. (§ 47. ust. wprow. k.h.) To samo odnosi się także do ustawowego prawa zastawu komisantów, spedytorów i przewoźników (art 375. 387. i 409. k.h.)

2. Właściwość sądów pod względem dozwalania dalszych stopni egzekucyjnych stosuje się do przepisów kod. post. cyw. według których oszacowania i sprzedaży domagać się należy u sędziego wyrokującego, a względnie u sędziego, który dozwolił był 1º stopnia egzekucyi z wyjątkiem jedynie oszacowania i sprzedaży dóbr nieruchomych, albowiem dozwolenia tychże domagać się można albo u sędziego wyrokującego, albo u sędziego rzeczowego.

II. O wykonaniu egzekucyi już dozwolonej. -

Sądy dozwalające egzekucyi wykonywają takową same w obrębie swych okręgów (§ 9-11. N.J. o których była mowa w rozdz I.) Przeprowadzenie egzekucyi, mającej być wykonaną w obrębie obcego sądu ma być poruczonem temuż sądowi; akta zaś realne z § 51. N.J. wykonywane bywają bez wyjątku przez instancye rzeczowe. Sądy powiatowe miejsko delegowane powołane są tylko do wykonywania egzekucyi na ruchomościach (§ 69. ustęp 2.) wskutek tego powołane są te sądy wprawdzie do dozwolenia na nieruchomo-

ściach egzekucyjnej intabulacyi wyroku przez siebie wydanego albo ugody sądowej przed nimi zawartej, jako pierwszego stopnia egzekucyi, jednakże wykonanie potrzebnych w tym celu kroków egzekucyjnych, należy zawsze do właściwych instancyj tabularnych.

Jeżeli dozwala się egzekucyi na rzeczach ruchomych dłużnika nieobecnego, nie mającego stałego miejsca pobytu albo nieznanego z miejsca pobytu, wówczas w celu umożebnienia dokonania egzekucyi, można w rezolucyi, dozwalającej egzekucyi upoważnić wierzyciela do domagania się wykonania tejże bezpośrednio od tego sądu powiatowego, w którego powiacie znajdują się rzeczy mające być zajętemi (Orz. najw. tryb. z 12. kwietn. 1876. do L. 82. Rep. orz)

III. O uchylaniu i zawieszaniu egzekucyi (§ 71. 72. N. Z.)

Rozpoznawanie skarg opozycyjnych t. j. skarg o uznanie, że prawo popierania egzekucyi wygasło wskutek zdarzeń, zaszłych po wydaniu wyroku, lub zawarciu ugody sądowej, należy zawsze do sądów dozwalających I. stopn. egzekucyi (§ 71.) Przeciwnie podania opozycyjne, t. j. podania o tymczasowe wstrzymanie egzekucyi mogą być wnoszone i przed sąd do wykonania egzekucyi już dozwolonej powołany. (§. 72. ust. 2.) Przy wnoszeniu skarg osób trzecich o uchylenie aktów egzekucyjnych t. j. skarg o wyłączenie rzeczy zajętych z pod egzekucyi, służy powodowi prawo wyboru pomiędzy sądem wyrokującym, a sądem, który się zajmował wykonaniem aktów egzekucyjnych (§ 72. ustęp 2.) Jeżeli przed jednym z tych sądów

toczy się już rozprawa o wyłączenie, wtedy powód u tego sądu domagać się może wstrzymania dalszych kroków egzekucyjnych aż do prawomocnego załatwienia rozprawy (D. u. z 14 lipca 1845.) O skargach i podaniach opozycyjnych, tudzież o skargach i podaniach o wyłączenie jest mowa w dziale II., rozdz XXXI. kod. post. c.

Tytuł III

O właściwości sądów w postępowaniu upadkowem.

W miejsce §§ 73–76. N. J. tyczących się właściwości sądów w upadłościach weszły z dn. 1. kwietnia 1869. r. przepisy §§ 58–61. 193. i 199. ustawy wprowadzającej upadłość z dn. 25. grudnia 1868 r. O tych przepisach mowa będzie w dziale III. części III.

Oddział drugi

O jurysdykcyi w sprawach niespornych.

O tej jurysdykcyi mówić będziemy w dziale czwartym, mającym za przedmiot postępowanie w sprawach niespornych.—

Rozdział III.

O zakresie działania pojedyńczych sądów I. II. i III. instancyi.

Oddział pierwszy

O zakresie działania sądów I. instancyi.

Jurysdykcya w I. instancyi wykonywaną bywa przez sądy powszechne i wyjątkowe (t.j. uprzyw. i kauzalne) Do sprawowania niektórych tylko czynności sądowych powołane są także i pewne instytucye (np zakon niemiecki.)

Tytuł I.

O sądach powszechnych.

W poczet tych sądów wchodzą:

I. Sądy powiatowe.

a to: 1. sądy powiatowe zwyczajne i

2. sądy powiatowe miejskie delegowane z odniesieniem wrakże do miejsc, leżących poza obrębem ściślejszego okręgu trybunatu I. inst ich siedziby, w których to miejscach sądy te wykonywują jako sądy powiatowe zwyczajne władzę sądową niezawiśle od tryb. I. inst. ich siedziby, i tak: sądowi powiat. miejsko deleg w Krakowie podlega: Prądnik, Olsza itd.

II. Trybunały I. inst. z odniesieniem do ich zakresu działania, służącego im w okręgu ściślejszym łącznie z sądami

-powiatowymi wójsko deleg w miejscu ich siedziby.
Sądy powszechne wykonywują
1. jurysdykcyę osobistą i
2. jurysdykcyę rzeczową.
ad 1. Jurysdykcyi osobistej podlegają wszelkie osoby, mają„
ce stałe miejsce zamieszkania w okręgu tych sądów, o ile nie
podlegają wskutek wyraźnych przepisów sądom wyjątkowym
t.j. uprzywilejowanym. Jurysdykcya osobista sądów powsze„
chnych stanowi zasięg i rozszerza swą władzę na wszelkie
osoby, nie podlegające jurysdykcyi urzędu marszałkowskie„
go, lub trybunałów I. inst. z odniesieniem do ich okręgu obszer„
niejszego.
ad 2. Jako sądom rzeczowym służy im jurysdykcya
nad wszelkiemi nieruchomościami, znajdującemi się w ich
okręgu i nie podlegającemi innym sądom, jako to: Trybunałom
I. inst. z odniesieniem do ich okręgu obszerniejszego, lub też są„
dom górniczym. Jurysdykcya rzeczowa sądów powszechnych
rozciąga się zatem na wszystkie nieruchomości, kre nie są
dobrami tabularnemi, lennemi lub górniczemi. Służy tym
sądom i jurysd. rzeczowa co do rzeczy ruchomych, jeżeli się
znajdują w ich okręgu, a skarga wystosowana jest przeciw„
ko osobie, nie ulegającej najw. urzędowi marszałkowskie„
mu. Sądom powszechnym nie służy jurysdykcya Kauzalna,
gdyż ta na tem polega, że wydzielono z zakresu działania
sądów powszechnych pewne sprawy sporne i przekazano

ich rozpoznawanie innym sądom tzw. kauzalnym. Poni-
mo to twierdzimy, że sądy powszechne w tych przypad-
kach wykonywują jurysdykcyę kauzalną, w których pe-
wne sprawy przekazane wyłącznie jurysdykcyi sądów tych,
chociaż takowe ze względu na przymioty osób pozwanych
lub rzeczy nieruchomych, będących przedmiotem sprawy nale-
żećby musiały przed sądy uprzywilejowane osobiste lub rzeczo-
we. Wyłącznemu rozpoznawaniu sądów powszechnych powia-
towych, tudzież sądów miejsko delegowanych ulegają:

1. sprawy o naruszenie posiadania tyczące się nierucho-
mości bez względu na ich przymiot; co do ruchomości zaś bez
względu na przymiot pozwanego, chyba, że tenże podlega
jurysdykcyi najw. urzędu marszałkowskiego § 55. i 67.

2. sprawy wynikłe z umów służbowych pomiędzy po-
siadaczami kopalń i górnikami § 68.

3. wszelkie sprawy, wywiązujące się z kontraktów naj-
mu lub dzierżawy rzeczy nieruchomych, młynów statkowych
i innych budowli wzniesionych na statkach, tudzież wypro-
wadzenia sądowe tych kontraktów, a to bez względu na oso-
bę przeciwnika, a zatem i wtenczas nawet, gdyby pozwa-
ny ulegał jurysdykcyi urzędu marszałkowskiego (reskr.
min. ces. z 16. listopada 1858.

4. Spory ulegające postępowaniu w sprawach drobiazg. Trybuna-
ły I inst. wykonywują w swym okręgu ściślejszym łącznie z sądami
powiat. m. del. znajdującymi się w ich siedzibie z całkowitą jurysd.
służącą

właściwie sądom powiatowym. Dla usunięcia wszelkiej wątpliwości o tem, co rozumieć należy przez okrąg ściślejszy trybunału 1. inst. wydało ministeryum rozporządzenie z 2. paźdz. 1854 L 253. objaśnienie, iż wyraz „okrąg ściślejszy" tyle znaczy, co okrąg miasta, w krym trybunał I. inst. ma swoją siedzibę; a przez okrąg miasta rozumieć należy właściwy obręb miasta z przedmieściami do niego należącemi; że zatem sądom powiatowym miejsko deleg. służy w powiecie im poza obrębem miasta tego przekazanym jurysdykcya osobista i rzeczowa równie jak wszelkim innym sądom powiatowym.

Z uwzględnieniem tego rozporządzenia tłumaczone być winny §§ 12. 49. lit. b, 50 lit. b. 69. 78. N. J.

Zakres działania trybunałów I. inst. obejmuje z odniesieniem do okręgu ściślejszego wszelkie sprawy, kre nie są wyraźnie przekazane sądom powiatowym miejsko delegowanym. Sądom powiatowym miejsko del. służy na podstawie § 15. N. J. jurysdykcya w sprawach spornych w przypadkach następnych:

1.) we wszystkich sporach o pewne sumy pieniężne, kre bez procentów i innych ubocznych należytości nie przenoszą 500. Zł. aw. tudzież we wszystkich sporach o inne przedmioty, jeżeli powód wyraźnie oświadcza, iż zamiast nich przyjmie sumę pieniężną, kra bez procentów i należytości ubocznych nie przenosi 500. Zł. aw. (§ 2. noweli z 874) Kwotę tę długu obliczać należy według sumy, krej zapłacenia w skardze żądano, chociażby było więcej powodów lub pozwanych, albo żądano za-

padłych kwot, bieżących procentów lub rent. Właściwość sądu powiat. deleg. w tym przypadku zawisła wyłącznie od żądania skargi. Sąd będzie właściwym, jeżeli:

a. powód żąda jedynie zapłacenia pewnej sumy pieniężnej nie przenoszącej sumy 500. fl. aw. albo

b. jeżeli powód wyraźnie oświadczy gotowość przyjęcia takiej sumy pieniężnej w miejsce rzeczy ruchomych lub nieruchomych, lub innych świadczeń, stanowiących właściwy przedmiot skargi.

Jeżeli żaden z tych przypadków nie miał miejsca, jurysdykcya sądu deleg. nie byłaby uzasadnioną.

To samo się rozumie o żądaniu skargi, mającem po części za przedmiot zapłacenie sumy pieniężnej, po części zaś inną rzecz lub inne świadczenia.

W następujących zaś przypadkach należy sprawa przed tryb. I. inst. chociaż przedmiotem skargi jest suma pieniężna nie przenosząca kwoty 500 Zł aw.

a. jeżeli powód żąda zapłacenia bieżących procentów lub rent, pozwany zaś zaprzecza samego prawa, na zasadzie któręgo dochody te pobierane być mają; prawo to zaś ma za przedmiot sumę przenoszącą 500. Zł aw. W takim przypadku sąd powiat. miejsko del. odesłać winien skargę razem z rozprawą właściwemu trybunałowi I. inst. do dalszego przewodu i osądzenia sprawy.

b. nie może być wniesioną skarga przed sąd miejsko

delegowany, gdy powód żąda części kapitału przenoszącego nie 500. zław. np. dług wynosi 800. zław. a powód żąda w skardze zapłacenia tylko 500. zław. gdyby zaś kwota, której zapłacenia powód się domaga, nie przenosiła 500. zław. a była resztującą częścią długu przenoszącego kwotę 500 zław., natenczas należy sprawa przed sąd powiat. miejsko deleg. (Dz. u. p. 13/, 1874 Nr. 189 Gl. U. Nr. 19/874)

c. jeżeli powód żąda przewyżki 500. zław. nie przenoszącej a wynikającej z porównania wierzytelności powoda 500. zław. przenoszącej z wierzytelnością pozwanego. –

2. We wszystkich sporach o uznanie prawa użytkowania lub pobierania danin ciągłych, jeżeli pojedyncza renta roczna, lub kwota pieniężna, którą powód zamiast niej przyjąć oświadcza, przy dochodach lub daninach wieczystych nie przenosi 25. zław. przy dożywotnych zaś lub co do trwania swego nieokreślonych, jeżeli nie przenosi 50. zław.

3. Wszelkie spory z kontraktów dzierżawy i najmu, tudzież sądowe ich wypowiedzenie, niemniej wszelkie rozprawy i jakiekolwiekbądź zarządzenie dotyczące wypowiedzenia, lub zwrotu wydzierżawionych lub wynajętych gruntów, budynków i innych rzeczy nieruchomych, lub prawnie za nieruchome uznanych, niemniej młynów pływających i innych na statkach wzniesionych budowli, a to bez względu na osobę pozwanego (rozp. ces. z 16. listop. 1858.) Reskryptem tym zmieniony został ustęp c § 15. N. J. –

4. We wszystkich sporach, wynikających się z kon-

traktów najmu usług i robót między nauczycielami prywatnymi, służącymi i ich służbodawcami, tudzież między przemysłowcami i posiadaczami fabryk z jednej a ich czeladnikami, chłopcami i wyrobnikami z drugiej strony.

Według rozp. min. z 7. grudnia 1856. l. 224. dz. u. p. władze polityczne powołane są do rozpoznawania sporów między służbodawcami i sługami, tudzież między przemysłowcami lub właścicielami fabryk, a ich czeladnikami, chłopcami terminującymi lub innymi wyrobnikami, pomocniczymi, pochodzących ze stosunku służbowego, lub kontraktu o najem usług za wynagrodzeniem, jeżeli spory te wniesione zostały w ciągu stosunku służbowego lub przynajmniej przed upływem dni 30. od dnia, w którym ustał stosunek służbowy. Spory wytoczone po upływie terminu rzeczowego, należą przed sądy cywilne. Przepis ten winien być stosowany do sporów między gospodarzami wiejskiemi i posiadaczami lasów a ich pomocnikami i wyrobnikami. (reskr. min. z 15. marca 1860. l. 71. dz. u. p.) Przepis §102. ustawy przemysłowej z 20. grudnia 1859. stanowi, jak następuje: Spory między samodzielnymi przemysłowcami, a ich pomocnikami i chłopcami terminującymi wynikłe ze stosunku służby i terminowania a wytoczone podczas trwania tego stosunku, albo przynajmniej przed upływem 30 dni po jego ustaniu, winny być załatwione, jeżeli przemysłowiec należy do stowarzyszenia przemysłowego przez starszych sto-

warzyszenia w drodze dobrowolnej ugody, a w razie potrzeby przez wydanie orzeczenia; jeżeli zaś samodzielny przemysłowiec nie należy do żadnego stowarzyszenia, natenczas władza polityczna rozpoznaje, i rozstrzyga spory wzmiankowane. Władza sądowa, rozstrzyga spór wytoczony po upływie owych 30. dni.

5. We wszystkich sporach między karczmarzami, szyprami i woźnicami z jednej, a ich gośćmi, podróżnymi i wysyłającymi z drugiej strony, odnoszących się do ich wzajemnych obowiązków i odpowiedzialności pierwszych na rzeczy przyjęte przez nich, lub ich sługi do przechowania, a to jeżeli nie ma miejsca jurysdykcya sądów handlowych lub morskich.

6. Spory spadkowe, wniesione przed przyznaniem spadku, jeżeli sąd powiatowy miejsko deleg. przeprowadza postępowanie spadkowe (§ 37. N.J.) Spory jednak mające za przedmiot prawo, ulegające rozpoznawaniu sądów handlowych, należą przed sądy handlowe (§ 59. N.J.)

7. Na żądanie strony zarządzać mogą, sądy powiatowe miejsko del. wszelkie tymczasowe środki zabezpieczenia (np. areszt prowizoryczny) § 46 N.J.)

8. Spory o naruszenie posiadania § 55. N.J.

9. Sądy powiatowe m. deleg. mogą wykonywać egzekucye na rzeczach ruchomych. (§ 69. N.J.)

10. Spory ulegające postępowaniu w sprawach drobiazgowych należą, i wtenczas przed sądy powiatowe

miejsko deleg. gdy roszczenie sporne polega na jednej z czynności handlowych w § 38. l. 1. i 2. ust. wpr. k. h. wyrażonych, albo tyczy się jakiej rzeczy handlowej w tejże ustawie w § 39. l. 2. wymienionej, a w miejscu siedziby tych sądów nie ma oddzielnego sądu dla spraw drobiazgowych handlowych (§ 3. ust. o postępowaniu w sprawach drobiazg.)

O właściwości sądów pow. miejsko del. stanowi w przypadkach pod l. 1 i 2. wartość przedmiotu sporu, w przypadkach pod l. 3–8. jakość sprawy bez względu na jej wartość, w przypadku pod l. 10. wartość przedmiotu i jakość sprawy.

Sądy wzmiankowane wykonywują także jurydykcyę w sprawach niespornych, i tak do nich należą:

1. Pertraktacya spadków, w których się nie znajdują dobra tabularne, lub realności położone w ciślejszym okręgu trybunału I. inst. (§ 37. i 38 N. J.)

2. Władza nadopiekuńcza i kuratela nad osobami nieposiadającemi nieruchomości pod l. 1. wzmiankowanych (§ 83. N. J.) i

3. legalizowanie, potwierdzenie zgodności odpisów i przyjmowanie rozporządzeń ostatniej woli (§ 92. N. J.)

Tytuł II.

O sądach wyjątkowych t. j. uprzywilejowanych i kauzalnych.

W przeciwstawieniu do sądów powszechnych rozumiemy

przez sądy wyjątkowe te sądy, którym podlegają pewne klasy osób, rzeczy nieruchomych lub spraw. W poczet takowych wchodzą:

1. Trybunały I. inst. z odniesieniem do ich okręgu obszerniejszego.
2. Sądy handlowe.
3. Sądy morskie
4. Sądy górnicze
5. najw. urząd nadw. marszałkowski
6. Konzulaty austr. na wschodzie, a
7. nadłabiańskie sądy cłowe w Czechach. —

Wszystkie te sądy wykonywują jurysdykcyę, o ile w tych tylko przypadkach, w których im takowa wyraźnie została poruczoną.

I. Trybunały I. inst. co do ich okręgu obszerniejszego.

Powiedzieliśmy wyżej, iż okrąg obszerniejszy trybunałów 1. inst. obejmuje cały okrąg sądowy, sądom tym wyznaczony, zawiera zatem i okrąg ściślejszy. Trybunały I. inst wykonywują w okręgu swoim obszerniejszym:

A. Jurysdykcyę osobistą

Jurysdykcyi tej podlegają, jako pozwani:

1) fiskus, gminy świeckie i duchowne, kościoły, beneficya, fundacye i wszelkie zakłady na cele publiczne przeznaczone (§. 14. lit. b. i §§ 23–25. N. J.)

2) Naczelnicy sądów powiatowych i trybunałów I. inst. (§ 42. N. J.)

3) Posiadacze dóbr tabularnych, lub dóbr wyłączonych

ze związku gminnego (§14. lit c) i

4) Poddani tureccy, albowiem tymże służy przywilej fisku, są (Dekr. nadw. z 5. kwietn 1784 i art 12. pat. ogł. N.J.)

Właściwość trybunatu I. inst. zależy w przypadkach pod l. 1. 3. 4. od stałego miejsca zamieszkania pozwanego, w wypadku pod l. 2. od przepisu §42. (ob. wyżej szczeg. Jur. pod M.) Zwraca, my wszakże uwagę na to, że osoby pod l 1. i 3. wymienione, podle, gają sądom powiatowym i miejsko delegowanym w sporach, ulegających postępowaniu w sprawach drobiazg.

B. Jurysdykcyę rzeczową, a to

1. Jurysdykcyę tabularną

a. co do dóbr stanowiących przedmiot ksiąg tabularnych lub lennych, i

b. co do kopalń.

W 1. przypadku jurysdykcyę tabularną wykonywa trybu, nał ustanowiony w miejscu, w którem się znajdują księgi tabularne lub lenne (§49. lit a i 90. N.J.) Trybunał I. inst. we Lwowie utrzymuje księgi tabularne dla wszelkich dóbr ta, bularnych, leżących w Galicyi z wyłączeniem W.Ks. Krakow, skiego (reskr. min. z 24. kwietnia 1854.) Trybunał I. inst. w Krakowie utrzymuje księgi hipoteczne dla dóbr nierucho, mych, znajdujących się w W.Ks. Krakowskiem. Księgi te obej, mują dobra państwa, instytutów duchownych, tudzież do, bra M. Krakowa i dobra prywatnych (tzw. dominikalne) nareszcie realności leżące w mieście i innych miastach okrę,

gowych. Dla gruntów włościańskich, zaczęto urządzać księ-
gi hipoteczne.

W przypadku pod b. wykonywują tę tylko trybunały I in-
stancyi jurysdykcyę tabularną nad kopalniami, które prze-
znaczone są do sprawowania jurysdykcyi górniczej, a to
względem wszystkich kopalń położonych w ich okręgu. –

2. Jurysdykcyę rzeczową w znaczeniu ściślejszem
mianowicie:

a. względem dóbr tabularnych i lennych,

b. względem kopalń.

W przypadku pod a wykonywaną bywa jurysdykcya
tu w Galicyi, w Krakowskiem i na Bukowinie, tudzież w Ty-
rolu, Salcburgu Nadbrzeżu i Dalmacyi przez każdy trybu-
nał I. inst. względem dóbr tabularnych i lennych, znajdu-
jących się w jego okręgu obszerniejszym. (§ 50. lit a. N J.) w
innych zaś krajach koronnych przez trybunał I. inst, któ-
remu poruczone jest utrzymywanie ksiąg tabularnych
dla dóbr wzmiankowanych. (reskr. min. z 17 styczn 1860.)
w tych więc krajach koronnych należy wykonywanie jurysd.
rzeczowej do jurysdykcyi tabularnej.

W przypadku pod b. wykonywa trybunał I. inst.
przeznaczony do sprawowania jurysd. górniczej, także i
jurd. rzeczową względem wszystkich kopalń położonych
w jego okręgu górniczym. (§ 66 N J.)

c. Jurysdykcyę kauzalną, której ulegają:

1.) w ogólności

a.) sprawy, w których idzie o unieważnienie lub rozwiązanie małżeństwa albo o rozdział małżonków od stołu i łoża, jeśli małżonkowie nie zgodzili się na rozdział (separację). Prośby o pozwolenie tymczasowego osobnego mieszkania dla strony zagrożonej i o nakaz sądowy, wydać się mający je-dnemu z małżonków, aby dostarczył drugiemu utrzymania przyzwoitego, wniesione być mogą, albo przed trybunał I. inst. powołany do rozpoznawania rzeczy głównej, albo przed sąd osobisty małżonków. Właściwym w 1. przypadku jest ten trybunał, w którego okręgu małżonkowie mieli ostatnie spól-ne zamieszkanie swoje. (§ 14. lit. a)

b.) Umorzenie obligacyj rządowych i innych papie-rów kredytowych, z niemi na równi położonych, właści-wym jest ten trybunał I. inst. w którego siedzibie utrzymują się odnośne księgi kredytowe. (§ 32. N. J.)

c.) umorzenie papierów wartościowych wydawanych przez spółki akcyjne lub akcyjno komandytowe, tudzież przez stowarzyszenia, zakłady i przedsiębiorstwa ustanowio-ne na mocy zezwolenia rządowego, a podlegające nadzorowi rządowemu – należy wyłącznie do tryb. I. inst. w którego okrę-gu znajduje się siedziba spółki, stowarzyszenia, zakładu lub przedsiębiorstwa, a względnie zakładu filialnego, który samodzielnie wydał papiery w mowie będące. Do papierów tych liczą się mianowicie: akcye, dowody tymczasowe,

(Interimscheine) listy zastawne (Pfandbriefe) obligacye działowe (Partialanteilscheine) tudzież dowody uczestnictwa (Genussscheine) i kupony, książeczki wkładek do Kasy Oszczędności i inne do obiegu przeznaczone papiery. Do umorzenia wzmiankowanych papierów, wydawanych jednak przez inne korporacye, osoby pojedyńcze, lub gminy, jeżeli papiery te wystawiane są na okaziciela lub mają dodane kupony opiewające na okaziciela wyłącznie powołanym jest trybunał 1. inst. w którego okręgu znajduje się miejsce wystawienia papieru, a gdyby papier miał kilka miejsc wystawienia, ten trybunał, w którego okręgu znajduje się pierwsze miejsce, jako miejsce wystawienia podane. Przepisy te nie naruszają jednak postanowień o umorzeniu weksli, tudzież przepisów kod. handl. o umorzeniu przekazów kupieckich i dowodów zobowiązania się, nareszcie postanowień w tym względzie zawartych w statutach przez rząd zatwierdzonych. (ustaw 3. maja 1868 l 36 Dz. u. p.)

d) skargi w sprawach powierniczych (§ 14. lit c. i § 38. N. J.)

e) skargi w sprawach lennych (§ 14. lit d. i § 39 N. J.)

f) zezwolenie na wykonanie wyroków sądów zagranicznych (§ 70. N. J.)

g) postępowanie w upadłościach (§ 58 ust z 25/12 1868)

2. jeżeli trybunałowi I. inst. poruczonem jest sprawowanie jurysdykcyi handlowej.

h. sprawy jurysd. handlowej, ulegające razem z umo-

rzeniem weksli;

i. postępowanie upadkowe co do majątku spółek handlowych lub kupców wpisanych w rejestr handlowy (§§ 191 i 193 ustawy z 25. grudnia 1868)

k. postępowanie upadkowe co do majątku stowarzyszeń zarobkowych i gospodarczych, trudniących się wyłącznie lub częściowo czynnościami handlowemi (§ 13. ust z 9/4 1873. l 70.)

3. Jeżeli trybunałowi I. inst. powierzono wykonywanie jurysdykcyi morskiej:

l. sprawy podlegające tej jurysdykcyi.

4. Jeżeli trybunał I. inst. powołany jest do sprawowania jurysdykcyi górniczej:

m. sprawy górnicze o ile nie podlegają jurysdykcyi rzeczowej pod B. wzmiankowanej (§ 65.)

D. Jurysdykcye w sprawach niespornych.

1. Pertraktacye spadków, w których znajdują się dobra tabularne lub lenne, albo realności położone w ściślejszym okręgu trybunału I. inst. (§ 78 i 49. lit a)

2, ostateczne rozstrzygnienie zarządzeń wydanych przez sądy powiatowe, mocą których z powodu obłąkania, lub słabości umysłu, albo z powodu marnotrawstwa kuratela ma być ustanowiona, lub znowu zniesiona, albo władza ojcowska lub opiekuńcza nad czas małoletności przedłużoną, tudzież ostateczne załatwienie próśb o adopcyę, nakoniec pozwolenie na sprzedaż rzeczy nieruchomych należących

do pupilów i osób opiece poruczonych (§ 83. ust 2. N.Z.) chyba, że nieruchomości osobom tym w drodze spadku przypadłe jeszcze przed przyznaniem takowych w toku postępowania spadkowego zostały sprzedane, lub na współspadkobiercę wskutek działu spadku przeniesione (uchw. najw. tryb. z 31. grudn 1873. l. 85.)

3.) Trybunałowi I. inst. służy władza opiekuńcza, lub kuratela nad dziećmi małoletnimi takich spadkodawców, w k-rych masie spadkowej znajdują się dobra pod l. 1. wzmiankowane, a wogóle nad pupilami i oddanymi w opiekę, którzy sami takie dobra posiadają. (§ 84. ust 1. N.Z.)

4.) uznanie małżonka zniknętego, za zmarłego, w celu rozwiązania małżeństwa, niemniej przeprowadzenie dowodu ze świadków w tym samym celu na okoliczność, iż małżonek zniknęły rzeczywiście umarł (§ 88. N.Z.)

5.) Sprawy powiernicze (§ 89. N.Z.) a

6.) Ustanowienie spólnego kuratora dla każdorazowych posiadaczy udziałowych zapisów dłużnych we wszystkich przypadkach, gdzie się okaże, iż dla braku wspólnego zastępstwa prawa tych posiadaczy są zagrożone, lub prawa innych osób są w biegu swym tamowane, lub gdy ogłoszono upadłość co do majątku osoby, na k-rej z tytułu tychże udziałowych zapisów dłużnych ciążą zobowiązania. Jeśli firma dłużnika jest wpisaną w rejestr sądu handl., do ustanowienia tego kuratora właściwym jest tenże trybunał, in-stancyi w innych zaś przypadkach trybunał I instancyi

w którego okręgu wystawiono udziałowe zapisy dłużne (Theilschuldverschreibungen) gdyby zaś nie wymieniono miejsca wystawienia, albo miejsce to leżało poza obrębem Krajów Koronnych, w radzie państwa reprezentowanych, kuratora ustanowi ten trybunał, w wzmiankowanych Krajach leżący, w którego obrębie znajduje się miejsce zapłaty. Jeżeli podano więcej miejsc wystawienia lub zapłaty, leżących w tych krajach, o właściwości trybunału stanowi miejsce najpierw podane. (ust. z 24 Kwietnia 1874 l. 49. Dz. u. p.)

Z tego, cośmy powiedzieli, wynika, że trybunałom I. inst. służy jurysdykcya uprzywilejowana osobista i rzeczowa, tudzież jurysdykcya kauzalna.

Niektórym trybunałom I. inst. porucz[o]no szczególny zakres działania, i tak podlega:

a. sądowi krajowemu we Lwowie Galicyjskie Tow. kredytowe ziemskie, jako strona pozwana. Sąd ten jednak rozciąga swą władzę i na pozwy Towarzystwa przeciw samym członkom Towarzystwa, lub przeciw byłym członkom, którzy jako tacy nie uiścili się z długu swego.

b. Trybunałowi I. inst. we Wiedniu podlega bank narodowy we wszystkich sprawach, z wyłączeniem jedynie spraw wekslowych. (§ 66. statutów z 27 grudn. 1862)

II Sądy handlowe.

Sądy handlowe są ustanowione albo samoistnie jako takie, jakto ma miejsce we Wiedniu, Pradze, i Tryeście, albo trybunały I. inst. działają zarazem jako sądy handl. Każdy bo-

wiem trybunał I. inst. powołanym jest do sprawowania jurysdykcyi handl. w swoim okręgu, obszerniejszym, jeżeli w jego siedzibie nie istnieje samoistny sąd handlowy. Wymienione 3. samoistne sądy handl. wykonywują jurysd. handlową w całym okręgu obszerniejszym trybunału I inst. znajdującego się w miejscu ich siedziby. W tych trzech miastach ustanowiono po jednym sądzie dla spraw drobiazgowych handlowych. O zakresie działania sądów handl. i trybunałów I. inst. przeznaczonych do sprawowania jurysd. handl. była już wyżej mowa. Sądom handlowym w Wiedniu, Pradze i Tryeście poruczono szczególny zakres działania:

1. Sądowi handlowemu w Wiedniu podlega:

a. bank kredytowy i przemysłowy, o ile sprawa nie należy do jurysd. rzeczowej lub kauzalnej (Reskr. min. z dn. 6. listopada 1855.)

b. bank narodowy w sprawach wekslowych

c. pertraktacya spadków po kupcach i fabrykantach do rejestru handlowego wiedeńskiego wpisanych, a we Wiedniu zamieszkałych, tudzież po spólnikach jawnych tychże osób, a to bez względu, czyli się nieruchomości znajdują w masie spadkowej, lub też nie. (Reskr. min. z 21. grudn. 1855)

2. Do sądu handl. w Tryeście należy pertraktacya spadków po osobach pod lit. d. wymienionych i w Tryeście zamieszkałych (Reskr. min. z 21. grudnia 1855.)

3. Sądowi handl. w Pradze podlega: bank hipoteczny

czeski jako pozwany (Reskr. min. z 26 grudn. 1864)

III. Sądy morskie.

Mówiąc wyżej o jurysd. morskiej, podaliśmy zarazem sądy przeznaczone do sprawowania tej jurysd.

IV. Sądy górnicze.

Dla sprawowania jurysd. górniczej, nie masz samoistnych sądów. Wykonywanie tej jurysd. poruczone zostało niektórym tylko trybunałom I. inst., które w tym razie rozszerzają swą władzę na okręgi kilku trybunałów I inst. Do sprawowania jurysd. górniczej w Krakowskiem i Galicyi przeznaczone są:

1. Trybunał I inst. w Krakowie dla całego okręgu sądu kraj. wyższego Krakowskiego i
2. trybunał I. inst. w Samborze dla całego okręgo okręgu sądu kraj. wyższego we Lwowie (reskr. min. z 28 styczn. 874 L. 5. Dz. u. p.)

V. Najwyższy urząd nadworny marszałkowski

Obecny zakres działania urzędu marszałkowskiego polega na postanowieniach dekr. nadw. z 14. lipca 1815. i art. V. pat. ogł. N. J. Z wyjątkiem jurysdykcyi rzeczowej nad nieruchomościami, urząd ten wykonywa jurd. osobistą w całej swej rozciągłości w sprawach spornych i niespornych, zatem i karzalną, o ile ona co do swej istoty jest osobistą. Urząd wzmiankowany jest tylko wyjątkowo władzą czuwającą nad powiernictwem przez Arcyks. Karola Ludwika ustanowionem

(najw. pat. z 11. lutego 1851.) Władza sądowa urzędu marszałkowskiego jest albo zwyczajną, (konieczną) albo nadzwyczajną, (dobrowolną). Pierwszą wykonywa nad osobami, kre się tej władzy poddać muszą. Takiemi osobami są:

1. Członkowie rodziny cesarskiej, o ile nie są panującymi.

2. Małżonka zmarłego arcyks. Jana, - hrabina Meran, baronowa Brandhofen i syn jego hr. Meran (ces. rozp. z dn. 6. lipca 1850.)

3. Książe Gustaw Waza z familią swoją (rozp. ces. j. wyżej)

4. Ks. August Coburg Gotha, familia tegoż i matka z Ks. Kohary, Księżna Coburg Gotha (reskr. min. z 8. czerw. 858)

5. Ck. pułkownik w armii Filip ks. Wirtembergski, małżonka jego arcyksiężna Marya Teresa i ich potomstwo; (córka arcyks. Albrechta) (reskr. min. z 19 styczn. 1865.)

6. Arcyksiężna Modeńska d'Est Marya zaślubiona Don Juanowi de Bourbon i ich synowie Karol i Alfons (reskr. min. z 20 grudnia 1866.)

7. Aleksander ks. Wirtembergski (reskr. min. z 11/10 869)

Wszystkie te osoby podlegają urzędowi marszałk. choćiażby zajęły miejsce w wojsku, albo byli członkami, lub najwyższym mistrzem zakonu niemieckiego. Służba wymienionych osób nie podlega jurysdykcyi urzędu marszałk.

Urząd ten wykonywa jurysdykcyę dobrowolną - osobistą, w sprawach spornych nad osobami, które w Austryi służy prawo zakrajowości, a które się w skutek zaproszenia urzę-

du marszałk. za zezwoleniem dworu właściwego dobrowolnie poddały pod jurysdykcyę jego, jednakowoż tylko, o ile sprawy tyczą się ich osoby lub ich rzeczy ruchomych. Według reskr. min. z 10. sierpnia 1851. urząd marszałk. powołanym jest do wykonywania władzy sądowej nad panującym, a w Austryi mieszkającym Ks. Lichtensteinem, małżonką tegoż i dziećmi małoletniemi, dopóki te się znajdują w rodzinnym domu i nie wchodzą w związki małżeńskie, tudzież nad członkami w Austryi mieszkającymi starszej linii domu Burbonów. Wszystkie te osoby uważane być winny, jako używające prawa zakrajowości. Jurysd. nad ich majątkiem nieruchomym i powiernictwami pozostaje prawidłowo przy sądach do wykonywania tej jurysdykcyi powołanych. Ponieważ Ks. Lichtenstein umarł, zatem co się wyżej rzekło, tyczy się teraźniejszego panującego księcia, matki i tejże dzieci.

VI. Sądy konzularne austryackie w krajach Porty Ottomańskiej (na wschodzie in der Levante)

Urzędom konzularnym nie służy prawidłowo żadna jurysd. nad poddanymi państwa tego, przez kre zostały ustanowione. Wyjątek zachodzi tylko co do krajów Porty Ottomańskiej, albo innemi słowy na wschodzie. Urzędy konzularne austr. na Zachodzie są obowiązane w razie wszczętego sporu między poddanymi austr. a odnoszące się do przedmiotów handl. lub morskich, nakłaniać takowych do ugody, a gdyby ta nie przyszła do skutku, odesłać strony na drogę prawa.–

Urzędy konzularne sporządzają inwentacyę pozostałości podda„nego austr. zmarłego w okręgu konzularnym, i o tem uwia„damiają właściwą władzę austryacką. Gdyby wszakże pra„wa w obcym kraju obowiązujące niedozwalały sporządzenia inwentacyi przez urząd konzularny, natenczas urząd ten czuwać ma, aby dziedzice nie byli pokrzywdzeni, i aby zosta„li uwiadomieni o śmierci spadkodawcy.

Jurysdykcya cywilna urzędów konzularnych na wscho„dzie polega co do krajów Porty Ottomańskiej na art V. poko„ju zawartego w Passarowicach 27. lipca 1718. potwierdzo„nego przez Sened (traktat handl.) Porty z 24. lutego 1784 i po„koju w Sistowie z dn 4. sierpnia 1791; co do Tripolis na trakta„cie zawartym między cesarzem Karolem VI. i rejencya try„politańską z 18. kwietnia 1726. i układach z 23. września 1725. i 23. września 1748. zatwierdzonych, w traktacie han„dlowym z Beyem tunetańskim (w Tunis) dn 17 stycznia 1856; nareszcie, co do Marokko na traktatach z 5. lutego 805. i 9. marca 1836.

Wszystkie traktaty zawierają te zasady, iż:

1. Spory między poddanymi austr. rozstrzygane być win„ny wyłącznie przez urzędy konzularne austr. z wykłucze„niem wszelkiego mieszania się sądów krajów wymienio„nych.

2. spory wynikłe między poddanymi austr. z jednej a poddanymi krajów w mowie będących z drugiej strony roz„

strzygane być muszą bez wyjątku przez sądy tychże krajów
jednakowoż w obecności i za współdziałaniem konzula austr.

3. Sprawy nareszcie między poddanymi austr. a podda-
nymi innych mocarstw z wyjątkiem krajów wyżej wymien-
kowanych, wynoszone być mają przed sąd konzularny, kto-
remu pozwany podlega, jednakowoż załatwienie sporu na-
stąpić winno za pośrednictwem konzulów stron obu.

Zasady te napotykamy i w traktacie handlowym za-
wartym między Austryą i Persyą 17. maja 1857. Jurd. rzeczo-
wa nad nieruchomościami nie służy urzędom konzularnym
(protokoł z dn. 5. listopada 1868.

Aby jurysd. cywilną, służącą konzulatom austr. na
zasadzie wyżej wymienionych traktatów pogodzić z orga-
nizacyą sądową w Austryi, wydano post. ces. z 29. stycznia
1855. i rozp. min. z 31. marca 1855. wprowadzające postanowie-
nie ces. w wykonanie. W państwie ottomańskiem wykonywa-
ją jurysd. cywilną w całej swej rozciągłości nad poddanymi austr.
i poddanymi innych mocarstw, zostającymi pod opieką Au-
stryi (Schutzgenossen)

1. Ck. ajencye i konzulaty jeneralne w Jassach i Bukaresz-
cie, tudzież ck. konzulaty jeneralne w Belgradzie, ~~Sarajewie~~,
Smyrnie, Bajrucie, Aleksandryi i Tunecie.

2. Ck. konzulaty w Konstantynopolu, Salonice, Ruszczu-
ku, Galaczu, Trebizondzie, Jerozolimie, Kairze, Chartum i
Trypolis-a

3. Ck. Wicekonzulaty w następujących miastach: Monastyr, Widdyn, Ibraila, Tulcza, Mostar, Scutari, Durazo, Janina, Kanea i Adryanopol. Reszta wicekonzulatów i wszystkie ajencye konzularne wykonywają dla sądów konzularnych tylko pomocnicze czynności. –

W zakres sądów konzularnych wchodzą:

1.) Rozprawa i rozstrzyganie wszelkich spraw cywilnych licząc w to sprawy handlowe i wekslowe tak w postępowaniu wyrokującem, jakoteż i wykonawczem. Sądy konzularne znajdujące się w miastach morskich rozstrzygają także sprawy, odnoszące się do okrętów morskich i do żeglugi.

Co do spraw małżeńskich, w których rzecz idzie o unieważnienie, lub rozwiązanie związku małżeńskiego, albo też rozłączenie od stołu i łoża poddanych austr. lub osób pod opieką Austryi zostających, utrzymuje się dotychczasowy zwyczaj

2. Postępowanie upadkowe (w sprawach upadłości) a

3. Wykonywanie sądownictwa dobrowolnego t. j. w sprawach niespornych.

Sądy konzularne uważane być mają co do spraw im poruczonych jako sądy zwyczajne austr. i podlegają w II inst. sądowi krajowemu wyższemu, któremu zostały podporządkowane. Od 15. marca 1862 podlegają w II. instancyi.

a. Sąd konzularny w Jassach, sądowi krajowemu wyższemu we Lwowie

b. Sądy konzularne w księstwach naddunajskich z wyjątkiem sądu w Jassach tudzież Sądy w Serbii i Bułgaryi sądowi krajowemu wyższemu w Wiedniu.

~~c. Sądy konzularne w Bosnii i Herzegowinie sądowi krajowemu wyższemu w Zadar~~

d. Wszelkie inne sądy konzularne sądowi krajowemu wyższemu w Tryeście, który w II. instancyi rozpoznaje wszelkie sprawy załatwiane przez sądy konzularne, jako sądy morskie.

Sąd najwyższy w Wiedniu jest III. inst. dla wszystkich sądów konzularnych.

Pod względem właściwości stosują się sądy konzularne w Mołdawii do Normy jurys. austr. ogólnej z 20. listopada 1852. na Wołoszczyźnie do N. J. siedmiogrodzkiej z r. 1853; w Serbii Bułgaryi i Bosnii do N. J. węgierskiej z 1853 r.; w Herzegowinie do N. J. wydanej dla Dalmacyi, a reszta sądów do N. J. austr. ogólnej z r. 1852. o ile nie brakuje tych urządzeń i stosunków, których wymaga zastosowanie wymienionych ustaw jurysdykcyjnych, lub jeżeli co innego nie stanowi postanowienie ces. z 29 stycznia 1855.

Do tych wyjątków liczymy:

1. Sądom konzularnym podlegają poddani innych z Austryą zaprzyjaźnionych państw, nie mających żadnej reprezentacyi w miejscu odnośnem, a których poddani, albo na mocy osobnych traktatów doznają opieki konzularnej

austr. albo z własnej woli takowej się poddają. (reskr. min. z 2. grudnia 1857.)

2. Przełożeni konzulatów podlegają jako pozwani w sprawach, należących przed sąd konzularny, któremu przewodniczą, sądowi krajowemu, znajdującemu się w siedzibie sądu krajowego wyższego, któremu sąd konzularny podlega. Jeżeli przełożony urzędu konzularnego chce pozywać stronę, przeciw któréj skarga wniesionaby być powinna przed sąd konzularny, któremu przewodniczy, lub przed urząd konzularny temuż podległy, w takim razie skarga wniesioną być powinna przed najbliższy bezstronny sąd konzularny.

3. Poddani austr. znajdujący się w obrębie państwa Ottomańskiego, nie mogą się prawnie poddawać jurysdykcyi sądów konzularnych państw obcych, w miejscach, gdzie jest ustanowiona władza konzularna austr.

4. Ponieważ urzędom konzularnym, znajdującym się na wschodzie służy jurysdykcya tylko nad poddanymi własnego państwa, lub poddanymi obcych państw, które dla braku konzulów państw swoich zostają pod opieką konzulów innych mocarstw, więc i poddani obcych mocarstw nie ~~mogą być~~ zostający pod opieką państwa austr, nie mogą być zapozywani przed sąd konzularny austr. zapomocą skargi wzajemnej (reskr. min. z 22. czerwca 1856.)

5. Upadłość co do majątku poddanego austr. lub osoby pod opieką Austryi zostającej przez sąd konzularny

stwarzona, rozciąga się tylko do majątku, znajdującego się w obrębie państwa Ottomańskiego. Jeżeli dłużnik posiada nieruchomości w temże państwie, obowiązanym będzie zarządca masy upadkowej zażądać od władzy tureckiej sprzedania takowych. (art III. protokołu z 5. listopada 1868.)

6. Pertraktacya spadku po poddanym austr. zmarłym w państwie Ottomańskiem, należy do sądu konzularnego, któremu poddany austr. za życia podlegał. Sąd ten rozciąga swą władzę na wszelki majątek ruchomy, tudzież na majątek nieruchomy, w państwie austr. znajdujący się (reskr. min z 31. stycznia 1865)

Na mocy ustawy z 20. stycznia 1875. l 12. dz. u. p. wyłączyło rozporządzenie ces. z 18. grudnia 1875. l 153. na przeciąg czasu pięcioletniego z zakresu jurysdykcyi konzulom austr. w Egipcie służącej wszelkie sprawy cywilne, w które wchodzą strony należące do innych państw, albo których przedmiotem jest rzecz nieruchoma w Egipcie leżąca, albo prawo na tej rzeczy.

VII. Nadłabiańskie sądy cłowe w Czechach

W zakres jurysdykcyi sądów tych wchodzą sprawy odnoszące się do żeglugi na Łabie, wymienione w dekr nadw. z d 2. grudnia 1845. Wykonywanie jurysdykcyi poruczono siedmiu sądom powiatowym (reskr. min z 20. czerwca 1850 r.)

Tytuł III.

O zakresie działania instytutów, którym prze-

kazane jest sprawowanie niektórych tylko czynności sądowych w sprawach spornych i niespornych.

I. Zakon niemiecki. Zakon ten przeprowadza postępowanie spadkowe co do osobistego majątku najwyższego mistrza, tudzież członków zakonnych świeckich i duchownych (pat. z 26. czerwca 1848. i post. ces. z 25. czerwca 1853.

II. Giełda w Tryeście.

W Tryeście obejrzenie naoczne przez biegłych może być bez poprzedniego nawet nakazu sądowego przez giełdę dozwolone, w którym to razie deputacya giełdowa sama obiera biegłych, którzy wywód obejrzenia przed sądem zaprzysiądz powinni (dekr. nadw. z 6. czerwca 1791.)

III. Urzędy portowe, względnie kapitanowie (sekcapitanie)

W sprawach o wypłatę wynagrodzenia itd. między osobami, należącemi do służby okrętowej, obowiązane są urzędy portowe nakłaniać strony opierające się do ugody. W przypadkach zaś szkód morskich i w sprawach o wynagrodzenie szkody, zarządzić winni środki tymczasowe, a jeżeli strony na to się zgodzą, załatwić spór w przymiocie sądu polubownego. (§ 7 N. J.)

Oddział II.

O zakresie działania sądów II. instancyi.

Sądy krajowe wyższe stanowią II. instancyę dla wszystkich sądów I. inst. znajdujących się w ich okręgu bez względu, czy są powszechnymi lub wyjątkowymi. Niektórym sądom drugiej instancyi podlegają sądy konzularne na Wschodzie. Sądy krajowe wyższe są instancyami wyższemi w sprawach spornych i niespornych, względem zażaleń przeciw orzeczeniom i czynnościom urzędowym sądów. (§ 93. N.J.) mianowicie przekazano takowym:

1. rozpoznawanie apelacyi (§§ 329.–339. k.p.c)
2. rozpoznawanie zaskarżeń nieważności (§§ 342–348 k.p.c)
3. rozstrzyganie rekursów (§§ 349. 350. k.p.c.)
4. rozstrzyganie zaskarżeń osób sądowych wchodzących w skład sądów 1, 2, i 3 inst.
5. Zarządzanie delegacyi sądu podwładnego
6. Rozpoznawanie sporów o właściwość między sądami 1. inst.
7. nadzorowanie wszystkich podwładnych sądów I. inst. i wykonywanie władzy dyscyplinarnej nad osobami w skład tychże wchodzącymi (ob. cz. II. rozdz. IV.)

Oddział III.

O zakresie działania Trybunału najwyższ.

Trybunał najwyższy (Oberster Gerichtshof) we Wiedniu stanowi trzecią instancyę dla wszystkich sądów I i II inst. znajdujących się w krajach koronnych, reprezentowanych w Radzie państwa. –

Statut wydany dla Trybunału najw. z 7. sierpn. 1850. sta„
nowi o zakresie działania tegoż sądu. Trybunał najwyższ.
(ostateczną instancyą.

Takowemu przekazane jest:

1. Rozpoznawanie rewizyi, tudzież zaskarżeń nieważ„
ności i rekursów przeciw orzeczeniom sądów krajowych
wyższych.

2. zarządzenie delegacyi, jeżeli sprawa przekazaną być
ma z okręgu jednego sądu krajowego wyższego do innego
okręgu, albo w razie wyłączenia całego sądu krajowego
wyższego, lub jego prezydenta. (§ 6 pat. 7 sierpnia 1850.)

3. rozpoznawanie sporów o właściwość między sąda„
mi wyższemi.

4. wyznaczenie sądu, mającego się zająć opieką nad
powiernictwem nowo ustanowionem, jeżeli statut odnośny
nic w tym względzie nie stanowi, a opieka nie może być po„
wierzoną sądowi powołanemu do pertraktacyi spadku po
fundatorze § 89.

5. Nadzór nad wszystkiemi sądami I i II inst. niemniej
i władzę dyscyplinarną w wypadkach wyżej w części II.
rozdz. V. wyszczególnionych.

Oddział IV.

O zakresie działania Trybunału państwa

Na zasadzie ust. zas. państwa z 21. grudnia 1867 do L.

143. służy trybunałowi państwa następujący zakres działania:

1. Trybunał państwa (das Reichsgericht) ostatecznie rozstrzyga spory o właściwość

a. między władzami sądowemi i administracyjnemi o to, czy sprawa jakaś ma być załatwioną w drodze sądowej lub administracyjnej w przypadkach ustawą oznaczonych.

b. między reprezentacyą krajową i najwyższemi władzami rządowemi, jeżeli sobie każda z nich rości prawo rozrządzania, albo rozstrzygania w sprawie administracyjnej

c. między autonomicznymi organami krajowymi różnych krajów w sprawach poruczonych ich pieczy i zarządowi.

2. Trybunał państwa ostatecznie rozstrzyga:

a. roszczenia pojedyńczych w Radzie państwa reprezentowanych krajów koronnych do ogółu tychże i odwrotnie, tudzież roszczenia jednego z tych krajów do drugiego z pomiędzy nich, nareszcie roszczenia gmin, korporacyj i osób pojedyńczych do jednego z wspomnianych krajów, albo do ogółu takowych, jeżeli pretensye te nie nadają się do załatwienia w zwykłej drodze prawa.

b. zażalenia obywateli państwa z powodu naruszenia im przez konstytucyę praw politycznych, jeżeli już sprawa taka przeszła prawnie przepisaną drogę administracyjną.

O tem, czy rozstrzygnięcie jakiegoś przypadku służy Trybunałowi państwa, orzeka jedynie tylko sam trybunał

państwa. Uchwały jego wyłączają wszelką dalszą apelacyę, lub udanie się na drogę prawa. Jeżeli trybunał państwa przekaże jakąś sprawę sędziemu zwyczajnemu albo władzy administracyjnej, wówczas ani pierwszy, ani druga nie mogą usuwać się od rozstrzygnięcia z powodu niewłaściwości

Oddział V.

O zakresie działania trybunału administr.

Trybunał administracyjny ustanowiony został ustawą z 22. października 1875. l. 36. dz. u. p.

Trybunał administracyjny orzeka we wszystkich przypadkach, gdzie ktoś mieni się być pokrzywdzonym orzeczeniem lub zarządzeniem jakiejś władzy administracyjnej, sprzeciwiającem się ustawie. Władzami administracyjnemi przeciw których orzeczeniom lub zarządzeniom wniesione być może zażalenie przed trybunał administracyjny, są tak organa administracyi państwa, jak organa administracyi krajowej, powiatowej i gminnej.—

Z zakresu właściwości trybunału administracyjnego są wyłączone

1. sprawy, których rozstrzygnięcie należy do sądów zwyczajnych

2. sprawy, które na mocy ust. zas. państwa z 21. grudnia 1867. l. 143. dz. u. p. należą do zakresu działania trybunału państwa;

3. sprawy, których zarząd stósownie do ustawy z d. 21. grudnia 1867. l. 146. w obu połowach monarchii wspólnie się odbywa;

4. sprawy, których zarząd stósownie do ustawy z dn. 21. grudn. 1867. l. 146. polega w obu połowach państwa na jednakich zasadach, o ile zaskarżone orzeczenie lub zarządzenie wydane zostało na mocy przepisu prawnego w porozumieniu z jakąś wspólną władzą administracyjną, albo z jaką władzą administr. drugiej połowy państwa, albo na rozporządzeniu, na które w tej samej drodze się zgodzono.

5. sprawy, w których i o ile w nich władze administracyjne uprawnione są postępować według własnego uznania.

6. zażalenia przeciw nominacyom na publiczne urzędy i inne posady służbowe, o ile nie chodzi o naruszenie jakiegoś twierdzonego prawa przedstawienia na posadę lub obsadzenie posady.

7. sprawy dyscyplinarne.

8. zażalenia przeciw orzeczeniom administracyjnym, które w ostatniej instancyi przez najwyższy trybunał, niemniej przeciw orzeczeniom, które przez instancyę, złożoną ~~przez~~ z urzędników administracyjnych i sędziów wydane zostały.

9. zażalenia przeciw orzeczeniom i zarządzeniom komisyj szacunkowych, podatkowych.

Trybunał administracyjny winien z urzędu przestrzegać swej właściwości. O zarzucie niewłaściwości trybunał administracyjny prawidłowo sam orzeka. (Ob. ust. z 22.

paźdz. 1875. l. 37. o sporach o właściwość między trybunałem administracyjnym, a sądami lub trybunałem państwa wyżej rozdz. I. pod II.)

Trybunał adm. orzeka tylko na wezwanie stron. Zażalenie może być wniesione przed trybunał adm. dopiero wtenczas, gdy sprawa została załatwioną w drodze administracyjnej. Jeżeli tok u instancyj zaniedbano, zażalenie nie może być przed trybunał wniesione.

Oddział VI.

O zakresie działania ministerstwa sprawiedliwości. –

Ministerstwo sprawiedliwości ma sobie przekazany podwójny zakres działania: ogólny, który służy każdemu ministerstwu, i szczególny, jemu tylko właściwy. W zakres ogólnego wchodzą na podstawie najw. postan. z 12. kwietn. 1852. wykonywanie ustaw i postanowień cesarskich, przedstawianie projektów do nowych ustaw, obsadzanie pewnych posad opróżnionych itd.

Szczególny zakres działania obejmuje najwyższe kierownictwo i ostateczne załatwienie wszelkich spraw administracyjnych, odnoszących się do sądownictwa w krajach koronnych, w Radzie państwa reprezentowanych, z wyłączeniem sądownictwa karnego wojskowego, w szczególności nadzór nad wszystkiemi sądami

urzędnikami i sługami sądowymi, tudzież nad urzędnikami prokuratoryi rządowej, nominacya notaryuszów itd. Minister sprawiedliwości wpływa na załatwienie sporów o właściwość między sądami krajowymi i zagranicznymi, wydaje na żądanie osób prywatnych świadectwo, iż pewna ustawa w krajach koronnych, w Radzie państwa reprezentowanych obowiązuje celem poszukiwania pewnego prawa za granicą, itd.

Część V.

O manipulacyi sądów

Przez manipulacyę rozumiemy (tok) porządek, zachować się mający przez pojedyncze instytucye władz sądowych przy uskutecznianiu czynności urzędowych im poruczonych. Aż do zaprowadzenie teraźniejszej organizacyi sądowej w Galicyi, stosowały się sądy w przedmiocie manipulacyi do przepisów zawartych w instrukcyi sądowej dla Galicyi zachodniej z 27. listopada 1801. wydanej. W miejsce tejże weszła teraźniejsza instrukcya sądowa z dn. 3. maja 1853. a mianowicie II. część takowej, która uchyla przepisy dawniejszej instrukcyi o tyle, o ile się odnoszą do przedmiotów, przez owę instrukcyę urządzonych. Ze względu na tę okoliczność zachowały swoją moc obowiązującą rozdz 13. 14 i 18 dawniejszej instr, stanowiące: o zachowaniu się sądów

przy przesłuchaniu świadków, przy odbieraniu przysięgi i przy spisywaniu aktów. Prawie we wszystkich innych krajach koronnych, stosowano się w przedmiocie manipulacyi do ogólnej instr. sądowej z 9. września 1785. która z powodu pierwszej organizacyi sądowej zastąpioną została przez pat. z 28. czerwca 1850. w miejsce którego weszła nowa (teraźniejsza instrukcya sądowa z 3 maja 1853.

Literatura: Haimerl: Darstellung der neusten, gesetzlichen Bestimmungen über die innere Einrichtung und Geschäftsordnung der Civilgerichte in Oesterreich Wien 1856. — Winterz: Handbuch der Manipulation bei den oest. Gerichte I. Instanz. wyd. II Praga 1855. —

Instrukcya sądowa, odróżnia manipulacyę w sądach kolegialnych (trybunałach) od manipulacyi w sądach powiatowych. —

Rozdział I.

O Manipulacyi w Trybunałach

Oddział I.

O dzienniku podawczym (Einreichungsprotokoll)

Przez wyraz „dziennik podawczy" rozumiemy:

1. instytucyę pomocniczą sądu, która odbiera podania do sądu wystosowane (§ 109 instr. sąd.)

2. lokal, w którym umieszczona jest instytucya w mo-

wiebędące (§112. instr. sąd) a

3. księgi, w którą wpisują się podania podług czasu ich wniesienia (§113. instr. sąd)

Dziennik podawczy powinien być otwarty codziennie przez pięć godzin w dniach powszednich, a przez trzy godziny w niedziele i święta. Każde podanie musi być oznaczone dniem, miesiącem i rokiem wniesienia, tudzież liczbą porządkową tzw. praesentatum. To samo pisze się na duplikatach i rubrach osobnych. Załączniki podań oznaczają się liczbą porządkową podania i rokiem. Liczba porządkowa poczyna się z dniem 1ᵍᵒ stycznia, a kończy się z dniem ostatnim grudnia. Jeżeli równocześnie wniesione zostały podania, odnoszące się do wpisu w księgi hipoteczne względem tej samej realności, albo tej samej pozycji hipotecznej, wówczas w dzienniku podawczym i na każdem podaniu winno być uwidocznione: „równocześnie wniesione z podaniami pod liczbami . . . . " (§118 I. s. i §29 §103 ust. hipot. z 25. czerwca 1871.

Oprócz dziennika podawczego utrzymują się następujące wykazy:

1. alfabetyczny skorowidz (index) stron (§129 I. s.)

2. Księga procesów tj. wykaz spraw, względem których rozprawa została zamknięta, celem wydania orzeczenia (wyroku) §130. I. s.

3. Księga referentów tzw terniony dla wpisania podań oddanych pojedynczym referentom do załatwienia

(§ 137. I. 4.) a

4. Księga rewersów tj. księga przeznaczona dla wpisów wszelkich wezwań innych władz o skuteczne doręczenie, jak niemniej dla wpisu rewersów nadesłanych od innych władz wskutek wezwania sądu utrzymującego dziennik podawczy.

Oddział II

O wyznaczeniu referenta.

W części II wzmiankowaliśmy, że prezes Trybunału rozdziela podania do sądu wniesione między radców w tym celu, aby każdy z nich podania jemu oddane opracował i na posiedzeniu zdanie swe objawił, albo podanie, nie wymagające narady załatwił. Przy tych czynnościach sędzia występuje jako referent. Prawo wyznaczenia referenta, jak niemniej drugiego referenta t. zw. korreferenta w sprawach bardzo ważnych służy prezesowi trybunału. Podania przekazane temu samemu referentowi, wpisują się do osobnej księgi tzw. terminowej i każde podanie oprócz liczby dziennika podawczego oznacza się odrębną liczbą porządkową tzw liczbą referenta lub liczbą małą.

Oddział III.

O opracowaniu i załatwianiu podań

I. Opracowanie podań (exhibitów)

Referent winien opracować podania sobie przekazane. Wniosek jego musi być na piśmie ułożony, tzw. referat. We wszystkich ważnych i zawikłanych sprawach referent ułoży krótki i wierny wyciąg z aktów, uzasadniając zarazem swój wniosek. Przy rozstrzyganiu spraw spornych, których rozprawę zamknięto celem wydania orzeczenia powinien referent ułożyć dokładny wyciąg z aktów procesowych, następnie sformułować orzeczenie, a w końcu oddzielnie od takowego zestawić powody (pobudki)

Podług reskr. min. z 18. sierpn. 1858. wolno jest referentom w sądach krajowych wyższych używać wyciągów z aktów procesowych, sporządzonych przez referentów w Trybunałach I. inst. o ile się okaże, że są dokładne. Pomyłki mają być sprostowane. Przeciwnie referenci w II instancyi mają sami układać wyciągi z aktów:

a. jeżeli wyciąg sporządzony w I. inst nie jest do użycia.

b. jeżeli akta procesowe zostały przez Sąd powiatowy przedłożone.

c. z wszystkich aktów ulegających bezpośredniemu rozpoznaniu sądu wyższego, zwłaszcza z pism apelacyjnych, rekursów i zażaleń, a jeżeli konieczność zachodzi, to i z relacyj sądów I. inst tyczących się tych pism. W ten sam sposób postąpić winni i referenci przy najwyższym trybunale.

II. Załatwienie podań.

Załatwienie podań wymaga, albo nie wymaga narady. Na tem polega podział podań na sesyjne i bieżące (currentia). Do ostatnich należą mianowicie podania odnoszące się jedynie do porządku postępowania w sprawie już wiszącej, a których załatwienie, nie ulegające na mocy przepisów żadnej wątpliwości, nie wpływa stanowczo na prawa stron.

Podania sesyjne wymagają zawsze narady. Załatwieni takowych stosuje się do zapadłej uchwały. W naglących przypadkach, nie dozwalających zwołania rady może mieć miejsce głosowanie na piśmie (§ 170. J. n.) (per rollam, schriftliche Umfrage). Narady odbywają się albo w radzie pełnej (komplecie pełnym, złożonej ze wszystkich radców (plenum) lub w senatach, mniejszą ilość takowych zawierających. Liczba członków rady, wliczając w nią i przewodniczącego, jest nieparzystą. Asesorowie handlowi i górniczy, w sprawach handlowych i górniczych, mają głos stanowczy. Trybunały I. inst. obradują nad sprawami podług ważności takowych w radach pełnych lub senatach złożonych z prezydującego i 10. 4. lub 2. głosujących (votantów) (§ 147–150. instr. sąd.) W radach, złożonych tylko z 10. lub mniej sędziów, należy obradować w radzie pełnej nad sprawami, które według instr. sąd. przekazane są senatowi złożonemu z prezydującego i 10. głosujących. Sądy krajowe wyższe obradują albo w

radzie pełnej, albo w senatach złożonych z prezydującego i 8. względnie 4. głosujących. (§§ 151-155. instr. sąd.)

W najwyższym trybunale odbywają się narady w radach pełnych i w senatach złożonych z prezydującego i z 10. a względnie 6. głosujących. Wszelako pozostawiono do woli prezydującego z ważnych powodów przybrać większą liczbę sędziów do narady. Prawidłowo odbywa się narada w sądach wyższych, w radzie złożonej z większej liczby głosujących, niż to miało miejsce w tej samej sprawie w niższym sądzie. –

Referent powinien przy naradzie odczytać sporządzony wyciąg z aktów, lub podanie mające być załatwionem, jakteż niemniej wniosek swój. Następnie wzywa prezydujący głosujących podług ich starszeństwa do objawienia swego zdania. Jeżeli obecni są wiceprezesowie nie zasiadający jako prezydujący, wówczas objawiają zdanie swe po wszystkich radcach, a jeżeli wiceprezesów jest kilku, młodszy przed starszym (reskr. min. z 16. lutego 1856.) Koreferent objawia zdanie swe po referencie. Każdy głosujący może przed głosowaniem zażądać od referenta potrzebnego wyjaśnienia faktycznego. Przy bardzo ważnych sprawach zarządzić można przed głosowaniem ogólną dyskusyę. Prezydujący objawiać może zdanie swoje dopiero po ukończonem głosowaniu. Za uchwałę rady uważane będzie zdanie, na które się zgodziły albo wszystkie głosy,

albo większa ich liczba. Przez większość głosów w § 168. instr. sąd. rozumie się bezwzględna większość t.j. połowa wszystkich głosów, więcej jeden. Jeżeli na jakie zdanie nie zgadza się większa liczba głosujących, wówczas celem osiągnięcia bezwzględnej większości głosów, przestrzegane będą następujące przepisy:

1. jeżeli pomiędzy kilkoma zdaniami jedno ma za sobą połowę wszystkich głosujących, natenczas może przewodniczący, przystępując do tego zdania, przechylić głosy na tę stronę.

2. Jeżeli głosy podzielone są równo na 2. zdania, przewodniczący ma prawo przyczynienia się głosem swoim do rozstrzygnienia na stronę jednego, lub drugiego zdania, (dyrymować). Wolno mu jednakże, jeżeli można, podać rzecz pod obradę w liczniejszym senacie. Jeżeli głosy podzielone na 2. zdania różnią się tylko w wymiarze sum, przewodniczący może przypadzić liczbę średnią. –

3. Jeżeli głosy podzielone są na 3. lub więcej zdań, tak dalece, iż większość głosów nie zgadza się na żaden wniosek, każde więc z tych różnych zdań ma więcej niż połowę głosujących przeciw sobie, lub jeżeli przewodniczący sądzi, iż nie może przystąpić do zdania, za którem się oświadczyła połowa głosujących, wówczas należy, ile można, podzielić naradę według pojedynczych ustępów, względnie których uchwała ma zapaść, a odróżnić pytania wstępne od rzeczy głównej, formę od istoty orzeczenia,

należy osobno głosować nad ważnością należytości w ogólności, a następnie w szczególności nad wysokością tejże, tudzież nad rozprawą, mogącą być potrzebną jeszcze do wyświecenia rzeczy, nad orzeczeniem w rzeczy głównej, i nad formą orzeczenia.

4. Rozmaite pytania sporne należy rozbierać w tym porządku, jak tego natura rzeczy wymaga. Uchwała zapadła co do jednego punktu, powinna być wziętą za podstawę przy naradzie nad resztą punktów, a nawet ci głosujący, krzy nie przystąpili do uchwały, winni uważać ją za orzeczenie prawnie obowiązujące, i głosy swe oddawać na tej zasadzie.

5. Gdyby nawet w taki sposób większość głosów nie przyszła do skutku, wówczas należy sprawę wziąść pod obradę w liczniejszym senacie, a według okoliczności w pełnem zgromadzeniu radnem, w tej zaś obradzie uważać należy za uchwałę to zdanie, kre najwięcej głosów ma za sobą, (względna większość (§ 168 J. s.)

Jeżeli prezydujący uważa, iż gruntowne rozstrzygnienie sprawy wymaga dłuższego namysłu; wówczas może wszystkie akta i wypracowanie referenta przed naradą kazać doręczyć tym głosującym, krzy przy niej obecnymi być powinni z tem poleceniem, aby się z przedmiotem obeznali. Jeżeli trudności okażą się dopiero w ciągu narady, prezydujący może posiedzenie w tym celu odłożyć. (§ 169 J. s.) Tylko w ciągu tego samego posiedzenia wolno jest głosującemu odstąpić od zdania objawionego w jakiejkolwiek sprawie, lub inne dać zdanie i przystąpić do zdania innego, już objawionego, po

ukończeniu zaś posiedzenia, uchwała już więcej zmienioną być nie może. (§ 171. I. s.) Jednakże, jeżeli w naradzie jakiej zapadła uchwała, w któréj według mniemania przewodniczącego ustawy widocznie nadwerężonemi lub fałszywie zastósowanemi zostały, a jeżeli nie idzie o prawa stron, lecz o przedmiot administracyjny lub publiczny, lub o takie sprawy niesporne, w których zależy na tem, aby małoletnich, albo osoby pod opieką zostające uchronić od szkody, albo też sąd od odpowiedzialności, wówczas przewodniczący winien wydanie uchwały powstrzymać i akta za pośrednictwem władzy przełożonej według właściwości, albo najwyższemu trybunałowi, albo ministrowi sprawiedliwości do rozstrzygnięnia przedłożyć. Jeżeli podobne wątpliwości wydarzą się w senacie, natenczas należy sprawę wnieść pod obradę na pełnem zgromadzeniu radnem. —

Na każdem posiedzeniu powinien być spisywany protokół. Na wstępie należy wyrazić w jakim sądzie, w jakim senacie, i w jakim dniu posiedzenie się odbyło, kto przewodniczył, którzy członkowie głosujący byli obecni i który z podrzędnych urzędników był przybranym do protokołu i do wygotowania uchwał. (§ 177. I. s.)

Sprawy wniesione należy zapisać według liczb dziennika podawczego w tym porządku, w jakim wnoszone były. (§ 178. I. s.) Osoby, których przedmiot dotyczy, i sam przedmiot, nie wymieniają się, a to na mocy reskr. min. z 7. lutego 1866.

Głosowanie, jak również uchwałę należy wyrazić na referacie
z wymienieniem dnia narady i nazwisk obecnych. Przy uchwa-
łach, jednogłośnie zapadłych, czyni się to tylko przez zamie-
szczenie wyrazu „jednogłośnie" i podpisu protokolisty. W ta-
kich zaś sprawach, w których objawione były różne zdania, czy
to w rzeczy głównej, czy w punktach ubocznych, czy też nawet
pod względem formalności, lub powodów sądzenia, należy
na referacie po wniosku referenta jasno i stanowczo wyszcze-
gólnić, jakiego zdania był każdy z głosujących, na jakich
powodach takowe opierał, do jakiego zdania przewodniczący
przystąpił, i jak większość głosów obliczoną została. Protokolant
winien te sprawy, do których ekspedycye już są ułożone, i przez re-
ferenta jako dokładne potwierdzone, wraz z protokołem posiedze-
nia przedłożyć przewodniczącemu, inne zaś sprawy przesłać temu,
który ma układać ekspedycye. Oprócz tego powinien zaraz po
ukończeniu posiedzenia udzielić spis liczb załatwionych spraw
przełożonym ekspedytury i dziennika podawczego (§ 181. I. s.)
Ekspedycya jest to projekt do pisma, które sąd wydaje w pewnej
sprawie, a które doręcza się stronom lub władzom. Przewodniczą-
cy obowiązanym jest wziąść pod ścisłą rozwagę to, co proto-
kolant względem głosowania i zapadłych uchwał napi-
sał, a jeżeli w tem znajduje zdanie mylne, lub niedokładne,
winien kazać takowe sprostować, w razie potrzeby po uprze-
dniem porozumieniu się z głosującymi i dołożyć swój podpis
na znak potwierdzenia (tzw. expediatur). Protokoły po-

siedzeń należy zachowywać w registraturze.

Oddział IV.

O wygotowaniu i doręczaniu postanowień sądowych.

Postępowanie w sprawach spornych i niespornych polega na zasadzie pisemności, t.j. każda czynność sądowa, bądź sędziego, bądź strony, musi być zdziałana na piśmie; tym sposobem powstaje między sądami i stronami korespondencya pisemna, stosująca się do pewnych przepisów, których ogół stanowi styl sądowy, lub kuryalny, który jest częścią stylu prawniczego, odnoszącego się w ogólności do układania pism prawniczych. Jeżeli pisma odnoszą się do interesów prawniczych, natenczas nazywamy ogół odnośnych przepisów, stylem prawniczym, dzielącym się na publiczny, czyli sądowy i prywatny. Jeżeli bowiem celem pisma jest wywołać działanie sądów, lub jeżeli pismo pochodzi wprost od sądu, natenczas przepisy odnośne stanowią styl sądowy, czyli kuryalny. Jeżeli zaś pisma pochodzą wprost od osób prywatnych, nie mając żadnego przeznaczenia sądowego, wtedy styl prawniczy jest prywatnym.

Przepisy dla stylu sądowego dzielą się na powszechne i szczególne z uwagi, czy się odnoszą do wszystkich w ogóle pism sądowych, lub jedynie do pewnych rodzajów tychże. Są one prócz tego częścią naturalne, częścią nadane, ponieważ

każde pismo posiadać winno wskutek swej właściwości i przeznaczenia pewne przymioty, i odpowiadać pewnym wymaganiom — inne zaś przeciwnie są tylko prawem wymagane. Do pierwszych liczymy: poprawność języka, zrozumiałość, zwięzłość połączoną z dokładnością, tudzież logiczny układ treści i rozbiór pojedyńczych części, wreszcie powagę stylu. Przepisy nadane znajdują się rozproszone w licznych ustawach, szczególniej w licznych §§. kod. post. cyw. i instr. sąd; głównem zaś źródłem jest dekr. nadw. z 31. grudnia 1781. i sam styl, w którym ustawy są pisane, ponieważ dekretem nadw. z 14. czerwca 1784. nakazano, aby tak władze, jako i strony używały wyrażeń, znajdujących się w istniejących ustawach.

Literatura:

Sonnenfels: über den Geschäftsstil Wien 1820.

Formularien civilgerichtlichen Protocolle und Ausfertigungen Wien 1858.

Formularienbuch für Advokaten u. Notare der oesterr. Monarchie Wien 1858.

Madeyski. Podręcznik sądowy Część I. Kraków 1870.

Schimkowsky: Formularien zum oesterr. Civilrechte Wien 1870.

Frühwald: Sammlung von Formularien zu Bescheiden, Protokollen u. Urteilen.. Wien 1875.

Przepisy, odnoszące się do stylu sądowego mają za przedmiot tytulaturę i formę pism

I. O tytułach (tytularze)

A. O tytułowaniu władz przez strony.

Tytuły te zasadzają się częścią na wyraźnych przepisach, częścią na zwyczaju.

1. Tytuł cesarza jest zupełnie prosty; jako to: na stronie zewnętrznej (rubrum) podania: „Do Jego ces. i król. Apostolskiej Mości Franciszka Józefa I. Cesarza Austryi"; – w tekście zaś: „Cesarska i Królewska Apostolska Mość."

Członkom rodziny cesarskiej należy się tytuł: Euer Kaiserliche Hoheit." „Jego Cesarska Wysokość", Jego Cesarzewiczowska Mość!" Członkom linii ubocznej: Euer Königliche Hoheit", Jego Królewska Wysokość!"

2. Tytułowanie władz austr. było trojakie: Cesarsko-Królewska Mość, – Euere Majestät; – Prześwietny Hochlöblich; – Świetny löblich, jednakże tylko w tekście i napisie, nie zaś na stronie zewnętrznej (rubrum)

Tytuł: Jego ces. król. Mość, należał przedtem wszystkim władzom nadwornym, później zaś używano go tylko w pismach wystosowanych do najwyższej władzy sądowej, i do najwyższej rady wojennej, jako najwyższej władzy wojskowej, sądowej. Tytuł ten wyszedł z użycia wskutek reskr. min. z 2. sierpn. 1848. Obecnie należy wszystkim ministerstwom, władzom centralnym i najwyższemu trybunałowi, tudzież Trybunałowi państwa i trybunało-

wi administracyjnemu tylko tytuł „prześwietny (höhllöblich)" a pospolicie, lubo nieprawnie, „wysoki (hoch)" (§ 203. I. s.) Tytuł „prześwietny" należy dalej wszystkim władzom, które wskutek swego urządzenia złożone są z rzeczywistych prezydentów i radców, bez względu, czy one są Iᵃ lub IIᵃ instancyą np. sądom krajowym, namiestnictwu itd. Tytuł „świetny" służy wszystkim innym władzom np. starostwom powiatowym, sądom powiatowym i obwodowym itd. Jeżeli wnosi się podanie do prezydyum jakiej władzy, natenczas używa się tytułu dla tejże władzy przepisanego; jeżeli jednak pismo wystosowane jest wprost do osoby prezydenta, lub naczelnika, natenczas używamy tytułu należącego osobie jego. Komisyom wysłanym z ramienia władz należy tytuł dla tych władz przepisany.

B. O tytułowaniu władz pomiędzy sobą.

Władze są albo:

a. równego stopnia, albo

b. władza stopnia wyższego koresponduje z władzą co do stopnia niższą, a to albo jej podległą, lub też od niej niezawisłą, albo

c. władza niższa koresponduje z władzą co do stopnia wyższą, której jest podległą, lub nie.

W przypadku pod a. władze używają tytułu „świetny" zaś w przypadku pod b. jeżeli się koresponduje

z władzą niższą podległą, to oprócz nazwy tej władzy, nie używa się żadnego tytułu np. do ck. Sądu obwodowego. Jeżeli władza ta nie jest podległą, używamy tytułu „świetny". W przypadku pod c używa władza w korespondencyi do władzy wyższej tego tytułu, którego strony w pismach swych do tej władzy używać powinny (ob. § 203. I. s. i § 99. reskr. min. z 17. marca 1855.)

C. O tytułowaniu stron przez władze.

Aż po r. 1848. należał ze strony sądów tym tylko osobom tytuł „pan" którym służyło prawo do krzesła przed sądem, żonom tych osób należał tytuł „pani" – inne osoby musiały stać przed sądem i z małym wyjątkiem nie miały prawa do tytułu „pan" lub „pani"; dawano im tylko nazwisko i godność. Na zasadzie reskr. min. z 18. sierpnia 1848. miał być dawanym wszystkim obywatelom państwa bez różnicy, tytuł „pan i pani" tudzież na ich żądanie i krzesło do siedzenia przed sądem. Przepis § 199. I. s. stanowi zaś, że sądy w tych przypadkach tytułu honorowego „pan i pani" używać mają, gdzie w zwykłem pożyciu według zwyczajów krajowych tytuł ten jest przyjęty. Zresztą należy każdej stronie tytuł ten, którego wskutek pochodzenia, lub stanowiska obywatelskiego, lub urzędowego, lub nareszcie szczególnych rozporządzeń używać ma prawo. Naczelnikom domów książęcych niemieckich, dawniej panujących (udzielnych)

później zaś zmedyatyzowanych służyły tyt. „durchlauchtig" „hoch geborener Fürst". Naczelnikom medyatyzowanych domów hrabskich należy tytuł „erlauchtig", „hoch und wohlgeborener Graf" a w tekście „Euer Erlaucht!" (Dekr. nadw. z 24 września 1825. i 13. paźdź. 1829.) Wszystkim innym członkom książęcych i hrabskich, tudzież wszystkim innym książętom nie panującym, niemniej hrabiom i innej szlachcie służy tytuł odpowiedni stopniowi szlachectwa z dołożeniem wyrazu „pan" np. „Do pana hrabiego N.N." Małżonce służy tytuł męża.

II. O formie pism sądowych.

A. Pisma osób prywatnych do władz sądowych.

W podaniach do sądu tytuł który sądowi służy, zamieszcza się jako napis w środku podania. Wstęp podania obejmuje w sprawach spornych przedstawienie okoliczności faktycznych, przy których zarazem wymieniają się dowody; następnie czyni się żądanie, które zawsze zakończa treść podania (§ 3 i 12. k.p.c.) W sprawach zaś niespornych można naprzód zamieścić żądanie.

Podania piszą się przez całą szerokość arkusza z pozostawieniem wolnego miejsca po lewej stronie, w którem zamieszczają się liczby lub litery załączników podania. W sprawach spornych używać ma powód liter, pozwany zaś liczb. Zamieszczenie daty jest zbytecznem, gdyż prośba skutkuje od dnia podania jej do sądu. —

Sposób układania pojedynczych rodzajów próśb, a szczegól„ nie pism procesowych, podany przy wykładzie postępowania w sprawach spornych i niespornych. Co się tyczy zewnętrznej formy podań, to składa się je na podłuż, zamieszczając na zewnątrz napis, tzw. rubrum, rubryka. Napis ten obejmuje w sprawach niespornych:

a. na czele nazwę władzy, bez żadnego tytułu np. „do ck Są„ du powiatowego" Jeżeli w sprawie, w ktrej podanie wniesiono, wyszło już jakie rozporządzenie sądowe, wtedy zamieszcza się także liczba i rok ostatniego rozporządzenia.

b. potem następuje nazwa pisma samego, jeżeli ma takie np: rekurs, przedstawienie itp.

c. dalej następuje nazwisko podającego, zamieszczając oprócz imienia i nazwiska jego stan i miejsce zamieszkania przyczem w większych miastach należy podać ulicę i liczbę domu zamieszkania.

d. niżej należy zamieścić w krótkości przedmiot poda„ nia, czyli właściwą prośbę (treść podania) nakoniec

e. podaje się, czy prośba wnosi się w jednym lub kilku okazach, tudzież oznacza się liczbę napisów (rubrów) i za„ łączników (np. podwojnie, 3. rubr. 2. załączn) W sprawach spornych zamieszcza się po formalności wspomnionej pod c. słowko „przeciw" (contra, wider) potem w pewnej odległo„ ści nazwisko przeciwnika, jak pod c. podano, a jeżeli prze„ ciwnik obrał sobie adwokata, wtedy po nazwisku „przeci„

wnika zamieszcza się nazwisko jego adwokata.

Jeżeli podanie tyczy się wpisu, uskutecznić się mające go w księgach hipotecznych, wówczas to oznaczonem być powinno na czele napisu, przez dodanie wyrazu „sprawa tabularna" (hipoteczna) a jeżeli prośba taka ma być wniesioną do sądu krajowego lwowskiego, należy podać powiat, w którym leżą odnośne dobra tabularne.

W ten sam sposób oznaczają się sprawy handlowe i górnicze. Skarga o naruszenie posiadania otrzymać winna napis: „pilne z powodu naruszenia posiadania" a w sprawach wynikających z najmu lub dzierżawy „sprawa awizacyjna." lub sprawa o dzierżawę albo najem"

B. Pisma władz sądowych.

Władze sądowe wystosowują swe pisma:

1. do osób prywatnych
2. do publiczności
3. do innych władz

Co do 1. pisma te nazywają się:

a. rezolucyami
b. dekretami
c. wyrokami i orzeczeniami.

ad a. Rezolucya (Bescheid) jako postanowienie sądu zamierzczone na grzbiecie podania, lub odrębnych napisów. Rezolucye te nazywają się także indorsatami.

Oprócz daty, nazwy władzy i podpisu mon... wymagają one

żadnych innych formalności. Rezolucye sądów kolegialnych podpisuje sekretarz, lub naczelnik ekspedytury (§ 211 I. s.) rezo„lucye sądów powiatowych zaś, sędzia powiatowy. (§ 249. I. s.) W postępowaniu sądowem dodają strony do swych podań goto„we, na próżnych arkuszach spisane rubra, według ilości osób, mających być zawiadomionemi. Jeżeli dla braku odpowie„dniej liczby rubrów sąd sam musi je sporządzać, lub też wskutek czynności urzędowej przez sąd przedsięwziętej, albo z innej przy„czyny wydano postanowienie, o którem strony mają być zawia„domione, natenczas rubrum podania, albo wyciąg z podania pisze się wszerz próżnego arkusza bez przerwy, a poniem za„mieszcza się rozporządzenie sądowe, podobnież na całej szeroko„ści arkusza. Formalności są tu te same, jakie wyżej przy rezo„lucyi podano. –

Postanowienia sądowe, czy to w jednej, czy w drugiej formie wydane, mają być pieczęcią sądową opatrzone, jeżeli niemi zezwala się na egzekucyę, lub na wydanie depozytu, albo jeżeli zawierają polecenie zapłaty.

ad b. Dekreta są to postanowienia sądowe, które albo wskutek podania strony, albo z urzędu wydają się na zupeł„nie osobnym arkuszu, do osób pojedyńczych, lub władz podrzęd„nych. Odróżniają się one tem od rezolucyi, że wygotowane by„wają nie na ~~rezolucyi~~ grzbiecie podania, lecz na osobnym arkuszu przez całą jego szerokość, tudzież że zawsze są pod„pisane przez naczelnika sądu i sekretarza, lub też naczelnika

ekspedytury i że po złożeniu ich zamieszcza się na stronie zewnę-
trznej adres do strony lub władzy uwiadomić się mającej. Zao-
patruje się w pieczęć sądową, jeżeli zawierają nominacyę
lub świadectwo urzędowe (§ 211. 212. I. s.)

ad c. Wyrok (Urteil) jest to urzędowe postanowienie, któ-
rem rozstrzyga się sprawa sporna na podstawie przeprowa-
dzonej rozprawy. Formę wyroków podanam nauka o proce-
sie cywilnym (ob § 325. k. p. c.) Jeżeli nastąpiło rozstrzygnię-
cie sprawy nie w formie wyroku, wtedy nazywa się decyzyą
orzeczeniem (Erkenntniss) i ma formę dekretu, a zaczyna
się tak jak wyrok, wyrazami: „W imieniu Jego Cesarskiej
Mości." (reskr. min. z 11. stycznia 1868.

Co do 2. władze wydają do publiczności:

a. okólniki, obwieszczenia, odezwy i

b. edykta

Przy ogłaszaniu cesarskich postanowień, jak mniej
przy obwieszczeniach bez różnicy, czy się tyczą całej monar-
chii, czy też pojedyńczych krajów koronnych, używanem być
powinno zamiast wyrażenia: „Jego ck. Mość" wyrażenie:
„Jego ces. i król. apostolska Mość" (reskr. min. z 14. listopada
1868).

ad a. okólniki, obwieszczenia itd. są to ogłoszenia roz-
porządzeń władz, wydane na podstawie już ogłoszonych
ustaw, lub na zasadzie zakresu działania urzędów właści-
wych.

ad b. edykta są to przez sąd do publiczności wystósowa„ne pisma, zapomocą których sąd jedną lub więcej osób uwia„damia o pewnych prawnych stosunkach. Zazwyczaj bywa„ją drukowane, trzykrotnie w dziennikach publicznych za„mieszczane i publicznie wywieszane. Podpisuje je naczelnik sądu i sekretarz, lub dyrektor expedytury – przy sądach powia„towych sędzia (§ 211. 219. 249. I. s.)

Co do 3. Przy korespondencyi urzędów między sobą uważać należy, czy między niemi zachodzi stosunek podpo„rządkowania, czy nie. Urzędy od siebie niezależne, używają urzędowej formy odezwy – Noty (§ 202. I. s.) Jeżeli zaś między niemi zachodzi stosunek podwładności, natenczas władze niższe składają władzom wyższym relacye (Berichte) wyż„sze zaś wydają do niższych dekreta albo rezolucye.–

Odezwa (nota Note) jest to pismo urzędowe, wystósowa„ne od jednej do drugiej władzy w formie listu. Pismo to opa„trzone jest napisem „odezwa" Forma jednak zakończenia listu nie jest w tym przypadku używaną. Odezwę podpisu„je wyłącznie naczelnik sądu (§ 211. i. s.) Pisma prezydyalne wychodzą od osoby naczelnika urzędu (władzy) który w o„snowie ich pierwszej używa osoby. (§ 202. I. s.) Co się tyczy napisu i podpisu, mają formę listu.–

Relacya ma formę podania stron, a za napis pełny tytuł władzy, do której jest wystósowana.–

O korespondencyi między sądami krajowymi i za„

granicznymi mówić będziemy w dziale III.

Po przedstawieniu zasad stylu sądowego, wypada jeszcze nadmienić, co następuje:

Ekspedycya nie ułożona przez referenta, wymaga potwierdzenia tegoż. Każda ekspedycya przedkłada się przewodniczącemu dla dołożenia wyrazu „expediatur" i swego podpisu. To samo stosuje się do załatwień, nie wymagających narady (§ 206 I. s.) Ekspedycye zaopatrzone w „expediatur" przewodniczącego, przepisują się na czysto, a mundum (minuta) z podpisem sądu doręcza się stronom. Do załatwiania tych czynności ustanowiona jest ekspedytura, jako urząd pomocniczy, któremu dodana jest instytucya woźnych do załatwiania czynności więcej mechanicznych. Ekspedytura utrzymuje księgę ekspedycyj, w którą wpisują się wszystkie expedycye, tudzież księgę wręczeń (Gebura Zustellungsbuch) w którą wpisują się ekspedycye oddane woźnemu dla doręczania stronom. (O uskutecznianiu doręczeń i ogłaszaniu edyktów będzie mowa w procesie cywilnym (Rozdz. 36. K. p. c)

Oddział V.

O przechowywaniu aktów sądowych.

Akta, mające pozostać w sądzie na zawsze, lub czasowo, winny być zachowane. Czynnością tą trudni się registratura, jako urząd pomocniczy sądu. Głównym jej celem

jest utrzymywanie porządku właściwego w aktach i uchronie„nie takowych od zaginienia (§ 220–242. I. s.) Registratura utrzymuje następujące wykazy:

1. Księgę registratury (§ 226) zawierającą liczby dziennika podawczego, w porządku arytmetycznym, obok których wpisu„je się liczba fascykułu, w którym znajduje się akt oznaczony odnośną liczbą dziennika podawczego. Księga ta służy do przekonania, iż wszystkie akta odesłane zostały z ekspedytury do registratury, i ułatwia zarazem wyszukanie fascykułów czyli plik. Akta tyczące się jednej i tej samej sprawy stanowią osobny fascykuł.

2. Rejestra alfabetyczne (§ 227.)

a. dla spraw spornych i upadłościowych

b. dla spraw spadkowych, opiekuńczych, kuratorskich i po„wierniczych

c dla ustaw i rozporządzeń i

d. dla spraw tyczących się urzędników sądowych.

3. Spis aktów, znajdujących się w każdym fascy„kule (§ 224. I. s.)

4. Księgę aktów wydanych (§ 236 I. s.)

5. Protokół upomnień celem uwidocznienia roz„porządzeń sądowych, nad którymi dopełnieniem sąd z urzędu czuwać powinien, a

6. Spis i rejestr wszystkich dokumentów przecho„wanych, jako to: rozporządzeń ostatniej woli, kontraktów małż.

darowizn i innych ważnych dokumentów (§ 232.)

Rozdział II.

O manipulacyi w sądach powiat. (§§ 244–258 I. s.)

Przepisy, tyczące się manipulacyi w Trybunałach, stosują się w ogólności i do sądów powiatowych, z wyłączeniem wszakże przepisów, wynikających z istoty trybunałów, jako sądów kolegialnych. –

DZIAŁ DRUGI.

O stronach i ich zastępcach.

Osoby wzywające sąd o pomoc lub pośrednictwo w zamiarze zabezpieczenia lub urzeczywistnienia prawa prywatnego i działające w tym celu przed sądem, nazywamy stronami (partes, Partein) w znaczeniu obszerniejszem. Dzielą się one na osoby główne i mniej główne (uboczne) Osobą główną lub stroną w znaczeniu ściślejszém zowie się osoba fizyczna lub moralna, o której prawa wprost się rozchodzi, i bez której wogólności nie mogłaby się odbywać żadna rozprawa sądowa. Osobami zaś mniej głównemi (ubocznemi) zowiemy te, które zastępują osoby główne, albo im udzielają pomocy prawnej. Pierwsi nazywają się prokuratorami, drudzy zaś adwokatami. –

Literatura:

Haimerl: Darstellung der gesetzlichen Bestimmungen über die Partein und deren Stellvertreter Wien 1857.

Nauka o stronach i ich zastępcach dzieli się na 2. rozdziały, z których pierwszy ma za przedmiot strony w znaczeniu ściślejszem, drugi zaś zastępców takowych.

Rozdział pierwszy
O stronach.

Postanowienia prawne, dotyczące stron są rozproszone; napotykamy je w prawie cyw. powszechnem i handl. w kodeksach postępowania cyw. w różnych przepisach, nareszcie w niektórych rozporządzeniach administracyjnych.

I. O stronach w postępowaniu sądowem w sprawach spornych i niespornych. –

W sprawach niespornych jedna tylko strona występuje, bo chociażby i kilka osób w jednej sprawie miało udział, to przecież wszystkie łączy jeden i ten sam interes np. jeżeli kilku dziedziców powołanych w testamencie, poszukuje przyznania spadku w drodze postępowania spadkowego. Przeciwnie zaś wypływa z istoty postępowania w sprawach spornych, że w temże jest mowa o mniemanym uprawnionym i zobowiązanym, a więc o dwóch stronach, których żądania są sobie wręcz przeciwne. Jedna z nich bowiem występuje zaczepnie, druga odpornie – jedna jako żądająca, druga jako odmawiająca – jedna z nich nazywa się powodem, druga pozwanym. –

Powodem (actor der Kläger) jest ta strona, krã w tym celu wzywa sądziego o pomoc, aby zmusić przeciwnika do uznania dochodzonego przez siebie prawa i do zadosyćuczynienia temu, do czego jest obowiązanym. Czynność procesowa, krą dochodzimy takiego żądania, nazywa się skargą, czyli pozwem (actio, die Klage.)

Pozwanym (reus der Beklagte) jest ta osoba, przeciw krej wspomnione żądanie powoda jest wystosowane.

Wyrazy: powód i pozwany oznaczają tylko stosunek faktyczny; nie rozchodzi się bowiem o to, kto w danym przypadku, ze względu na przepisy prawa prywatnego jest właściwym (prawdziwym) uprawnionym, lub prawdziwym obowiązanym, lecz tylko o to, kto pierwej wystąpił z wyżej określonem żądaniem przeciw drugiemu. Pierwszy jest zawsze powodem w znaczeniu procesowem (formalnem) a drugi pozwanym w tem samem znaczeniu. Skargi podwójne (o rozdział spólności, judicia duplicia) tę mają właściwość, że pomimo materyalnej jedności sprawy, każda strona pod względem prawa materyalnego, uważa się za powoda i pozwanego; wszelako pod względem procesowym, jedna z nich tylko występuje jako powód, a jej przeciwnik jako pozwany.

Skarga powoda dąży do tego, aby zmienić na niekorzyść pozwanego stan rzeczy, istniejący w chwili wniesienia skargi. Obrona zaś pozwanego zmierza do utrzymania tegoż stanu; z tego wynika, że jedynie pozwany może być ska-

zanym i że powód w przypadku dla niego najniekorzystniejszym tylko z swojem żądaniem oddalony, nigdy zaś skazany być nie może. Pozwany zaś nie może otrzymać korzystniejszego wyroku, jak oddalenie powoda, a względnie swoje własne, stanowcze uwolnienie od skargi (absolutio ab actione). Od tej zasady koszta procesowe stanowią pozorny tylko wyjątek, bo chociaż powód skazany być może na zapłacenie kosztów procesowych, zrządzonych pozwanemu, to przecież skazanie takie polega tylko na szczególnych obowiązkach, wynikających z procesu, nie zaś ze stosunku prawnego, stanowiącego przedmiot sporu. Również zachodzi wyjątek pozorny przy skardze wzajemnej w znaczeniu właściwem, albowiem w takim przypadku schodzą się w jednej rozprawie procesowej dwie skargi: skarga powoda przeciw pozwanemu i skarga tegoż przeciw powodowi (ob. Dz. II. rozdz. V.)

Tak samo rzecz się ma, jeżeli pozwany zasłaniając się kompenzacyą (potrąceniem) żąda, ażeby powoda skazano na zapłacenie kwoty (przewyżki) o którą należytość jego przewyższa sumę żądaną przez powoda (Ob. Dz. III. Rozdz. V. k.p.c.) Właściwy wyjątek od owej zasady stanowią jedynie wyż wspomniane skargi podwójne, gdyż w tym przypadku z powodu właściwości tych skarg każda strona skazaną być może. Wszelako i przy takich skargach zmiana ról między stronami nie jest cechą radykalną — albowiem jeżeli się rozchodzi o rozwiązanie pytania wstępnego, czyli w ogólności nastą-

pić może rozdział istniejącej wspólności, natenczas ta tylko strona uważaną być może za powoda, która pierwej pozwała drugą.

Role (stanowiska) zajęte pierwotnie przez strony w sprawie głównej, nie ulegają żadnej zmianie. Jeżeli zaś sprawa taka wywołuje inne uboczne sprawy, wówczas w tychże mogą zmienić strony pierwotne swe role. Nikt nie może być zniewolonym do wytoczenia skargi o swe prawo, lub do wykonywania tegoż wyjąwszy w przypadkach wyraźnie w ustawie przewidzianych. (§ 61. k.p.c.) Dz. III. rozdz. VII. k.p.c.)

II. O zdolności stron do samodzielnego sądowego poszukiwania praw swoich.

Niezbędnym warunkiem wezwania sądu o pomoc jest uzdolnienie strony do sądowego poszukiwania praw swoich w ogólności (rozdz. II k.p.c.) Przez uzdolnienie to rozumiemy w procesie cyw. zdolność osobistą do prowadzenia procesu przed sądem pewnego kraju jako strona tj. jako powód (persona activa) albo jako pozwany (persona passiva.) To uprawnienie zowie się także zdolnością działania w sądzie (Gerichtsfähigkeit) Rzymianie nazywali osobę tę: persona legitima in judicio standi.

Warunkami zdolności tej są:

1. osobie w mowie będącej służyć musi prawo żądać obrony od państwa w którem zamyśla poszukiwać prawa swego. Pytanie o takiem prawie poruszanem być może tylko wzglę-

dem powoda i służy w Austryi wszystkim poddanym (obywatelom). Wspomniona obrona ze strony państwa udziela się w Austryi i cudzoziemcom. Państwo nie może nigdy pozwanemu odmówić prawa bronienia się w sądzie, gdyż pozwany obowiązany jest wdać się w sprawę, a więc działać w sądzie.

2. Każda pod obroną państwa zostająca osoba (pozwana) musi ulegać jurysdykcyi pewnego sądu państwa, w którym proces ma być przeprowadzony, a zatem nie może jej służyć prawo zakrajowości, a

3. osobie, bądź powodowi, bądź pozwanemu służyć musi prawo samodzielnego rozrządzania własnym majątkiem.

~~Podług § 56. k. p. c. każdy, kogo ustawy nie ogranicza~~ją w zarządzaniu własnym majątkiem, mocen jest wnieść do sądu skargę przeciw komukolwiek bądź o prawo swoje, lub takowego bronić. Z tego wynika, że każdy, w zarządzaniu własnym majątkiem nieograniczony, samodzielnie wnieść może skargę, albo bronić swego prawa t. j. że li tylko od niego zawisło, czy chce wystąpić jako powód przeciw trzeciemu, a względnie, czy chce się bronić przeciw wniesionej przeciw niemu skardze. Z tego jednakże jeszcze nie wypływa, iżby osoba taka mogła w procesie przedsiębrać wszelkie przepisane czynności sądowe, albowiem w pewnych przypadkach strona działać powinna przez adwokata, który w jej imieniu uskutecznia wszelkie czynności sądowe.

Osobami niezdolnymi do samodzielnego sądowego do-

chodzenia lub bronienia praw swoich z powodu braku lub ograniczenia zdolności do działań prawnych są:

1. małoletni zostający pod władzą ojcowską lub opiekuńczą. Ci nigdy w sądzie stawać nie mogą, nawet w tych przypadkach, gdzie się rozchodzi o majątek, którym dowolnie rozrządzać ~~nie~~ mogą. (§ 151. 243. 246. 247. K.c.) (inaczej w postępowaniu w sprawach drobiazgowych § 10. ust z 27. kwietnia 1873. Ob. Dz III. Cz III. rozdz 3. I.)

2. pełnoletni, nad którymi władza ojcowska lub opiekuńcza przedłużoną być musiała (§ 172. i 251. U.c)

3. Głuchoniemi niegłupowaci, dla których po rozpoczętym 25. roku życia na własne ich żądanie kurator ustanowiony został (§ 275.)

4. uznani sądownie za obłąkanych, głupowatych i marnotrawców (§ 273. i 865. U.c)

5. upadły (kridatariusz) traci wskutek otwarcia upadłości dowolny zarząd całego majątku, egzekucyi podległego, jaki tenże posiada, albo jaki na niego przypadnie w czasie trwania upadłości (§ 1. ust z 25. grudnia 1868.)

6. wszyscy ci, którzy bez zezwolenia wydalili się z kraju i za bezprawnych wychodźców sądownie uznani zostali (pat. z 24. marca 1832.)

7. uznani za zbiegów wojskowych od chwili ich ucieczki, aż do chwili ich stawienia się (dobrowolnego) lub ich odstawienia (§ 208. k. k. wojsk. z r 1855.)

8. Księża zakonu, którzy ślubowali ubóstwo, albowiem ci nic nie mogą posiadać, a zatem nie mogą ani pozywać, ani być pozywanymi (Dekr. nadw. z 27. listopada 1789) i 13. czerwca 1793) Dla majątku, którym przy wstąpieniu do zakonu nie rozrządzali, sąd obowiązany jest ustanowić kuratora (§ 182. pat. z 9. sierpnia 1854.) Ustawa z 15. listop. 1867. zniosła nie zdolność do działań prawnych zbrodniarzy skazanych na śmierć, lub ciężkie więzienie (§ 27. b k.k. i 868 k. c)

Wszystkie wymienione osoby działać muszą w procesie lub w sprawach niespornych przez zastępców prawnych, którzy w ich imieniu praw ich dochodzą lub bronią. Wyjątek czyni przypadek pod l. 7. gdyż majątek zbiegów w kraju się znajdujący ulega sekwestracyi aż do śmierci albo powrotu zbiega, zatem dla tegoż nie ustanawia się kuratora. Zastępców powołuje albo ustawa jakoto ojca naturalnego, lub przysposobiciela względem dzieci niesamowolnych, albo postanowienie sądu, jako to opiekuna, kuratora, zawiadowcę masy upadkowej itd. Żołnierze poczynając od feldwebla i wachmistrza potrzebują zezwolenia swego komendanta, aby stawać mogli w sądach jako powodowie lub pozwani (Dekr. nadw. z 2. marca 1781) Przepis ten jednak ma takie znaczenie, że żołnierz potrzebuje zezwolenia wzmiankowanego jedynie do stawiennictwa w sądzie, gdyż bez takiego zezwolenia w ogólności nie może się oddalić ze służby; wszelako w żadnej ustawie pozbawionym nie został prawa samodzielnego dochodzenia lub

bronienia praw swoich. Osoby prawnicze są jako osoby zmyślone, nie zdolne do działania. Zachodzi więc potrzeba zastępowania ich przez osoby naturalne.

Fundacye i fundusze publiczne bywają zarządzane przez urzędy do tego powołane. W sprawach sądowych zastępuje je prokuratorya skarbowa (ob. rozdz. II. oddz. V.)

Zarząd majątku kościelnego służy tym, którym do tego powołują prawa kościelne. Zarząd majątku kościołów katolickich i zakładów (fundacyj etc) przy nich istniejących służy przełożonemu kościoła i tym, który w przypadku niedostateczności majątku kościelnego mają obowiązek opędzania wydatków na potrzeby kościelne (gmina kościelna i patron) § 41. ust. z 7. maja 1874. l. 50. Zarząd majątku kościołów ewangielickich należy do osób na mocy ustaw kościelnych do tego powołanych. (reskr. min. z 23. stycznia 1866 l. 15.)

Zakony i kongregacye duchowne obojga płci prawnie w Austryi istniejące bywają zastępowane przez ich przełożonych miejscowych, którzy złożyć mają przyzwolenie prowincyała, jeżeli takiemu podlegają według reguł zakonu. W razie, gdyby przełożeni miejscowi mieli jeszcze podlegać innym ograniczeniom, musiałyby te być ogłoszone przez ministerstwo spraw wewnętrznych. Ograniczeniami ogłoszonemi zakon zasłaniać się może przeciw ważności takich czynności prawnych, które zdziałano po ogłoszeniu tych ograniczeń. –

Przełożeni dowieść winni swej godności zaświadczeniem biskupa, w którego dyecezyi leży miejsce ich zamieszkania. Przy nabyciu własności poświadczyć winien biskup, że zakonowi służy prawo nabywania własności. (reskr. min. z 13/6 858.) Podług ustawy gminnej dla Galicyi dn. 12. sierpnia 1866 wydanej, zastępuje gminę w stosunku do osób trzecich jej naczelnik. Rada gminna uchwala przyzwolenie na rozpoczynanie procesów i na odstępywanie od nich, tudzież ustanawia zastępców prawnych. Pytanie co do zastępstwa innych osób prawniczych rozstrzyga się według właściwych statutów.

O skutkach braku zdolności do samodzielnego dochodzenia praw swoich stanowią §§. 57–59. k.pc. co następuje:

Osoba pozbawiona tej zdolności, nie może celem dochodzenia lub bronienia praw swoich uskuteczniać żadnych czynności sądowych ze skutkiem prawnym. Jeżeli osoba taka staje osobiście w sądzie, wtedy sędzia nie może przedsiębrać z nią sama żadnej rozprawy, tylko obowiązany jest jej polecić, aby stawała razem z swoim prawnym zastępcą. Z tej to przyczyny przepisuje §. 21. k.p.c. że sędzia obowiązany jest przy postępowaniu ustnem dochodzić, czyli obydwie strony mają prawo stawania w sądzie osobiście. Również sędzia nie powinien przyjmować żadnego pisma od osoby, która zbywa na owej zdolności, i pismo przez taką osobę wniesione wprost odrzucić z wyrażeniem przyczyny. Jeżeliby pomimo tego od osoby niezdolnej przyjęto pismo, lub przeprowadzono rozprawę ustną, a później się okazało,

że osoba ta nie jest zdolną do działania w własnem imieniu, natenczas rozróżnić wypada, czyli okoliczność ta na jaw wyszła:

1. w toku postępowania t.j. przed wydaniem lub
2. po wydaniu wyroku.

ad 1.) Jeżeli w przypadku pierwszym sędzia niezdolność strony sam spostrzeże, albo wskutek doniesienia trzeciego lub stron sa- mych albo w jakibądź inny sposób, natenczas winien wstrzy- mać z urzędu postępowanie, – wszystko to, co do tej chwili się sta- ło, znieść i rzecz całą do porządku zwrócić. Ponieważ przepis ten ma na celu dobro osoby niezdolnej, przeto da się usprawie- dliwić takie postępowanie, że sędzia wstrzyma rozprawę i o tem z wyrażeniem przyczyny zawiadomi stronę drugą i za- stępcę strony niezdolnej z tem jednak zastrzeżeniem dla tegoż, że wolno mu będzie w ciągu dni 14. potwierdzić dotychczasową rozprawę i zażądać dalszego prowadu sprawy, w przeciw- nym zaś razie rozprawa uważaną będzie za zniesioną.

ad 2. W drugim przypadku sędzia oczekiwać powi- nien zgłoszenia się zastępcy strony niezdolnej, który wyłącznie, dopóki trwa niezdolność strony żądać może, aby wyrok bez względu na instancyę, w której zapadł, uznanym był za nie- ważny, a postępowanie odbywało się na nowo w porządku prawnym. W tym razie według dekr. nadw. z 14. paźdz 1803. za- stępca domagać się winien uznania nieważności wyroku w sądzie I. inst. w którym proces się toczył, wszelako nie za pomocą

skargi, lecz w zwyczajnem podaniu, prosząc zarazem o zarzą-
dzenie nowego postępowania. O nieważności wyroku orzeknie
instancya, która ostatni wyrok wydała. Dlatego też instancya
I. winna przedłożyć instancyi wyższej podanie wzmiankowa-
ne razem z swojemi uwagami. W tym przypadku da się uspra-
wiedliwić wyznaczenie audyencyi dla zastępcy i strony przeciw-
nej celem ich przesłuchania i zbadania twierdzonej niezdolno-
ści; jak niemniej w razie potrzeby dochodzenia tejże z urzędu.
Strona do działania w sądzie zdolna nie może się jednak w tym
przypadku domagać uznania nieważności wyroku z powo-
du niezdolności przeciwnika.

Musimy tu powiedzieć, zastósowanem być winno i do tego
przypadku, gdzie w imieniu niezdolnej strony występuje peł-
nomocnik przez nią ustanowiony, lub kto inny, jako zastępca
prawny, a którym nie jest w rzeczywistości.

Również i w sprawach niespornych sąd nie może po-
zwolić osobom nie mającym prawa stawania osobiście przed
sądem, aby jakiekolwiek czynności prawne przedsiebrały bez
przybrania prawnych swoich zastępców. (§. 2. ust. z 9 sierpn.
1854.)

III. O legitymacyi stron do prawowania się w pe-wnej sprawie (legitimatio ad causam)

Przez legitymacyę rozumiemy w ogólności dowód, że jesteś-
my osobiście uprawnieni do przedsięwzięcia pewnej czynności.
W takiem znaczeniu możemy mówić o legitymacyę nie tyl-

ko stron spierających się, ale i ich zastępców, adwokatów, jak niemniej i sędziów.

1. Dowód powoda, że on jest w pewnym procesie właściwym uprawnionym (legitymacya czynna do poszukiwania prawa, wykazanie prawa powództwa – legitimatio ad causam activa) przeciw temuż pozwanemu (legitymacya bierna) albo

2 Dowód pozwanego, że on jest uprawnionym (legitimatio ad causam activa) pewny zarzut (excepcyę) np. zapłaty, kompensacyi, przeciw temu powodowi (legitimatio ad causam passiva) nazywa się legitymacyą do sprawy (wykazanie prawa do spierania się, i ma tylko miejsce względem stron spierających się. Czynność ta polega na uzasadnieniu prawnego roszczenia strony właściwej, i uskutecznia się przedstawieniem i stwierdzeniem faktów, na których roszczenie polega.

Legitymacya czynna i bierna odnosi się do obydwóch stron, albowiem każda z nich wystąpić może z roszczeniem i tak pozwany zasłaniając się ekscepcyjami, przytacza nowe okoliczności, z których wywodzi prawo swoje, czyniąc skargę powoda bezskuteczną, i z tego powodu mówi się, że pozwany staje się powodem (reus excipiendo fit actor)

Jeżeli strona dochodzi lub broni prawa już jej pierwotnie służącego, np kupujący lub sprzedający broni (dochodzi) praw, wynikających z kontraktu kupna, wówczas obok dowodu faktów, na których polega dochodzone prawo (w danym

przypadku – dowód kontraktu kupna) nie ma potrzeby, osobnego dowodu w celu wykazania legitymacyi do sprawy, albowiem ten dowód mieści się już w dowodzie wspomnionym. – Jeżeli zaś

1. prawo dochodzone przez powoda służyło pierwotnie komu innemu, od kogo powód je nabył pośrednio lub bezpośrednio n.p. przez spadek, cesyę etc. albo jeżeli ten, przeciw komu dochodzimy prawa, nie był pierwotnym dłużnikiem n.p. on stał się dziedzicem tegoż dłużnika, natenczas to przejście prawa lub zobowiązania stanowi fakt samodzielny, a odrębny od faktycznej zasady skargi, albo ekscepcyi i musi być udowodnionym, albowiem zawiera w sobie legitymacyę strony do sprawy;

2. również udowodnionym być winien ten szczególny osobisty przymiot strony, który chociaż nie należy do zasady skargi, lub ekscepcyi, przecież wymaganym jest przez ustawę, aby sprawa mogła być skutecznie przeprowadzoną, i tak n.p. powód wnoszący skargę konfessoryjną, winien nie tylko złożyć dowód, że służebność gruntową nabył, ale nadto, że jest właścicielem gruntu panującego (§ 523 kc.)

Wzmiankowane dwa przypadki wykazania szczególnego uprzymiotnienia stron obok udowodnienia faktycznej zasady skargi, lub ekscepcyi, nazywamy legitymacyą do sprawy w znaczeniu właściwem. Dowód tej legitymacyi nie przeprowadza się w odrębnem postępowaniu t. zw. incydentalnem, lub ubocznem, lecz wspólnie z sprawą główną. Jeżeli pozwany zarzuca powodowi, że nie udowodnił, iż jest właściwym

powodem, natenczas pozwany mimo to musi się wdać w sprawę główną, albowiem zarzut taki nie uwalnia go od wdania się w spór.

Skutki braku legitymacyi do sprawy są następujące: Jeżeli faktyczna zasada skargi zawierać ma wykazanie prawa powództwa, zasada ta zaś nie jest udowodnioną, natenczas powód zostaje oddalonym wskutek sprzeciwiania się pozwanego.– Jeżeli legitymacya do sprawy polega na fakcie odrębnym od faktycznej zasady skargi, natenczas jeżeli fakt ten, np. spadek nie został udowodnionym, sędzia oddali powoda wskutek sprzeciwiania się pozwanego. W razie udowodnienia faktu tego, jak niemniej faktycznej zasady skargi zachodzi pytanie, jakie skutki wywiera wyrok zapadły na korzyść powoda, jeżeli powód pomimo udowodnionej legitymacyi nie był rzeczywiście legitymowanym do sprawy, a zatem nie był właściwym powodem? np. jeżeli powód twierdzi, że nabył należytość wskutek cesyi, w rzeczywistości nie zaszłej i takowej nie udowadnia, pozwany zaś zaocznie zostaje skazanym, (albowiem sędzia w razie braku obrony ze strony pozwanego uznać musi za prawdziwe faktyczne twierdzenia powoda, pomimo, że nie były dowodami stwierdzone)

Z uwagi, że wyrok między stronami nabył powagi rzeczy osądzonej, wypływa, że z niego wywięzywać się będą wszelkie skutki wyroku prawomocnego, nie wpływa na to okoliczność, czy pozwany będzie mógł żądać przywrócenia

do stanu pierwotnego.

Względem osób trzecich, mianowicie względem osoby, która rzeczywiście jest właściwą stroną (powodem) zostaje wyrok bez skutków prawnych, i osoba ta będzie mogła tak teraz, jak pierwej dochodzić prawa swego przeciw osobie obowiązanej. (§ 12. K.c.) Zresztą legitymacya udana, lub bezprawnie zaprzeczona, pociąga za sobą skutki szkodliwe, jeżeli przeciwieństwo udowodnionem zostaje, jak to się okazuje z §§ 376.-378 K.c.

Z tego, cośmy powiedzieli, wynika, że legitymacya do sprawy jest tylko warunkiem, aby z sprawy wyjść zwycięzcą, nie zaś, by w pewnym procesie można wystąpić jako powód lub pozwany. Dowód osoby występującej przed sądem w imieniu trzeciego na okoliczność, że ona jest upoważnioną do zastępstwa, nazywa się legitymacyą do procesu (legitimatio ad actum processum) wykazanie upoważnienia do zastępstwa strony. Dowód ten dotyczy prawnych zastępców stron niezdolnych do samodzielnego poszukiwania praw swoich jako to ojca, opiekuna, kuratora, jak niemniej i pełnomocników stron, jako to adwokatów, zwykłych pełnomocników itd. Zastępcy prawni przedłożyć muszą dokumenty, udowadniające ich prawo do zastępstwa. O legitymacyi pełnomocników mówić będziemy w rozdz. II.

IV. O podmiotowem łączeniu skarg.

Stosunek sporny, wynikły z nadwerężenia prawa prywatnego, nazywa się sporem (Streit) w znaczeniu prawa ma,

materyalnego, a sprawa odnośna sprawą sporną. Spór nie pociąga za sobą koniecznie procesu tj. wzywania sędziego o pomoc. Proces także nazywa się sporem, ale w znaczeniu formalnem, czyli prawa procesowego. Do istoty sporu należy prawo stanowiące przedmiot sporu i dwie osoby z dążeniami względem tegoż prawa wręcz sobie przeciwnemi tj. powód i pozwany, stanowiący podmioty sporu. Prawidłowo w skład sporu wchodzi tylko jedno prawo, czyli jedno roszczenie, tudzież jedna osoba, czy to fizyczna, czy prawnicza jako powód i jedna osoba, jako pozwany. Jeżeli zachodzi wielość pod względem części składowych sporu, natenczas wywiązuje się kilka sporów ze względów na przedmiot lub podmiot, lub też na te oba. Jeżeli w tym przypadku wywiązuje się proces, wtedy z istoty jego nie wypływa, aby tenże obejmował kilka sporów w znaczeniu materyalnem, że więc sędzia rozpoznawać i rozstrzygać winien kilka sporów w jednym procesie, przeciwnie istnieje zasada, iż każdy proces obejmować może tylko jeden spór w znaczeniu materyalnem, a to pod względem podmiotowym i przedmiotowym. W celu oszczędzenia czasu, zmniejszenia kosztów, zapobieżenia mnożenia się procesów, a mianowicie uniknięcia sprzeczności w wyrokach sądowych dozwolonem jest dochodzić w jednym procesie kilka spraw spornych, któreby dochodzone być miały odrębnemi skargami, a zatem w różnych, czyli oddzielnych procesach.

Wolno więc będzie łączyć kilka skarg w jeden tylko akt,

czyli pismo (pozew) obejmujące wszystkie te skargi. Ta zasada procesowa nazywa się łączeniem skarg (Klagenhäufung), które być może podmiotowem lub przedmiotowem. Podmiotowem, jeżeli występuje więcej powodów lub więcej pozwanych, lub więcej powodów i pozwanych razem; przedmiotowem, jeżeli jednym pozwem dochodzimy więcej praw, czyli roszczeń prawnych.

1. Warunki.

Łączenie skarg stanowi wyjątek, musi więc być w danym przypadku uzasadnionem.

Kod. post. cyw. dozwala w § 4. przedmiotowego łączenia skarg, jeżeli między przedmiotami skarg zachodzi taki związek, że takowe wynikają z jednego i tego samego faktu. Wymaganym jest więc związek faktyczny, czyli genetyczny (ob § 40 N.J.) Związek li przedmiotowy jest niedostatecznym. Możność przedmiotowego łączenia skarg zawisła jednakowoż od tego:

1. aby sędzia wezwany był właściwym dla wszystkich spraw spornych, - a
2. aby dla nich wszystkich dopuszczalnym był ten sam rodzaj postępowania sądowego (o tem w Dz. III.)

Podmiotowe łączenie skarg okazuje się w sposobie potrójnym, albowiem pozywa:

1. kilku powodów tego samego pozwanego, albo
2. jeden powód kilku pozwanych, albo
3. kilku powodów kilku pozwanych - takim sposobem

Dochodzimy kilku pretensyj w jednym procesie.

Kod. post. cyw. wyraźnie nic nie stanowi, o dopuszczalności podmiotowego łączenia skarg, chociaż uznaje takowe w §§ 507. i 509. i N.J. w § 15. lit a. i § 41. –

Pytanie, kiedy dopuszczone jest przedmiotowe łączenie skarg, rozwiązać należy według analogii przepisu wyżej podanego § 4. k.p. stanowiącego o przedmiotowem łączeniu skarg, a to tem bardziej, że dekr. nadw. z 27. kwietnia 1816 stanowi, iż posiadacz weksla nie może pozywać w jednym pozwie wystawcy, indosantów i przyjemcy (akceptanta) że więc taki pozew jako sprzeciwiający się postanowieniu z §u 4. k. p. c. zwróconym być winien powodowi do oddzielenia skarg. Z uwagi na § 4. dopuszczalnem jest podmiotowe łączenie skarg, gdy roszczenie prawne każdego, a zatem roszczenia wszystkich powodów tyczą się tego samego przedmiotu i polegają na tej samej zasadzie faktycznej, albo, gdy zobowiązanie każdego, a zatem wszystkich pozwanych tyczy się tego samego przedmiotu i polega na tej samej zasadzie faktycznej. Prawo cywilne odpowiada na pytanie, w k'rych przypadkach to ma miejsce. Podmiotowe łączenie skarg, polegające na faktycznym związku roszczeń lub zobowiązań prawnych, nazywamy łączeniem skarg w znaczeniu właściwem, dla odróżnienia od innych przypadków podmiotowego łączenia skarg, w k'rych nie zachodzi podobny związek, gdzie jednak szczegółowe ustawy dozwalają podmiotowego łączenia skarg. (łączenie skarg

w znaczeniu niewłaściwem) Osoby występujące w tej samej roli nazywają się uczestnikami sporu, a ich stosunek uczestnictwem sporu. Jeżeli ten stosunek polega na łączeniu skarg w znaczeniu właściwem, uczestnictwo sporu jest właściwem, inaczej niewłaściwem uczestnictwem sporu. Ustawodawstwo austr. nie zna wyrażenia „podmiotowe łączenie skarg" używając wyłącznie wyrażenia „uczestnictwo sporu"

Rozróżniamy uczestnictwo czynne, jeżeli jest kilku powodów, i bierne, jeżeli jest kilku pozwanych.

Wyjątkowo dopuszczają ustawy podmiotowe łączenie skarg, chociaż prawo lub zobowiązanie osób występujących w jednej roli, nie pochodzą z tego samego faktu, jakoto:

1. posiadacz wekslu może zapozwać jednym pozwem przed właściwy sąd miejsca zapłaty wszystkich dłużników wekslowych, jakoto: przyjemcę (akceptanta) wystawcę, indosantów i współpodpisanych; przed inny zaś sąd poza obrębem miejsca zapłaty tych tylko dłużników, którzy zamieszkują w obrębie tegoż samego sądu, chociaż zobowiązania dłużników wekslowych nie pochodzą z tegoż samego faktu (§ 4. ust. o post. weksl.)

2. Kto się zobowiązał jako rzeczyciel i wypłatca, może być zapozwany jednym pozwem razem z głównym dłużnikiem (1357. k.c.)

3. Skarga o wyłączenie rzeczy zajętych z pod egzekucji winna być wniesiona przeciw dłużnikowi i wierzycie-

ciclowi popierającemu egzekucyę (ob. rozdz. 31. kod. post.)

4. jeżeli z powodu rachunków sekwestratora powstaje spór, wówczas w proces wchodzą wierzyciel popierający egzekucyę i dłużnik jako uczestnicy sporu (ob. rozdz. 30. K. p. c)

(Żądający zastępstwa sądowego i zawezwany o takowe (z„ wiktor) mogą wspólnie jako uczestnicy sporu prowadzić proces (§ 50. k. pc.) jednakowóż nie masz tu uczestnictwa sporu, albo„ wiem ewiktor nie jest stroną tj. ani powodem ani pozwanym)

5. Kilka roszczeń tego samego powoda przeciw temu sa„ memu pozwanemu, chociaż nie zostających z sobą w związ„ ku faktycznym lub prawnym, mogą być w postępowaniu dla spraw drobiazgowych dochodzone tym samym pozwem, jeżeli co do wszystkich ten sam sąd powołany do sprawowania s„ rzectwa, w sprawach drobiazgowych jest właściwym, a rosz„ nia razem wzięte nie przechodzą sumy stanowiącej o zastoso„ walności postępowania w sprawach drobiazgowych. (§ 12. ust z 27. kwietnia 1873. l 66. dz. u. p.)

6. Więcej powodów może w tym samym pozwie dochodzić swoich roszczeń, wyniktych z tego samego zdarzenia, rasztego na kolei żelaznej, wskutek którego nastąpiło uszkodzenie cie„ lesne, albo śmierć człowieka (ust. z 5. marca 1869 L 27.)

B. O konieczności podmiotowego łączenia skarg

W tym względzie obowiązują następujące zasady:

1. Gdy się schodzą warunki, pod którymi czynne uczestnictwo sporu jest dozwolonem, uprawnieni nie są obowiązani wst

nie dochodzić praw swych w jednym pozwie. Każdy z nich wystąpić może oddzielnie jako powód, a żaden z nich nie może być znie-wolonym, aby przystąpił do sporu jako czynny uczestnik a to ani przez sędziego z urzędu, ani na żądanie powoda ani też wskutek zarzutu pozwanego, że i inni brać powinni udział w sprawie (exceptio plurium litis consortium)

Czynne uczestnictwo sporu jest zatem dowolne, a nigdy przymusowe. –

Od tej zasady wprowadziła ustawa z dnia 24. kwietnia 874 l. 49. dz. u. p. w §. 9. ten wyjątek, że w sprawach, tyczących się wspólnych praw posiadaczy zapisów dłużnych udziałowych, o-piewających na okaziciela lub pozbywalnych przez indosacyę (Teilschuldverschreibungen) nie mogą poszczególni posiadacze samodzielnie dochodzić praw swych. Pozostawia się im do woli przystąpić na ich koszt jako interwenienci (interwencya kon-trolująca) do procesu, popieranego przez spólnego kuratora, któ-rego sąd w poszczególnych przypadkach ustanawia. Posiadacz takich zapisów, występujący jako interwenient, nie może być natenczas uważany jako czynny uczestnik sporu (aktiver Streitgenosse) w myśl ustawy sąd., jego prawa procesowe będą więc oceniane według wspomnionego §. 9º powołanej ustawy (Orz. najw. tryb. z 9. maja 1876. do L 85. Rep. orz.) t.j. posiadacz nie będzie mógł działać jako samodzielna strona procesowa; nie będzie więc występował w roli, różniącej się od roli kuratora, może tylko tego wspierać. – Jeżeli się rozchodzi o sprawę, pow-

stałą z szczególnego stosunku, zachodzącego między poszcze-gólnym posiadaczem wspomnianych zapisów a zobowiązanym, posiadacz ten samodzielnie będzie praw swych dochodził.

2. Gdy zachodzą warunki biernego uczestnictwa sporu, powód nie jest zobowiązanym zapozwać jednym pozwem wszystkich zobowiązanych razem, chociażby nawet przedmiot sporu tylko przeciw wszystkim razem dochodzonym być mógł.

W razie, gdyby jednego lub kilku obowiązanych pozwano, nie służyłby tymże zarzut plurium litis consortium z tym skutkiem, iżby powód był zniewolonym zapozwać wszystkich zobowiązanych razem, albo iżby reszta zobowiązanych przystąpić miała do pozwanego, jako bierni uczestnicy sporu.

3. Dla wspólnie pozwanych uczestnictwo sporu jest przymusowe, skoro zachodzą warunki biernego uczestnictwa sporu; muszą się więc poddać wspólnemu zapozwaniu.

C. O skutkach uczestnictwa sporu.

Połączenie kilku uczestników sporu w jedną rolę stron, zmierza do tego, aby skargi, mające być odrębnie wnoszone, połączyć w jeden proces. Z tego wynika:

1. uczestnicy sporu, występujący w jednej roli stron nie stanowią osoby prawniczej; ich połączenie jest czysto formalne, albowiem występując łącznie jako jedna strona, stanowią nie formalną jednostkę osobową dla poszukiwania swych praw w spólnym procesie: pojedynczy uczestnicy sporu winni za-

tem być uważani jako pojedyncze osoby (sporu) z których ka- żda pozwać i pozwaną być może. - Z tej przyczyny względem każdego pojedynczego uczestnika sporu przestrzegane być win- ny przepisy, określające warunki, pod którymi osoby działać mo- gą jako powodowie lub pozwani; z tego także wynika, że poje- dynczy uczestnicy sporu uważani być winni jako uprawnie- ni lub zobowiązani, a nie uczestnictwo sporu jako takie. -

2. Wskutek wspólnego prowadzenia procesu stosunki prawne pojedynczych uczestników do ich przeciwników pozostają te sa- me, nie ulegają bowiem żadnej zmianie, jedynie ta tylko zmia- na zachodzi, że zamiast kilku procesów prowadzimy tylko jeden; zmiana ta jednak dotyczy wyłącznie sposobu prowa- dzenia procesu, czyli odnosi się do prawa formalnego lub proce- sowego; w tem jedynie objawia się uczestnictwo sporu, a jego skuteczność nie sięga dalej, niż tego wymaga ten objaw pro- cesowy (jeden proces zamiast kilku)

Z tego wynika, co następuje:

a. gdy w każdym procesie tylko jeden mamy pozew i jedną obronę, replikę, duplikę, tudzież, gdy w każdej instancyi jeden tylko wyrok zapada itd. przeto i przy uczestnictwie sporu wnieśionem być może tylko jedno pismo (pozew) obejmują- ce skargi wszystkich powodów - jedno tylko pismo (obrona) zawierające obronę wszystkich pozwanych itd. tudzież je- den tylko wyrok zapaść może względem wszystkich uczest- ników sporu występujących w jednej roli. -

b. dostatecznem będzie, jeżeli jeden tylko uczestnik sporu udowadnia fakt, na którym polega prawo lub zobowiązanie uczestnikom spólne, chyba że środek dowodowy skutecznym jest tylko dla strony ofiarującej dowód, albo skutkuje tylko przeciw pewnej osobie (§ 175. k.p.c.) albo nie dla wszystkich uczestników równą wywiera skuteczność.

c. ponieważ wszystkie postanowienia sądowe dla uczestników sporu występujących w jednej roli stron, wydawane bywają w jednym tylko okazie, przeto uczestnicy sporu powinni ustanowić wspólnego pełnomocnika dla odbioru pism sądowych.

d. Każdy czynny lub bierny uczestnik sporu będzie mógł dochodzić lub bronić swego prawa wszelkimi sposobami dozwolonymi, i nie dozna w tym względzie żadnej przeszkody ze strony swoich współuczestników.

e. skoro jeden tylko uczestnik sporu odpowiada reszta nie może być zaocznie osądzona, albowiem odpowiedzią jednego zadość uczyniono nakazowi sądowemu, a proces może być dalej prowadzonym drogą zwyczajną.

f. stosunek prawny pojedyńczego uczestnika sporu nie ulega zmianie z powodu zachodzącego uczestnictwa sporu; zatem idzie, że w sprawie, chociaż wspólnej, zapaść może wyrok różny w swem orzeczeniu względem pojedyńczych spólników, działających w tej samej roli stron, na to bowiem wpływa różny sposób dochodzenia i obrony sprawy przez pojedyńczych spólni-

ków, tudzież szczególne okoliczności tyczące się jednego lub drugiego uczestnika sporu. Na podanych tu zasadach o uczestnictwie sporu polegają postanowienia dekr. nadw. z 23 sierpnia 1794. – 4 września 1801 – 4 listop. 1822. i 5. marca 1847. tudzież § 507. i 509 k.p.c. odnoszących się do spólnictwa sporu. (Zastanowimy się nad niemi bliżej w Dz. III. Cz. II. rozdz. 36.)

V. O udziale w procesie przez przystąpienie trzeciego (Accessorische Teilnahme Dritter an einem Rechtsstreite)

Osoby trzecie mogą mieć udział w procesie innych. Udział może nastąpić wskutek wezwania, albo bez tego:

A. Udział bez poprzedniego wezwania (udział dowolny) zowie się interwencyą, która jest albo uboczną, albo główną. Interwencya **uboczna** zachodzi, jeżeli przystępujący do sporu (intervenient) łączy się dobrowolnie z jedną ze stron w tym zamiarze, aby jej dopomagać do pokonania przeciwnika, i aby tym sposobem zabezpieczyć swój własny interes, który na tem polega, że prawo jemu służące zawisło od zwycięztwa strony wzmiankowanej, albo że przez przegranę sprawy narażony jest na niebezpieczeństwo, albo że obawiać się może pozwania o ewikcyę lub o wynagrodzenie szkody, np. dzierżawca przystępuje do procesu właściciela zapozwanego o odzyskanie własności gruntu wydzierżawionego, albo poprzednik przystępuje na korzyść następcy pozwanego o wydanie rzeczy jemu sprzedanych itd.

Interwencya główna wtenczas ma miejsce, gdy ktoś wyłą-
cznie lub częściowo rości sobie pretensyę do rzeczy lub prawa, o które
spór się toczy między osobami trzeciemi, i z tego powodu występu-
je ze skargą przeciw tym obydwom np. A występuje ze skargą
o własność rzeczy jakiejś przeciw B. posiadaczowi tejże. Po wy-
toczonej sprawie zgłasza się C. ze skargą o własność tejże samej
rzeczy i wytacza ją przeciw A i B.

Ustawodawstwo nie zna interwencyi, wszakże sąd najwyż-
szy dozwala interwencyi ubocznej w przypadkach wyżej przyto-
czonych. Postanowienia zawarte w art. 194. ustępu 2. 195. ust. 3.
i 266. k. h. nie stanowią wyjątków.

B. Udział za poprzedniem wezwaniem.

Taki udział nastąpić może albo wskutek tzw. adcytacyi
albo wskutek uwiadomienia o sprawie sporze i wezwania
trzeciego do zastępstwa sądowego.

Adcytacya jest to wezwanie sądu wydane do osoby trzeciej
w tym celu, by wzięła udział w procesie drugich w przymiocie
uczestnika sporu, i w tymże strzegła swego bezpośredniego in-
teresu. Adcytacya nie jest znaną w procesie austr.

Przez uwiadomienie o sporze, lub zapowiedzenie sporu
(litis denuntiatio die Streitverkündigung) rozumieć należy
tę czynność, przez którą ktoś, będąc stroną w rozpoczętym, lub
rozpocząć się mającym procesie, zawiadamia osobę trzecią
o tymże procesie w tym celu, iżby uwiadomiony, poznawszy
swój interes, zależący od wypadku tegoż procesu był w stanie

wspierać uwiadamiającego w prowadzeniu tegoż procesu ce„ lem pokonania przeciwnika (Donoszący – litem denuntians – uwiadomiony, litis denuntiatus). Jeżeli w uwiadomieniu o sporze zawarte jest żądanie, aby uwiadomiony uwiadamia„ jącego w sporze sądownie zastępował, wtedy czynność ta zo„ wie się wezwaniem do zastępowania sądowego (Aufruf zur Gerichtlichen Vertretung); z tego wynika, że każde takie wezwanie zawiera w sobie uwiadomienie o sporze; odwrotnie zaś nie każde uwiadomienie o sporze, zawiera w sobie także wezwanie do zastępstwa. Zastępstwa, żądać można tylko w tych przypadkach, w których wezwany w razie niepomyślnego wy„ padku procesu dla wzywającego był obowiązanym do ewikcyi; w tych bowiem przypadkach jest z ustawy obowiązany do za„ stępować wzywającego t.j. dostarczyć mu prawnej pomocy w pokonaniu przeciwnika (§ 922. 923. 926. 931. 1137. k.c)

Jeżeli ta, osoba trzecia nie jest prawnie obowiązaną do e„ wikcyi, lecz w razie niepomyślnego wypadku procesu byłaby obowiązaną do wynagrodzenia szkody, wówczas strona wła„ ściwa nie może żądać od tej osoby zastępstwa w procesie, lecz ma tylko zawiadomić osobę tę o zachodzącym sporze a to w tym celu, aby ta osoba trzecia poznała swój interes w tym procesie i mogła, o ileby chciała, stronę zawiadamiającą w procesie zastąpić. (§ 49. k.p.)

Przez zastępstwo (die Vertretung) rozumiemy zatem tę czynność, przez którą ktoś trzeci interesowany w procesie dru„

gich i wezwany do tego bezpośrednio lub pośrednio dostarcza powodowi, lub pozwanemu prawnej pomocy do pokonania przeciwnika. Interes trzeciego w tym procesie na tem polega, iż zastępujący w razie niepomyślnego skutku procesu dla wspieranej przez siebie strony zmuszonym by był do ewikcyi lub do wynagrodzenia stronie tejże szkody. Zastępstwo to różni się istotnie od zastępstwa strony przez opiekuna, adwokata itd. np. Piotr sprzedał dom swój Pawłowi; Jan windykuje od Pawła kupiony od niego dom. Ponieważ Piotr na zasadzie § 923. k. c. obowiązany jest do ewikcyi, przeto i do zastępstwa Pawła w wspomnionym procesie prawnie jest obowiązanym (§ 931. k. c.) aby zaś Piotr ciążącemu na sobie obowiązkowi zadość uczynił, obowiązanym jest także Paweł uwiadomić go o wytoczonym pozwie, i zażądać od niego zastępstwa sądowego. Jeżeliby w tym przypadku Piotr nie chciał zastępować, a więc wspierać Pawła w procesie wtedy nawet w drodze sądowej może być do tego zniewolonym. W innym znowu przypadku może mieć miejsce samo uwiadomienie o sporze bez żądania zastępstwa i tak np. Piotr winien jest Pawłowi 1000 Zł. z zaciągniętego długu; Jan zaręczył wierzycielowi Pawłowi jako ręczyciel i płatnik za Piotra. Przypuścmy, że wierzyciel pozwał samego tylko ręczyciela o zapłacenie długu, w takim przypadku ręczyciel bez poprzedniego porozumienia się z 3im dłużnikiem, nie powinien płacić, w przeciwnym bowiem razie na przypadek, gdyby od dłużnika żą-

dał powodu, ten ostatni mógłby się przeciw niemu bronić wszyst„kiemi zarzutami, które mu służyły przeciw samemu wierzycie„lowi (§ 1361. K.c.) Aby więc tych następstw uniknąć, obowiązany jest ręczyciel uwiadomić dłużnika o wytoczonym procesie, nie może jednak od niego żądać zastępstwa sądowego, gdyż tu nie zacho„dzi żaden przypadek ewikcyi. Od woli zatem dłużnika zależy, czyli ręczyciela w sporze tym zechce wspierać, czy nie.

Kod. cyw. podaje przypadki, w których ewikcya, niemniej jak wynagrodzenie szkody na zasadzie prawa zwrotnego poszuki„wania ma miejsce (§§ 922.–933. i 1137) sam zaś kodeks post. cyw. podaje tylko sposób, jak prawa wynikające z tych stosun„ków mają być w sądzie dochodzone.

Z samej istoty zapowiedzenia sporu wynika, że uwiado„miony o sporze nie może być ani powodem, ani pozwanym, w tym bowiem razie nie potrzebowałby o zaszłym procesie być uwiadomionym, i z tej to przyczyny ani zapowiedzenie sporu, ani żądanie zastępstwa sądowego nie może mieć miej„sca pomiędzy uczestnikami sporu.

Osoba, która ma być zawiadomioną, musi być zawsze jakąś osobą trzecią, nie wchodzącą bezpośrednio w spór (dekr. nadw. z 21. paźdz. 1793.) Indosant pozwany skargą wekslo„wą nie może żądać od swego poprzednika zastępstwa sądowe„go, gdyż jego zobowiązanie wekslowe jest bezpośredniem, bez„warunkowem i nie zawisłem od stosunku prawnego do jego poprzednika. Z tej to przyczyny nie mają tu zastosowania

przepisy prawa i postępowania cywilnego o zastępstwie (Dekr. nadw. z 3. lipca 1794. art 14. 81 i 82. ust. weksl.) Uwiadomienie o sporze ma wprawdzie miejsce i w procesie wekslowym, jednakże wyłącznie jako środek przerwania przedawnienia weksl. względem poprzedników i przyjemcy (art 80 u. weksl.)

Proces cyw. podaje nam przepisy o sposobie, w jakim nastąpić winno sądownie uwiadomienie o sporze i żądanie zastępstwa (Rozdz IV. k. post)

VI. O udziale w procesie wiszącym przez wstąpienie trzeciego w miejsce jednej z stron, tudzież o wskazaniu poprzednika.—

Trzeci wstąpić może w miejsce strony powodowej lub pozwanej, jeżeli na zasadzie pewnego stosunku prawnego, zachodzącego między nim a stroną odnośną, wstępuje w stosunek prawny, stanowiący przedmiot procesu. Ma to miejsce wskutek sukcesyi, która nastąpić może zarówno względem powoda, jak pozwanego. Stosunek prawny jednak pozostaje ten sam pomimo zmiany osób. Sukcesya następuje albo pod tytułem ogólnym, albo pod tytułem szczególnym. Pierwsza jest to wstąpienie w ogół majątkowych stosunków jakiejś osoby, który uważany jest jako całość prawna — druga zaś jest wstąpieniem w pojedynczy stosunek prawny.

Według prawa austr. sukcesya ogólna ma miejsce jedynie przy odziedziczeniu spadku po osobie zmarłej. Sukcesya szczególna może nastąpić nie tylko co do własności

i innych praw rzeczowych, lecz także względem zobowiązań, a to czynnie przez przelew – cessyę) i biernie (przez przyjęcie długu). W procesie następuje wstąpienie w miejsce strony wskutek przedstawienia i udowodnienia okoliczności faktycznych, na których sukcesya ogólna lub szczególna polega. Czynności tej podejmuje się zazwyczaj sukcesor, wszelako w razie spadku może takową przedsięwziąść i przeciwnik strony zmarłej. Wstępujący przyjąć musi proces w tym stanie, w jakim się w chwili wstąpienia jego znajduje. W miejsce upadłego wchodzi ogół wierzycieli (§ 1–7. ust. z 25. grudn. 1868.)

Od wstąpienia trzeciego w miejsce strony, różni się wskazanie poprzednika (nominatio v. laudatio auctoris). Rozumiemy przez takowe zarzut posiadacza rzeczy, pozwanego skargą rzeczową, że rzecz tę posiada w imieniu cudzem, że więc nie on, lecz trzeci, w którego imieniu on rzecz posiada, a którego nazwisko wymienia, właściwym jest pozwanym. Zarzut ten ma miejsce nie tylko w razie skargi wydobywczej, o czem § 375. k. c. stanowi, ale i wtenczas, jeżeli kto został pozwany z powodu wykonywania służebności, lub innego prawa rzeczowego, a twierdzi, że prawo to wykonywa w imieniu cudzem.

(O postępowaniu w razie wskazania poprzednika, mówić będziemy w dziale III. (z II. rozdz. III.)

VII. O wzajemnym stosunku stron.

Stosunek stron do siebie jest w ogólności stosunkiem ró-

wności wobec prawa i sądu. Strony wprawdzie nie są obowiązane nawzajem się wspierać, jednakowoż nie wolno im utrudniać sobie nawzajem prowadzenia procesu, mianowicie przez przytaczanie twierdzeń, o których nieprawdziwości strona jest przekonaną, albo przez zaprzeczenie okoliczności, o których stronie wiadomo, że są prawdziwe (§ 540. kpc.) Reskr. min. z 19. grudn. 1856. zakazuje stronom i zastępcom wszelkiego polecania spraw wiszących urzędnikom sądowym, którym opracowanie tychże jest poruczonem, lub którzy jako głosujący mają udział w obradach nad temi. Również zakazanem jest wdawanie się w rozmowy z temi osobami o sprawach wiszących, wywiadywać się o osoby tychże urzędników, nareszcie zakazanem jest rozdzielanie pamiętników lub innych pism, a urzędnikom wzbroniono przyjmowanie takowych.

Nie masz wszakże zupełnej równości między stronami, gdyż różnica ich ról pociąga za sobą nierówność; i tak w ogólności położenie powoda jest trudniejsze i przykrzejsze w porównaniu z pozwanym, albowiem:

1. powód musi pozywać pozwanego przed sąd tegoż;

2. musi się udać przed tym samym sądem w skargę wzajemną pozwanego;

3. powód jest obowiązanym zabezpieczyć pozwanemu koszta sądowe, albo oświadczyć gotowość wykonania przysięgi na to, że kosztów zabezpieczyć nie może, wyjąwszy, gdy

jest wiadomo, że powód posiada dostateczny fundusz w prowincyi, w której proces ma być prowadzonym. Przeciwnie pozwany nie jest obowiązanym zabezpieczyć powodowi kosztów sądowych (§ 539 k. pc.)

4. powód winien udowodnić faktyczną podstawę swej skargi i oddalonym byłby z takową, gdyby dowód przez niego podjęty wypadł na jego niekorzyść, a to nawet wtenczas, gdyby pozwany dobrowolnie się podjął odwodu, który nie musi wcale mieć udział (accessore non probante, reus absolvitur.)

VII. O kosztach sądowych.

Strony są obowiązane do wynagrodzenia kosztów sądowych w razie bezzasadnego prowadzenia procesu. Przez koszta sądowe rozumiemy wydatki, które stronie przez prowadzenie procesu wyrządzone zostały. W toku procesu każda strona opędzać winna koszta połączone z czynnościami przez nią zdziałanemi. Dopiero przy rozstrzygnięciu sprawy powinien sąd nie tylko rozsądzić takową, ale zarazem rozpoznać, czyli jedna ze stron obowiązaną jest drugiej wynagrodzić koszta sądowe. Orzeczenie takie nastąpić może w wyroku stanowczym, nie zaś przedstanowczym (§§ 533.–536. kpc.)

Koszta sądowe są skutkiem postępowania sądowego prawem dozwolonego, nie zaś skutkiem czynu karygodnego. Z tego wynika, że koszta uważane być winny jako szkoda, nie zaś jako kara, i z tej to przyczyny stosowane być winny zasady o wynagrodzeniu szkody. (O kosztach sądowych bliżej traktować będziemy w dziale III. rozdz. 38. k.p.c.)

IX. O prawie ubogich.

Od zasady, że w toku procesu każda strona sama ponosić winna koszta połączone z przedsięwzięciem właściwych czynności sądowych zachodzi wyjątek względem osób ubogich, używających niektórych dobrodziejstw i korzyści, których ogół nazywa się prawem ubogich. Prawo to polega na tem, że stęple i inne należytości skarbowe wynikłe w sprawie ubogiego tymczasowo zanotowane, a według okoliczności wydatki niezbędne przez rząd zaliczone bywają, tudzież że ubogiemu na jego żądanie dodanym bywa zastępca bezpłatny z pośród adwokatów, a nareszcie, że ubogi wtenczas tylko jest obowiązany zapłacić należytości zanotowane lub zaliczone, niemniej i wynagrodzić adwokata, jeżeli z procesu wyszedł zwycięzcą, i przez to stał się wypłatnym.

O prawie ubogich podajemy, co następuje:

1. za ubogiego ma być uważanym ten, kto ze swego majątku, albo ze swej pracy, albo służby nie pobiera większego dochodu, jak wynosi zwyczajna dzienna płaca wyrobnika w miejscu zamieszkania tegoż ubogiego.

Świadectwo ubostwa zawierać winno obok wymienienia celu zarazem i wspomnione powody ubóstwa wyraźnie i szczegółowo. Świadectwo wystawia proboszcz miejsca, w którem ubogi zamieszkuje, a powinno być zatwierdzonem przez zwierzchność polityczną. W razie odmówienia świadectwa ubóstwa przez proboszcza, udać się może ze swojem zażaleniem do władzy politycznej.—

2. Strona, domagająca się prawa ubogich przedłożyć winna świadectwo ubóstwa sądowi I. inst, przed który wyniesioną ma być skarga, lub w którym się już proces toczy i prosić o udzielenie prawa ubogich. Według dekretu nadw. z 4. stycznia 1842. sądy wyłącznie orzekają o tem, czy świadectwo ubóstwa przez stronę przedłożone, zaopatrzone jest we wszystkie wymogi. Od niepomyślnego orzeczenia sądu I. inst. strona odwołać się może do sądu wyższego. –

3. W sprawach spornych, wymagających zastępstwa strony przez adwokata, strona uboga domagać się winna od wydziału izby adwokatów, zezwolenia na zastępcę bezpłatnego, i wyznaczenia takowego. W razie odmówienia służy stronie odwołanie do sądu krajowego wyższego. Zezwolenie na zastępcę bezpłatnego pociąga za sobą i uwolnienie od stępli i opłat skarbowych. Skarb państwa zastępuje wydatki pieniężne zastępcy bezpłatnego, powinny one jednak być przedewszystkiem zwrócone skarbowi ze środków zapłaty, któreby strona wskutek zastępstwa otrzymała, poczem dopiero nastąpić może wynagrodzenie zastępcy za nakład czasu i trudy (§ 16. ord. adw. z 6. lipca 1868.)

4. Prawo ubogich ogranicza się do tego tylko procesu, dla którego udzielonem zostało. –

5. Korespondencya sądów z osobami używającemi prawa ubogich i ich zastępcami, odbywa się bez opłaty pocztowej. To samo stosuje się do korespondencyi zastępcy, nie

zaś samych osób ubogich z władzami sądowemi (dekr. nadw. z 10. paźdz. 1844).

6. Koszta podróży i żywności zastępców świadków, biegłych, urzędników sądowych narosłe z powodu zarządzonych audyencyj sądowych, niemniej koszta z powodu ogłoszenia edyktów przez pisma publiczne, zaliczane bywają przez skarb państwa, jeżeli stronie, do ich zapłacenia obowiązanej służy prawo ubogich (reskr. min. z 8. lutego 1853.) Jeżeli strona później stała się wypłatną, natenczas koszta wymienione winny być od niej ściągnione, gdyby zaś stan niewypłatności trwał nad rok jeden, licząc od wydania wyroku prawomocnego, koszta wzmiankowane uważane być mają za przepadłe. (reskr. min. z 3. lipca 1854.)

7. Jeżeli między uczestnikami sporu znajduje się kilku ubogich, uiścić powinni opłaty steplowe w zupełności zamożni. Cessyonaryusz jest obowiązany do zapłacenia opłat steplowych, chociażby wierzyciel cedujący używał prawa ubogich.

8. Prawo służy stronie w postępowaniu orzekającem i wykonawczem (dekr. nadw. z 26. lipca 1840.)

9. Prawo ubogich udziela się w sprawach spornych, w sprawach niespornych zaś tylko w przypadku w ustawie o opłatach prawnych z 9. lutego 1850. pod poz. 75. lit. p. przewidzianym; Cudzoziemcy ubodzy używają w Austryi prawa ubogich pod warunkiem formalnej wzajemności. —

X. O środkach, zapobiegających pieniactwu w prowadzeniu procesów.

Proces niemiecki dopuszczał w tym względzie różnych zabezpieczeń (kaucyi) i przysiąg. Proces austr. zatrzymał z tych tylko jeden rodzaj zabezpieczenia tj. zabezpieczenie kosztów sądowych. Jeżeli bowiem nie jest wiadomem, że powód posiada dostateczny fundusz z prowincyi, w której proces ma być prowadzony, wówczas jest obowiązanym zabezpieczyć pozwanemu koszta sądowe tzw. „cautio actoria pro expensis" Od tego obowiązku uwolnieni są:

1. Fiskus we wszystkich procesach, w których jako powód występuje,

2. wszyscy, o których wiadomo, że posiadają dostateczny fundusz w odnośnej prowincyi; o tem orzeka uznanie sędziego

3. wierzyciele upadłości (masy upadkowej.)

4. zarządca masy upadkowej, występujący jako powód. (orz. najw. tryb. z 18. maja 1873. do L 50. Rep. orz.)

5. Przepisy o dostarczeniu zabezpieczenia dla kosztów sporu nie mają zastosowania w postępowaniu w sprawach drobiazgowych.

Osoby, którym przyznano prawo ubogich, są uwolnione od obowiązku wyżej wspomnianego zabezpieczenia kosztów sądowych, lub złożenia przysięgi na to, że nie są w stanie zabezpieczenia takowych (Ust. z 23. czerwca 1878 L 79. d. u. p.)

Zabezpieczenie ma być dostarczonem w skardze i usku„

tecznia się ze względu na § 1376 u. c. przez złożenie gotówki do depozytu sądowego, przez zastaw, a w razie niemożności przez zdolnych ręczycieli.—

Powód, który nie jest w stanie zadość uczynić temu obowiązkowi, powinien w skardze swojej oświadczyć gotowość wykonania przysięgi, że zabezpieczenia świadczyć nie może (przysięga na ubóstwo, juramentum paupertatis Armutseid). Jeżeli powód tego zaniecha, wtedy pomimo to zarządza się wskutek skargi właściwe postępowanie sądowe, zostawiając pozwanemu do woli, czy chce oddzielnie nalegać na dopełnienie swego obowiązku powoda, wskutek czego jednak postępowanie w sprawie głównej nie będzie wstrzymanem. Jeżeli pozwany mniema, że ofiarowane bezpieczeństwo nie jest dostatecznem, wówczas może żądać uzupełnienia bez tamowania wszakże procesu w sprawie głównej. Powód oświadczający gotowość złożenia przysięgi na swoje ubóstwo może być przypuszczony do wykonania tejże jedynie na żądanie pozwanego. Pozwany wnoszący skargę wzajemną jest obowiązany do zabezpieczenia kosztów sądowych równie jak i pozwany występujący ze skargą wywołaną. Orz. najw. tryb. z 11. lipca 1877. do l. 95. Rep. orz. Według Józefinskiego kodeksu cyw. nie ma być zarządzonem postępowanie sądowe, jeżeli w skardze nie zostało dostarczone zabezpieczenie lub przysięga na ubóstwo nie była zaofiarowaną.—

Rozdział II.

O zastępcach stron (Von den Vertretern der Parteien)

Prawo rzymskie i kanoniczne, tudzież proces niemiecki rozróżniają 2. rodzaje osób ubocznych, wspierających strony:

1. Osoby, które przybrane były jedynie w celu, by wspierać stronę swojemi wiadomościami prawniczemi. Powołaniem więc ich było przedstawiać sądowi ustnie lub pisemnie powody prawne, przemawiające za stroną, albo udzielać stronie rady co do kroków, lub czynności procesowych, mających być przedsięwziętemi. Osoby te nazwano adwokatami (advocati, patroni, causidici, Rechtsbeistand, Fürsprecher) a strony w stosunku do ich adwokatów klientami.

Sprawowanie urzędu adwokata nazywało się patrocinium.

2. Osoby powołane do zastępstwa stron przed sądem, nazywające się prokuratorami (Anwalt, Sachwalter). Stronę w stosunku do jej prokuratora nazwano pryncypałem (mandantem) a funkcyę prokuratora, prokuratorstwem.

Adwokat był tylko mówcą za drugich i jako taki nie mógł wystąpić w procesie jak tylko razem z stroną t.j. w procesie piśmiennym ze wspólnym podpisem strony, a w procesie ustnem tylko przy boku tejże. Adwokat przedstawiał tylko fakt, wywodził powody prawne i czynił wnioski stosowne, nie odbierał jednak żadnych postanowień sądowych dla swego klienta. Przeciwnie prokurator jest zastępcą strony, działa w jej imieniu bez współpodpisu, lub współobecności takowej; do swich działań potrzebuje jednak dokumentu, zawierającego pełnomo-

cnictwo. Okazanie tegoż nazywa się legitymacyą do procesu (le-gitimatio ad acta) Nie wymaga się, aby prokurator był prawni-kiem, gdyż wrazie potrzeby przybrać może adwokata, również nie wymagano koncesyi ze strony rządu.

Wskutek usunięcia zasady ustności w procesie, połączone jest obecnie w Niemczech i w Austryi sprawowanie urzędu adwoka-ta z prokuratoryą, nie zaś przeciwnie, tj. adwokat występuje zarazem jako prokurator, a wyrazy „procurator i adwokat" są równoznaczne. Niektóre ustawodawstwa, zwłaszcza francuzkie i angielskie zachowują dotychczas owe różnice między adwokatem i prokuratorem, i ta francuzkie „avoue" jest dawniejszym niemieckim prokuratorem, a „advokat" jest niemieckim Fürsprecher, Adwokat.

Zasadniczo, każda osoba, zdolna do samodzielnego po-szukiwania praw swoich, również i każdy zastępca praw-ny w zastępstwie osoby niewłasnowolnej przedsiębrać może wszelkie czynności sądowe i stawać przed sądem, lub używać do tego zastępcy. Istnieją jednak niektóre wyjątki, gdyż pe-wne czynności wykonane być mogą tylko przez samą stronę jak np. złożenie przysięgi; w innych zaś przypad-kach strony obierać muszą pewnego rodzaju zastępcę dla przedsięwzięcia odnośnych czynności.-

Do rzędu osób ubocznych liczą się:

1. adwokaci
2. notaryusze

3. ajenci publiczni
4. pełnomocnicy zwyczajni i
5. prokuratorya skarbowa.

Tytuł I.

O adwokatach

Adwokat jestto prawnik, ustanowiony pod powagą publiczną i upoważniony do dawania innym pomocy prawniczej w sprawach prawnych i do zastępowania ich sądownie i zasądownie. Prawo adwokata do sądowego zastępstwa stron nazywa się „stallus agendi. W krajach koronnych, reprezentowanych w Radzie państwa zastała instytucya adwokatów wzrządzoną ustawą o adwokatach czyli tzw. ordynacyą adwokacką z 6. lipca 1868. l 96. która z dniem 1. stycznia 1869 obowiązuje. Wszelkie postanowienia dawniejszej ordynacji z 16 sierpn. 1849. niemniej wszelkie ustawy i przepisy odnoszące się do przedmiotów nowej ustawy, zostały zniesione, o ile z jej przepisami pogodzić się nie dadzą.

I Organizacya stanu adwokackiego.

Stan adwokacki jest niezawisłym od sądów. Wszyscy adwokaci zamieszkujący w okręgu jednego lub kilku trybunałów I. inst stanowią izbę adwokatów. Izba obiera z pośród siebie prezydenta, i zastępcę tegoż na lat 3. również obiera na ten sam sob przeciąg czasu wydział, złożony z pomienio„

-nego prezydenta, zastępcy jego i kilku członków.

Do zakresu działania izby należy:

1. Ułożenie porządku czynności dla siebie i dla wydziału.

2. wyznaczenie liczby członków wydziału

3. wybór prezydenta, jego zastępcy i wydziału, niemniej wybór z grona adwokatów komisarzy egzaminacyjnych dla egzaminu adwokackiego.

4. układanie preliminarza dochodów i wydatków izby i wydziału,

5. przedstawianie projektów do ustaw i sprawozdania z projektów rządowych do ustaw.

W zakres działania wydziału wchodzi:

1. utrzymywanie listy adwokatów, mianowicie orzeczenie o wpisie do takowej i zrzeczenie się członka

2. utrzymywanie listy kandydatów adwokackich, poświadczenie praktyki adwokackiej i wystawianie dla kandydatów aktu legitymacyi do substytucyi adwokata.

3. wykonywanie uchwał izby adwokackiej

4. korespondencya z władzami i osobami za obrębem izby;

5. sprawozdania tyczące się stosowności honoraryum i wynagrodzenia adwokata za jego pracę, jak niemniej ugodne załatwianie sporów w tym przedmiocie.

6. ustanowienie tymczasowego zastępcy dla adwokata zmarłego, chorego, albo nieobecnego, jeżeli sam nie wymienił zastępcy, lub nie był w stanie go wymienić.-

7. zezwolenie na zastępcę bezpłatnego i oznaczenie te-

gór etc. etc.

Korespondencya z najwyższym trybunałem i z ministerstwem sprawiedliwości odbywa się w formie relacyi, z innemi władzami i sądami w formie odezwy.

II. O warunkach wykonywania adwokatury.

Wykonywanie adwokatury nie wymaga poprzedniej nominacyi na adwokata, ze strony rządu. Dostatecznem jest,

A. Dopełnienie następujących 5. warunków i

B. Wpis do listy adwokatów. Na tem polega zasada wolności adwokatury.

ad A. Warunkami wzmiankowanymi są następujące:

1. przynależność do jednej z gmin w krajach przedlitawskich
2. własnowolność
3. ukończenie nauk prawa i administracyi, tudzież stopień doktora praw uzyskany po złożeniu przepisanych egzaminów ścisłych na jednym z uniwersytetów przedlitawskich, albo na uniwersytecie peszteńskim podczas ustawomocności kodeksu cyw. austr. w Węgrzech lub Padwie i w Pawii za czasów panowania austryackiego.
4. praktyka siedmioletnia i
5. egzamin adwokacki, złożony z postępem pomyślnym.

ad 4. praktyka ~~siedmioletnia~~ trwać winna lat 7. licząc od chwili dopełnienia wymogów przepisanych dla wstąpienia do praktyki sądowej, mianowicie:

a. jednoroczna praktyka w zawodzie cywilnym i karnym

przy jednym z Trybunałów w krajach wymienionych, uwolnieni są od tej praktyki kandydaci, którzy po dzień 31. grudnia 1868. już rok w praktyce adwokackiej przepędzili, albo egzamin adwokacki zdali – wszelako mimo to muszą oni mieć 7. letnią praktykę.

b. praktyka sześcioletnia dokonana w sądzie lub u adwokata w krajach wymienionych; jednakowoż przynajmniej 3. lata po uzyskaniu doktoracie winny być poświęcone praktyce u adwokata. Praktyka u ck. Prokuratoryi skarbowej wyrówna praktyce odbytej u adwokata.

Wpis w listę kandydatów adwokackich uskutecznia się przy wstępie do praktyki i na podstawie dowodu, iż kandydat zadość uczynił warunkom przepisanym dla wstąpienia do praktyki sądowej. Adwokat przyjmujący kandydata do praktyki, uwiadamia o tem wydział izby adwokackiej, przedkładając wzmiankowane dowody t.j. z 3. egzaminów rządowych lub dyplom na doktora praw. Praktyka liczy się od dnia nadejścia uwiadomienia tego do wydziału izby adwokatów. Sąd wydaje poświadczenie o praktyce u niego odbytej, wydział izby adwokatów o praktyce dokonanej u adwokata, a prokuratorya o praktyce u niej odbytej.

ad 5. Do egzaminu adwokackiego może być kandydat przypuszczonym, jeżeli złoży dowód, iż zadość uczynił wymogom wyżej pod l 3. i 4. wymienionym, z tem jednak ograniczeniem, iż dla dopuszczenia do egzaminu czteroletnia praktyka wystarcza. Egzamin na adwokata stosuje się do przepisów ust.

min. z 11. paźdź. 1854. wedle których zachowane być winny po-
stanowienia tyczące się egzaminu sędziowskiego, wszelako z
następującemi zboczeniami:

a. Do składu komisyi egzaminacyjnej wchodzi oprócz
przewodniczącego i 2. radców sądu kraj. wyższego, jeden adwo-
kat, wybrany przez prezydenta sądu wyższego z pośród adwoka-
tów przez izbę adwokacką na komisarzy egzaminacyjnych
powołanych;

b. przy egzaminie piśmiennym żądać należy od kandy-
data, aby na podstawie przedłożonej mu sprawy cywilnej ułożył
pisma procesowe i orzeczenie sądowe razem z powodami sądze-
nia, tudzież, aby w sprawie karnej wypracował sprzeciwienie
się aktowi oskarżenia (§ 208.) lub zaskarżenie nieważności prze-
ciw aktowi oskarżenia (§ 216.) lub zaskarżenie nieważności od
wyroku (§ 281. 343) lub odwołanie się od wymiaru kary (§ 283.
nowej procedury karnej)

c. przy egzaminie ustnym i piśmiennym należy szczegól-
niej zbadać zręczność kandydata pod względem przygotowa-
nia ku czynności prawnych, i przedsięwzięcia dalszych kroków
sądowych w sprawach spornych i niespornych, tudzież pod wzglę-
dem zdolności w układaniu aktów prawnych i zastosowania
przy tem potrzebnej ostrożności (Cautelarjurisprudenz) Po złoże-
niu egzaminu i dopełnieniu warunków wyżej pod l. 3. i 4. wymie-
nionych, winien kandydat w sądzie krajowym wyższym zaprzy-
siądz: „Cesarzowi wierność i posłuszeństwo, niezłomne prze-

strzeganie ustaw zasadniczych państwa i wszelkich innych ustaw, tudzież sumienne wykonywanie swoich obowiązków."

ad B. Po wykonaniu przysięgi kandydat wyjedna sobie wpis w listę adwokatów u wydziału izby adwokackiej, w której okręgu zamyśla osiąść. W tym celu złoży dowód iż się poddał egzaminowi na adwokata z postępem pomyślnym, tudzież, iż przysięgę wyżej wzmiankowaną wykonał i warunkom pod l. 1. i 2. wymienionym zadość uczynił.

Pełnienie 3. letnie urzędu radcy głosującego w jednym z trybunałów w krajach przedlitawskich, zastępuje doktorat praw, praktykę i egzamin na adwokata. Z tego dobrodziejstwa nie mogą korzystać radcy, którzy na podstawie orzeczenia sądu dyscyplinarnego zostali oddaleni ze służby rządowej, lub przeciw ich woli przeniesieni w stan spoczynku.

Wykonywanie adwokatury nie może być połączone:

a. z piastowaniem płatnego urzędu rządowego, z wyjątkiem urzędu nauczycielskiego

b. z wykonywaniem notaryatu

c. z wykonywaniem takich czynności, lub zatrudnień, które się sprzeciwiają powadze stanu adwokackiego. —

III. O rozciągłości adwokatury pod względem terytoryalnym.

Adwokat zastępować może strony ~~pod względem~~ przed wszystkiemi sądami we wszystkich krajach, reprezentowanych w Radzie państwa, i to we wszelkich sprawach sądowych i za-

sądowych z prywatnych i publicznych. Wybór i zmiana zamieszkania adwokata pozostawiono do jego woli; jednakowoż winien adwokat na 3. miesiące przed przesiedleniem na inne miejsce donieść o tem wydziałowi izby adwokackiej swojej, jak niemniej wydziałowi, obranego przez siebie miejsca.

IV. O ustanowieniu adwokata, jako zastępcy stron.

Adwokat może być ustanowionym jako zastępca strony:

1. przez strony same
2. przez sąd
3. przez wydział izby adwokackiej

1. Przez stronę:

Adwokat nie jest obowiązany przyjąć zastępstwa strony, i może odmówić takowego bez podania powodów, wszelako jest obowiązanym nieprzyjmować zastępstwa, i odmówić udzielenia rady, jeżeli zastępował stronę przeciwną w tejże samej sprawie, lub w sprawie zostającej z nią w związku, albo jeżeli miał udział w sprawie jako sędzia, lub prokurator rządowy. Adwokat nie może w tym samym sporze służyć obydwom stronom, lub rady im udzielać. Adwokat przyjąwszy sprawę winien zażądać od strony udzielenia sobie natychmiast pełnomocnictwa na piśmie, a to albo tylko do działania sądowego w tejże sprawie, albo do wszelkich działań w ogólności, które to pełnomocnictwo przez stronę własnoręcznie ma być podpisane. Pełnomocnictwa takiego przyjąć nie może adwokat, dopóki:

a. w niem nie będzie mianowanym zastępca (substytut) lub upoważnienie adwokata do podstawienia innego wswe miejsce i

b. dopóki to pełnomocnictwo i do spadkobierców mocodawcy rozciągnionem nie będzie (clausula hæredum)

Jeżeliby w tym względzie cokolwiekbądź opuszczonem było, wówczas w 1. przypadku żadne pismo od adwokata przyjętem nie będzie, wyjąwszy w ważnych przypadkach, lub jeżeliby zwłoka groziła niebezpieczeństwem, jednakże adwokat winien przynajmniej przed podaniem drugiego pisma złożyć pełnomocnictwo według powyższego przepisu. Przepis o zastępcy adwokata stosuje się tylko do takich miejsc, w których znajduje się odpowiednia liczba adwokatów. Substytut przez stronę mianowany winien podpisać pełnomocnictwo na dowód, że je przyjmuje. (Dekr. nadw. z 23. lutego 1822.) Adwokat upoważniony do podstawienia innego w swe miejsce, udziela osobne temuż pełnomocnictwo na piśmie. W drugim przypadku (b) proces pomimo zaszłej śmierci mocodawcy nieprzerwanie popieranym być winien, co również do każdego mocodawcy w rzeczach procesowych zastósowanie znajduje (§§ 548. i 552. k. p. c.)

Pełnomocnictwo do zastępowania zakładu handl. wystawionem i podpisanem być winno jedynie przez tego, który prowadzi firmę (właściciela handlu lub prokuranta.) § 589. k. p. c. i art 42. 47. 117. 167. 196, i 227. k. h.

Podpis pełnomocnictwa przez świadków nie jest wymaganym. Legalizacya pełnomocnictwa w tych tylko przypadkach

jest potrzebną, w których w ogólności przy dokumentach jest przepisaną. Adwokat, działający w imieniu strony, winien przedłożyć sądowi pełnomocnictwo w oryginale, lub w odpisie wierzytelnym (Dekr. nadw. z 23. lipca 1813.)

Pełnomocnictwo winno być w procesie piśmiennym załączone do pierwszego pisma (skargi lub obrony) nawet w ten czas, gdy pisma procesowe były podpisane przez strony. W tym ostatnim przypadku może wprawdzie sprawa być przeprowadzona, jednakowoż sąd jest obowiązanym zażądać pełnomocnictwa przed wręczeniem wyroku. (Dekr. nadw. z 9. listopada 1811.) w procesie zaś ustnym przedłożenie pełnomocnictwa w ten czas tylko jest zbytecznem, gdy obrońca razem ze stroną w sądzie staje. We wszystkich innych przypadkach zastępca zaopatrzony być winien w pełnomocnictwo. —

2. Przez sąd.

Sąd mianuje adwokata kuratorem, (curator ad actum) Sąd ustanawia w ogólności kuratora, celem załatwienia interesów takich osób, które z innego powodu, jak małoletności, niemi zajmować się nie mogą, albo do tego nie są uprawnione. Odnośne wypadki objęte są §§ 270–284. kc. i innymi przepisami. Sąd wydaje adwokatowi dekret kuratorski, stanowiący o rozciągłości zakresu działania. Dekretem tym legitymuje się adwokat do procesu (legitimatio ad processum) Nie każda kuratela musi być adwokatowi powierzoną, wszelako taka, w której się głównie rozchodzi o popieranie sprawy w sądach (Dekr. nadw.

z 18. lipca 1800.) Adwokatów zarówno obciążać należy kuratelami (dekr. nadw. z 1. lutego 1844.)

3. Przez wydział izby adwokatów.

a. Dla strony wypłatnej, której obrony (zastępstwa) jednak żaden adwokat dobrowolnie przyjąć nie chce, wydział izby adwokackiej ustanowi z grona adwokatów zastępcę, w którym to przypadku tenże musi przyjąć zastępstwo za poprzedniem jednak ubezpieczeniem należytości z zastępstwa wynikających.

b. Udzielając stronie ubogiej zezwolenie na zastępcę bezpłatnego, wydział wyznacza zarazem adwokata na zastępcę, który jednak odmówić może przyjęcia zastępstwa, jeżeli w danym razie działanie przez adwokata nie jest koniecznem (§ 16 ord. adw.)

Adwokat, który jako zastępca bezpłatny, żąda zwolnienia od zastępstwa dla niemożności przeprowadzenia sprawy, udać się musi o to do sądu 1. instancyi. Orz. najw. tryb. z dn. 16. styczn. 1877. l. 189. Rep. Orz.

Obecnie odstąpił Najw. Tryb. od tego zdania, gdyż w zmocnionym senacie uchwalił co następuje: „Uwolnienie bezpłatnego zastępcy od tego obowiązku z powodu niepodobieństwa pomyślnego skutku, zależy od wydziału adwokackiego; stronie zaś służy prawo od uciążliwej dla niej uchwały wnieść zażalenie do Sądu krajowego wyższego" (Orzecz. Najw. Tryb. z 11/2 1880 l. 12737 Kr. Orz. Nr. 108)

V. O prawach adwokatów.

A. O konieczności działania przez adwokata.

Jeżeli w miejscu siedziby sądu znajduje się dwóch lub więcej adwokatów, wówczas w sprawach spornych sąd nie może przyjąć pisma niezaopatrzonego w podpis adwokata. Dostatecznym jest jednak podpis jakiegobądź adwokata, uprawnionego do wykonywania adwokatury w krajach przedlitawskich bez względu na miejsce jego zamieszkania (§ 15. k. p. c.) Przepis ten odnosi się także do spraw wekslowych, z wyjątkiem

jednak zarzutów przeciw nakazowi zapłaty, lub zabezpiecze„nia, wniesionych przez stronę, mieszkającą poza obrębem sie„dziby właściwego sądu handlowego (§8. ord. adw. i reskr. min. z 5. lipca 1859.)

W następujących przypadkach strona nie jest obowiązaną do działania przez adwokata:

1. Jeżeli w miejscu siedziby sądu jeden tylko adwokat się zna„duje, lub wcale takowego nie ma;

2. Adwokat w swej własnej sprawie (§15. k. p.) Adwokat postradawszy swój urząd, prawidłowo jeszcze nie traci prawa do działania w własnej sprawie, sąd wszakże mocen jest wzbronić mu dla szczególnych przyczyn działania w pewnych jego spra„wach (dekr. nadw. z 22. stycznia 1845)

3. Osoby, które złożyły egzamin sędziowski we własnych sprawach;

4. Prokuratorya skarbowa w zastępstwie osób powierzonych jej zastępstwu (dekr. nadw. z 6. czerwca 1792. i 15. kwietnia 1815.)

5. w zwyczajnym procesie ustnym. (§ 21. k. p.)

6. W procesie sumarycznym, w którym pozwy i podania ułożone przez strony same nie wymagają podpisu adwokata (§10. post. sum.) Przepis ten wszakże nie dotyczy procesu wekslowego (reskr. min. z 5. lipca 1859.)

7. w sprawach tyczących się naruszenia posiadania (rozp. ces. z 27. paźdz. 1849.)

8. Zarzuty piśmienne wniesione w sprawie wekslowej prze„ciw nakazowi zapłaty lub zabezpieczenia pod warunkiem wyżej

podanym za

9. Władzom skarbowym służy prawo udawania się bezpośrednio do sądu w celu wyjednania zabezpieczenia należytości skarbu państwa, w którym to przypadku odezwa odnośna nie wymaga ani podpisu adwokata, ani zachowania formalności dla stron przepisanych. (dekr. nadw. z 5. lutego 1839. i okólnik. gubernii galicyjskiej z 13. sierpnia 1842.)

10. W postępowaniu w sprawach drobiazgowych.

Następujące pisma wymagają jednak podpisu adwokata:

1. zaskarżenia nieważności wyroku w sprawach drobiazgowych zapadłego, jeżeli zaskarżenie wniesiono na piśmie (§ 79. ust. o post. w spr. drobiazg.)

2. jeżeli między władzą sądową a administracyjną powstał spór o właściwość z tego powodu, iż każda uznaje się za niewłaściwą – prośba wniesiona do trybunału państwa przez stronę o rozstrzygnięcie tego sporu, musi być podpisaną przez adwokata. (§ 14. ust. z 18 kwietnia 1869 l. 44. dz. u. p.)

3. zażalenie wniesione do trybunału administracyjnego musi być podpisane przez adwokata (§ 18. ust z 22. paźdź. 1875. l. 36. Dz. u. p.)

W sprawach niespornych strony działają bez adwokata. O przypadkach, w których jednak sąd nakazać może działanie przez adwokata, ob. Dz. IV.

B. Należytości adwokatów z powodu obrony stron.

Adwokat otrzymuje od swego klienta wynagrodzenie

tzw. honoraryum za swoją pracę. Obok tego należy mu się zwrot wydatków pieniężnych, na których opędzenie strona mu pewną kwotę z góry zaliczyć winna (awans). Adwokat może w każdym razie umawiać się ze stroną względem pewnego wynagrodzenia. Postanowieniem tem, zawartem w §16. ord. adw. uchylono odnośny zakaz objęty §879. l.3. k.c. i §155. k.p.c. jednakowoż zakaz nie-nabywania dla siebie sprawy sobie powierzonej w całości lub części i nadal utrzymanym został w ordynacyi adwokackiej (§16. tej ord.)

Równocześnie z nową procedurą cywilną wyjdzie taryfa oznaczająca należytości adwokatów w braku umowy między adwokatem i stroną o wynagrodzenie.

Aż do ogłoszenia tej taryfy stosować należy w celu wymierzenia wydatków i honoraryów adwokata, jedynie przepisy o kontrakcie najmu usług (§17. ord. adw.) co jednak nie wyłącza stosowania dawniejszych ustaw, tyczących się likwidowania należytości adwokatów, mianowicie przepisów dekr. nadw. z 4. paźdz. 1833. (uchwały najw. tryb. z 5. maja i 1 grudn. 869.) Sąd wtenczas tylko wdaje się w ocenienie i umiarkowanie likwidowanych przez adwokata należytości, jeżeli go do tego wzywa adwokat, albo strona. Zazwyczaj przesyła adwokat zasądownie stronie spis swoich należytości. Gdy strona tychże nie uznaje, albo nie zaspokaja, to przedkłada adwokat spis temu sądowi, przed którym sprawa się toczyła, a to dla oceniania i umiarkowania należytości. Sąd z urzędu zajmuje się

ocenieniem i sprawdzeniem, a jeżeli tego okoliczności wymagają, dopiero za poprzedniem wysłuchaniem strony, jednakowoż bez dopuszczenia formalnego procesu, wydając rezolucyę sprawdzającą pojedyńcze pozycye spisu. Od rezolucyi może się strona i adwokat odwołać. Jeżeli strona nie uiszcza należytości przez sąd sprawdzonych, lub przez siebie uznanych, wówczas musi adwokat dochodzić swego prawa w drodze skargi, wytoczyć się mającej przed sąd, któremu strona podlega. Po przeprowadzeniu procesu rozstrzyga sąd sprawę wyrokiem. W tym procesie nie może być zaprzeczona już przez sędziego uznana wysokość należytości, jednakowoż może się strona bronić częściową lub zupełną zapłatą, potrąceniem itd. Na zasadzie wyroku prawomocnego może adwokat żądać egzekucyi. Stronie służy także prawo zażądać od sędziego ocenienia i sprawdzenia należytości przez adwokata zlikwidowanych, w którym to przypadku postępuje się, jak wyżej podano. Adwokatowi służy prawo potrącenia wydatków i honoraryum z gotówki dla strony zastąpionej odebranej, o ile takowe zaliczkami (awansami) nie są pokryte, z obowiązkiem atoli obrachowania się natychmiast ze stroną. W razie sporu o rzetelność i wysokość należytości mocen jest adwokat, również jak i strona udać się do wydziału izby adwokackiej, celem zgodnego załatwienia sporu; jednakowoż adwokat może także w razie zaprzeczenia rzetelności i wysokości swej należytości złożyć do depozytu sądowego gotówkę, która do niego wpłynęła aż do

wysokości swej pretensyi, a gdyby ugoda do skutku nie przyszła, obowiązanym będzie w drodze procesu wykazać rzetelność i wysokość swej pretensyi. Na sumie, do depozytu sądowego złożonej, służy adwokatowi z ustawy prawo zastawu dla swej należytości z tytułu zastępstwa. (§ 19. ord. adw.)

C. Zastąpienie adwokata przez innego

W razie przeszkody adwokat może podstawić w swe miejsce innego adwokata, pod własną jednak odpowiedzialnością. W razie trwałej przeszkody lub dłuższej nieobecności, winien być uwiadomionym wydział o substytucyi, o czem tenże daje znać sądowi krajowemu wyższemu. Udzielenie adwokatowi urlopu, celem oddalenia się na dłuższy czas, nie ma więcej miejsca. (§. 14. ord. adw.)

W rozprawach, w których strony nie są obowiązane działać przez adwokatów, adwokat może się dać zastąpić przez kandydata adwokackiego, u niego praktykującego, który zaopatrzyć się winien w legitymacyę do substytucyi przez wydział izby adwokackiej, na wniosek adwokata wydaną. Legitymacya ta traci swą ważność wskutek wystąpienia z praktyki u wzmiankowanego adwokata.

VI. Obowiązki adwokata z powodu zastępstwa.

Adwokat jest obowiązanym przyjęte zastępstwo sprawować odpowiednio prawu. Mocen jest bez ogródki wszystko przytaczać, co uważa za pożyteczne dla klienta swego, tudzież używać wszelkich środków zaczepnych i odpornych

w sposobie nie sprzeciwiającym się otrzymanemu pełnomocnic-twu, sumieniu i prawu. Adwokat jest obowiązanym zachować tajemnicę w sprawach jemu powierzonych. (§ 9. ord. adw.) Zre-sztą przepisy zawarte w §§ 544–547, 549, 550, 491, i 561. kod. post. określają obowiązki adwokata, wynikające z przyjęte-go zastępstwa. Nadmienić wszelako musimy, że adwokat przyjmując obronę, obowiązanym jest na zasadzie § 546. k. p. ułożyć dokładny stan czynu, stanowiącego przedmiot sprawy tzw. species facti, czyli informacyę, jednakowoż § 9. ord. adw. uwalnia go od obowiązku przedłożenia informacyi sądowi cywilnemu na tegoż żądanie, przeciwnie jednak przepis § 549. kp. nie jest uchylonym, który stanowi, iż w razie zaniecha-nego ułożenia informacyi (stanu czynu) walczyłoby domnie-manie prawne przeciw adwokatowi i na korzyść strony, gdy-by ta wykazała jaki fakt, który przedstawić należało, a tako-wego nie przedstawiono, lub okoliczność, której zaprzeczyć nale-żało, a jej nie zaprzeczono, albo dowody, które użytymi być mo-gły, a użytemi nie były.

VII Zakończenie zastępstwa

Zastępstwo adwokata ustaje:

1. z wygaśnięciem pełnomocnictwa tj. jeżeli takowe ogra-niczone było do pewnej sprawy, a ta została przeprowadzona.
2. bez względu na wygaśnięcie pełnomocnictwa:
   a. przez wypowiedzenie pełnomocnictwa
   b. przez śmierć adwokata

c. przez zgaśnięcie adwokatury z innych powodów

Prawo wyszczególnia mianowicie przypadek wypowiedzenia pełnomocnictwa. Wolno adwokatowi, również jak i stronie wypowiedzieć pełnomocnictwo, z obowiązkiem jednak zastępowania strony jeszcze przez dni 14. licząc od dnia wręczenia wypowiedzenia, o ile zastępstwo koniecznem jest do uchronienia strony od szkód prawnych. Obowiązek ten ustaje, jeżeli strona odwołuje pełnomocnictwo. Po ustaniu zastępstwa adwokat jest obowiązany wydać stronie na jej żądanie dokumenty do niej należące i akta oryginalne, wszelako w razie nieuiszczenia kosztów, wynikłych z zastępstwa, adwokat mocen jest wygotować na koszt strony odpisy aktów wydać się mających, a do udowodnienia kosztów zastępstwa potrzebnych. Adwokat nigdy nie jest obowiązany zwrócić konceptów, listów strony do adwokata, i innych aktów podręcznych, tudzież dowodów na zapłaty przez adwokata zaliczone, jemu wszakże nie zwrócone. Jednakże adwokat winien stronie wydać odpisy tych pism na jej żądanie, i na jej koszt. Oznaczone obowiązki, tudzież zobowiązanie do przechowania aktów, gasną po upływie 5. lat, licząc od chwili ustania zastępstwa (§ 12. ord. adw.) Adwokat nie jest obowiązany zwrócić stronie pełnomocnictwa, jednakże strona na tymże uwidocznić może odwołanie (§ 13. ord. adw.) Wydział uwiadamia publiczność o śmierci adwokata, ustanawiając zarazem tymczasowego zastępcę. —

VIII. O władzy dyscyplinarnej nad adwokatami i kandydatami adwokackimi.

Ustawa z 1. kwietnia 1872. L. 40. Dz. u. p. zawiera statut tyczący się wykonania prawa karności nad adwokatami i kandydatami adw. Nadzór nad adwokatami, w listę wpisanymi, wykonywa w pierwszym rzędzie wydział właściwej izby adwokackiej. Prawo najwyższego nadzoru służy ministrowi sprawiedliwości. Adwokat ulega postępowaniu dyscyplinarnemu ze strony właściwej rady dyscyplinarnej wtedy, jeżeli obowiązkom swego powołania uchybia, lub postępowaniem swojem w zakresie swego powołania, lub poza obrębem tegoż, honorowi, albo powadze swego stanu ubliża. Postanowienia objęte statutem stosują się analogicznie i do kandydatów adwokackich, w listę izby wpisanych.

Rada dyscyplinarna składa się z prezesa i kilku członków. Przy każdej radzie ustanawia się prokuratora z zastępcami. Wszystkie te osoby wybierają się na 3. lata w ten sam sposób jak wydział adwokatów.

Kary dyscyplinarne są:

1. nagana piśmienna
2. grzywna aż do kwoty 300. Zł aw.
3. zawieszenie w wykonywaniu adwokatury, atoli nie na dłużej, jak na rok jeden. —

Kandydaci adw. mogą być skazani w miejsce tej kary na przedłużenie czasu praktyki, atoli najdłużej o rok jeden, al-

bo na utratę prawa zastępstwa na pewien czas.

4. wykreślenie z listy

Na tę karę adwokat ma być skazany w szczególności wtedy:

a. jeżeli pomimo zachodzącej przeszkody prawnej uzyskał podstępem wciągnięcie w listę, lub

b. jeżeli będąc zawieszonym w wykonywaniu adwokatury przez właściwą radę dyscyplinarną, takową podczas zawieszenia wykonywał.

Jeżeli wykreślenie z listy nie nastąpiło wskutek wyroku sądu karnego, albo jeżeli kandydat adw. wskutek orzeczenia dyscyplinarnego z listy kandydatów adw. wykreślony został, nowe wciągnięcie w listę nie może nastąpić przed upływem trzech lat, licząc od dnia wykreślenia. Każda izba, nawet po upływie tego czasu może odmówić wciągnięcia z powodu niezasługiwania na zaufanie. Prawo sądów utrzymywania porządku podczas rozpraw sądowych zostaje nienaruszone. Prawo sądów wymierzania kar pieniężnych, oparte na ustawach o post. cyw. i karnem może być wykonywane także przeciw adwokatom. Rada dyscyplinarna działa z urzędu..

Przeciwko orzeczeniom Rady dyscyplinarnej ma miejsce środek prawny odwołania się. (Berufung) przeciwko innym uchwałom środek prawny zażalenia (Beschwerde) Z tych środków korzystać należy w ciągu dni 8. –

Sądem przełożonym jest najwyższy trybunał.

IX. Zgaśnięcie adwokatury:-

Uprawnienie do wykonywania adwokatury gaśnie:

1.) przez utratę prawa przynależności do gminy w krajach przedlitawskich, lub przez utratę własnowolności podczas jej trwania.

2.) w razie niedozwolonego połączenia adwokatury z zatru„ dnieniami ubocznemi pod l. II. wykazanemi, dopoki trwa to zatrudnienie.

3. Jeżeli adwokat uznanym został winnym zbrodni § 26. k.k.

4. przez zrzeczenie się adwokatury. Adwokatowi jednak służy prawo wykonywania adwokatury na nowo w tem sa„ mem miejscu, lub innem, wszelako winien jest powtórnie udo„ wodnic, że zadość uczynił wyżej wyszczególnionym warunkom wykonywania adwokatury.

Przed ukończeniem postępowania dyscyplinarnego, zrze„ czenie się adwokatury nie ma miejsca. —

Tytuł II.

O notaryacie i notaryuszach.

Literatura:

Haimerl: Von den Parteien und ihren Vertretern Wien 1856.

Chiari: Die österr. Notariatsordnung Wien 1856.

Schwrich Notariat u. Rechtsvertretung in Oesterreich

Schrinkowsky: Handbuch zur neuen Notariatsordnung 1871.

Kaserer: Commentar zur neuen Notariats Ordnung 1873

Wprowadzeniu instytucyi notaryalnej przewodniczyła myśl, aby utworzyć instytucyę publiczną, za pomocą której możebnem by było obywatelom państwa otrzymać dokumenty publiczne w interesach prawnych, któreby przeciw komu bądź służyć mogły za dowód zupełny. –

I.

Wyraz notaryusz, pochodzi od wyrazu łacińskiego „notarius" którym nazywano prywatnych pisarzy od używania skróceń (notae) w pisaniu. Notaryuszów takich, jak obecnie nie było w Rzymie. Później dopiero napotykamy tam osoby prywatne pod nazwą „tabelliones" różne od adwokatów i prokuratorów, które w celu zarobkowania spisywały dokumenta, i układały pisma procesowe i inne podania. Tabellionowie wykonywali swój zawód na placach publicznych w budach; spisywane przez nich dokumenty nazywano „documenta publica seu forensia" które jednak nie miały powagi dokumentów wystawianych przez urzędników powołanych ad jus actorum. W średniowiecznych czasach rozpowszechniła się instytucya notaryuszów kościelnych, pełniących obowiązki pisarzy przy boku wyższego duchowieństwa. Napotykamy nawet u dworu Karola W-go notaryuszów i u następców jego. Oprócz tych, istnieli i inni, którzy się zajmowali spisywaniem dokumentów prywatnych i którzy się nazywali pisarzami publicznymi. Do wykonywania takiego zatrudnienia nie wymagano z początku zezwolenia rządowego. Podług rozporządzenia Karola W. wybierano w miejscach, w których odbywały się sądy publiczne

(placita) kilku notaryuszów (electi) dla spisywania dokumentów potrzebnych w sporach załatwianych. Ztąd wyrobił się zwyczaj wyjednywania upoważnienia rządowego do wykonywania notaryatu. Papież i cesarz udzielali takowe upoważnienia, a później cesarz upoważnił do tego swoich palatynów. Wraz z zasadą, że notaryusz potrzebuje upoważnienia rządowego, rozpowszechniła się ta, że akta notaryalne mają powagę dokumentów publicznych.

II.

W 13. stuleciu napotykamy we Włoszech instytucyę t. zw. „documenta guarentigiata" na podstawie których natychmiast uzyskać było można egzekucyę przeciw dłużnikowi. Guarentigia (bezpieczeństwo) polegało na tem, iż wierzyciel i dłużnik przed właściwym sądem na pozór prowadzili proces, w którym jednak dłużnik nie bronił się, lecz wprost na skargę uczynił przyznanie, wskutek czego sędzia na zasadzie: „confessus in jure pro judicato habetur" wydał nakaz pozwanemu, aby uiścił się z przyznanego długu w przeciągu pewnego czasu, po którego upływie udzielano egzekucyę jak z prawomocnego wyroku. Później upoważniono notaryuszów publicznych do przyjmowania takich przyznań in jure extra ordinem, a na podstawie tychże także do zaopatrywania aktów notaryalnych nakazem płatniczym, czyli klauzulą guarentigiae (jako pactum paratae executionis, seu pactum executivum). Przyznanie przed notaryuszem stanowiło później regułę, a notaryuszów, krzy

tym sposobem obdarzeni byli pewnym rodzajem władzy sędziowskiej, nazywano: „judices chartularii." Z dokumentów notaryalnych dozwalano egzekucyi bez poprzedniego procesu i wyroku sądowego, a przywilej notaryuszów do sporządzania takich dokumentów stał się podstawą mocy egzekucyjnej dokumentów notaryalnych i procesu egzekucyjnego.

III.

Cesarz Maksymilian I. wydał dla Niemiec w r. 1512 ordynacyę notaryalną, która dotąd w niektórych państwach niemieckich obowiązuje. Wzrastająca władza terytoryalna u dzielnych książąt niemieckich zaczęła od r. 1751 w niektórych krajach nieuznawać notaryuszów przez cesarza, a względnie przez jego palatynów zamianowanych. Z rozwiązaniem państwa niemieckiego nastąpiło przeistoczenie prawa mianowania notaryuszów, skuteczności aktów notaryalnych i rozciągłości zakresu działania notaryuszów. —

IV.

Pomimo, że dzisiejszej instytucyi notaryalnej wyżej podana myśl przewodnicząca służy za podstawę, przecież nasuwają się nam trzy główne różnice, których dostrzedz można w pojedyńczych ustawodawstwach — i to

1, pod względem mocy wykonawczej aktów notaryalnych. W niektórych krajach, mianowicie we Francyi mają akta notaryalne moc egzekucyjną tak jak wyroki sądowe prawomocne; to samo ma miejsce w krajach z ustawodaw-

stwem francuzkiem, jakoto w prowincyach nadreńskich, Królestwie Polskiem i w Krakowie aż po dzień 28. września 1855. W innych krajach nie przywiązano tej mocy do aktów notaryalnych, mianowicie w Austryi, w której na podstawie takich aktów zarządza się tylko szybsze postępowanie. Nowa ordynacya notaryalna przyznaje aktom notaryaln. w jednym tylko przypadku moc egzekucyjną.

2. pod względem przymusu notaryalnego. Przez przymus ten rozumiemy obowiązek stron zawierania przed notaryuszem pewnych interesów prawnych pod zagrożeniem nieważności lub bezskuteczności interesów. Niektóre ustawodawstwa zaprowadziły ten przymus co do pewnych interesów, mianowicie takich, przy których obawiać się można pokrzywdzenia osób trzecich, jak np. przy darowiznach między małżonkami etc. albo osobę działającą akt prawny z powodu jej wad cielesnych, np. ciemnego, schronić od szkód możliwych. To ma miejsce mianowicie w ustawodawstwie francuzkiem. Ustawodawstwo austr. dopuszczało przymusu tylko przy zaciągnieniu protestu wekslowego, przy której to czynności wszakże sądy współzawodniczą. Nowa ordynacya notaryalna z 25. lipca 1871. zaprowadziła ten przymus.

3. Pod względem współzawodnictwa sądów z notaryuszami przy wykonywaniu juryzdykcyi dobrowolnej, czyli w sprawach niespornych.

We Francyi, Anglii, w Królestwie Polskiem, znajduje

się jurysdykcya dobrowolna po większéj części w rękach nota-ryuszów, a notaryusz występuje jako rzeczywisty urzędnik publiczny, wydając swoje akta zarówno w imieniu cesarza (lub Rzpltej) jak sądy swoje wyroki. W Austryi i innych krajach poruczono wykonywanie jurysdykcyi wzmiankowanéj władzom sądowym. Notaryusze współzawodniczą tylko przy legalizacyi i uwierzytelnieniu dokumentów, tudzież przy spisywaniu rozporządzeń ostatniéj woli, mogą wszakże być użyci przez sądy jako komisarze sądowi.

V.

Po rok 1781. polegała instytucya notaryalna w krajach austr. wskład dawnej rzeszy niem. wchodzących, w ogóle na tych samych zasadach, jak w Niemczech. Jednakowoż §. 112. Józ. kod. post. z r. 1781. ścieśnił zakres działania notaryuszów stanowiąc, że tylko protesta wekslowe uważane będą za dokumenta publiczne; z tego powodu mieliśmy tylko notaryuszów wekslowych. Dopiero patentem z 29. września 1850. zaprowadzono w krajach wzmiankowanych ordynacyę notaryalną, która później zastąpioną została przez ord. z 21. maja 1855. Patentem z 7. lutego 1858. zaprowadzono ordynacyę tę w Galicyi i na Bukowinie z 1. listopada 1858; w miejsce téj ordynacyi weszła z 1. listopada 1871. ordynacya notaryalna z 25. lipca 1871. obowiązująca we wszystkich krajach reprezentowanych w Radzie państwa.

Notaryat francuzki razem z ustawodawstwem

francuzkiem, zaprowadzony został w Krakowie w r. 1810. Akta notaryalne mają według tego ustawodawstwa moc egzekucyjną, a niektóre interesa ulegają przymusowi notaryalnemu. Wskutek zaprowadzenia ustawodawstwa austr. uległ notaryat w Krakowie zmianie istotnej, akta bowiem notar. straciły z 29. września 1855. moc egzekucyjną, a przymus not. zatrzymanym był tylko co do protestów wekslowych. Podobnym zmianom uległo ustawodawstwo franc. w Lombardyi, Wenecyi i Dalmacyi; ta ostatnia rządziła się odrębną ordynacyą do 31. paźdź. 1871. z r. 1825.

O notaryacie na podstawie ustawy not. z 25. lipca 1871. L. 75 Dz. u. p. obowiązującej z 1. listopada 1871.

Z dniem tym przestały obowiązywać wszelkie ustawy i rozporządzenia, odnoszące się do przedmiotów ordynacyą not. urządzonych, mianowicie: ustawy notaryalne z 1855. i 1858. tudzież ust. not. dalmacka z r. 1825. Przepisy jednak, tyczące się używania notaryuszów jako komisarzy sądowych, a w szczególności rozdz. 13. ust. not. z r. 1855. a względnie 1858. i §§ 27–30. taryfy do tychże dołączonej, tudzież rozp. z 7. maja 1860. zachowują i nadal tymczasowo swą moc, wszelako z tem zastrzeżeniem, że notaryusza, uchybiającego tym powinnościom swoim jako komisarza sądowego, ukarać należy według postanowień X. rozdz. nowej ord. not. i że kaucya notaryusza odpowiada także za szkody i zapłaty, ciążące na notaryuszu, z powodu sprawowania urzędu

komisarza sądowego.

I. Zakres działania notaryuszów.

Notaryusze podwójny mają zakres działania; zajmu-ją się bowiem:

1. sprawowaniem właściwych czynności notaryalnych,
2. wspieraniem sądów przy wykonywaniu niektórych czyn-ności w sprawach spornych i niespornych.

W przypadku pod 1. czynni są jako notaryusze, pod 2. ja-ko komisarze sądowi.

Notaryusze są przez sąd ustanowieni i publicznie uwie-rzytelnieni, by stósownie do ordynacyi notaryalnej sporządzali i wydawali dokumenty publiczne, tyczące się prawnych o-świadczeń i czynności prawnych, jakotéż faktów, z których mają być wyprowadzone prawa, tudzież, by przechowywali dokumenty przez strony im powierzone, i przyjmowali pie-niądze i wartości w papierach dla wydania ich trzecim, lub złożenia ich u władz. Dokumenty notaryalne przez notaryusza sporządzone (akta not. protokoły not. i poświad-czenia not.) jakotéż wyciągi stósownie do ust. not. wydawa-ne, są dokumentami publicznymi, jeżeli przy ich wydawa-niu i sporządzaniu zachowano wszystkie formalności, które ustawa za istotne poczytuje. Oprócz tego mocen jest nota-ryusz na żądanie stron sporządzać dokumenty prywa-tne, tudzież układać podania w sprawach niespornych w celu wniesienia ich do jakiejkolwiek władzy. Notaryusz

odmówi wszelkiego udziału w interesach wzbronionych (za„
kazanych) podejrzanych, lub na pozór zawartych i odpowia„
da stronom za każdą szkodę z własnej winy zrządzoną.
Wszelkie podania, przez notaryusza ułożone, muszą być
przez niego podpisane. Wynagrodzenie, należące się im
za układanie podań w braku umowy obliczone będzie we„
dług przepisu najmu usług. Wynagrodzenie zaś za ułoże„
nie dokumentu prywatnego wymierzy się według przepi„
su §11. nowej ordynacyi notaryalnej.

II. Przymus notaryalny.

Równocześnie z ustawą notaryalną wydano ustawę
z 25. lipca 1871. Dz. L. 76. Dz. u. p. zaprowadzającą przymus no„
taryalny dla niektórych umów i działań prawnych. Wa„
żność następnych umów i działań prawnych zależy od spo„
rządzenia aktu notaryalnego:

a. układy małżeńskie,

b. umowy o kupno, zamianę, renty i pożyczkę zawarte
między małżonkami, tudzież uznanie długu, czynione
przez jednego małżonka na korzyść drugiego.

c. potwierdzenia odbioru posagu, chociażby wydane
być miały innym osobom niż małżonce.

d. umowy darowizny bez rzeczywistego oddania rzeczy
darowanej.

e. Wszelkie dokumenty, tyczące się czynności praw„
nych między żyjącymi, a wystawione przez ślepych, lub też

przez głuchych, nie umiejących czytać, albo przez niemych, nie umiejących pisać, o ile te osoby zawierają czynność prawną we własnej osobie. —

Ustawa jednak nie wzrusza w niczem wszelkich innych postanowień prawnych, tyczących się potrzeby sporządzenia sądowego dokumentu lub notaryalnego w pewnych interesach prawnych. Ustawa obowiązuje z 1. listopada 1871. we wszystkich krajach koronnych, reprezentowanych w Radzie państwa, nie zaś na Bukowinie, Tyrolu, z wyłączeniem okręgów sądowych Trydentu i Roveredo i w Salcburgu. Ustawa nie działa wstecz. Nieważność wyżej wymienionych interesów i działań prawnych na przypadek nie sporządzenia aktu notaryalnego, lub notaryalnego stwierdzenia dokumentu, z podpisem prywatnym wydanego, (§ 54. ord.) jest pierwotną. Interesa i działania te nie istnieją prawnie. Umowa nie przyszła do skutku i potwierdzenie odbioru posagu uważane będzie za nienastąpione. Z tych nieważnych umów i dokumentów nie może być wyprowadzone jakiekolwiekbądź roszczenie prawne. Na przypadek jednak nastąpionej przez pomyłkę zapłaty długu dla braku przepisanej formalności nieważnego t. j. dla braku aktu notaryalnego nie można się upominać o zwrot zapłaty (§ 1432. kc.) Co do kontraktów małżeńskich, zwracamy uwagę, że według § 1217 kc. za kontrakty takie poczytane być mają wszystkie te, które przez małżonków lub przez inne osoby w ich imieniu z powodu związku mał-

żeńskiego w przedmiocie majątku są zawierane. Ustawa wymaga aktu notaryalnego bez względu na osoby kontraktujące czy one są lub nie są własnowolne. Przepis §1233. kc. stanowiący, iż forma umowy o wspólność majątkową między małżonkami oceniana być ma według §§1177 i 1178. uległ częściowej zmianie.

Przy sporządzeniu kontraktu dziedziczenia (§1249) należy zachować postanowienie (§.67. ord. not.) Postanowienie ustawy pod lit. c. zmienia przepis §1226 kc. i §.49. ustawy o upadłościach. Przepis ustawy pod lit. d. zmienia postanowienie §943. kc. a przepis pod lit. e. postanowienie §886 k.c. O sporządzaniu protestu wekslowego będzie mowa w prawie weksl.

III. Moc wykonawcza aktów notaryalnych (§3 i 4)

Akta notaryalne nie mają mocy wykonawczej, wyjąwszy w następującym przypadku.

Akta notaryalne, stwierdzające dług pieniężny lub dług w innych zamiennych rzeczach, a dokładnie oznaczające osobę uprawnionego jako też obowiązanego, tudzież tytuł prawny, przedmiot i czas świadczenia mają moc wykonawczą równą jak ugody przed sądem zawarte, jeżeli zarazem obowiązany przyzwolił w dokumencie, aby tenże względem uznanego długu był wprost wykonalnym. Gdy zobowiązanie zależy od ziszczenia się jakiegoś warunku, lub nadejścia pewnego czasu, według kalendarza ściśle nieoznaczonego, potrzebnem jest do wykonalności, aby także ziszczenie się wa-

runku lub nadejście wzmiankowanego czasu było dokumentem publicznym udowodnionem. Jeżeli wszakże spłacenie kapitału uczyniono zależnem od tego, że dłużnik dopuścił się opóźnienia w zapłacie odsetek lub rat kapitału, wówczas nie wymaga się, aby popierający egzekucyę w ogóle, a w szczególności dokumentem publicznym udowodnił, iż odsetki lub raty kapitału nie zostały spłacone. (Orz. najw. tryb. z 16 paźdź 1877. do l. 100. ks. orz.) — Pełnomocnictwa, na podstawie których akt notaryalny ma być sporządzony, powinny być dla zapewnienia aktowi wykonalności sądownie lub notaryalnie uwierzytelnione, chyba, że są dokumentami publicznymi. Kto w drodze procesu cyw. zamierza zaprzeczyć aktowi notaryalnemu moc wykonawczej, wyniesie skargę przed sąd, według ogólnych zasad procesowych właściwy. Sąd na żądanie strony wstrzyma tymczasowo egzekucyę, jeżeli ogłę- dziny sądowe lub dokumenty zupełnego dowodu dostarczające, stwierdzają, iż akt notaryalny został sporządzony lub wydany z uchybieniem przepisów, od których zachowania według ustawy not. zależy powaga aktu, jako dokumentu publicznego, lub jego moc wykonawcza

IV. O mianowaniu notaryuszów i zgaśnięciu ich urzędu.

Do pozyskania posady notaryusza wymaga się, by kandydat:

a. przynależał do jednej z gmin krajów przedlitawskich, liczył lat 24. wieku, był życia nieskazitelnego i samowolnie roz-

rządzał majątkiem swoim;

b. skończył nauki prawa i administracyi i pozdawał przepi-sane egzamina teoretyczne lub uzyskał stopień doktora praw.

c. złożył z pomyślnym skutkiem egzamin notaryalny, adwo-kacki lub sędziowski.

d. poświęcał się praktycznej służbie sądowej przez lat 4. a z tych przynajmniej 2. lata spędził na praktyce u notaryu-sza, reszta zaś czasu poświęcona być może praktyce w sądzie, u adwokata, lub w prokuratoryi skarbowej. Od wymogu dwu-letniej praktyki u notaryusza może minister sprawiedliwości zwolnić, jeżeli wszystkim innym wymogom zadość uczynio-no, a mkt się nie ubiega o posadę, którą wywiódł się ze wszyst-kich wymogów ustawą przepisanych. (Ust. z dn. 25. grudnia 1876. l. 3. z r. 1877. Dz. u. p.)

e. posiadał znajomość języków krajowych, potrzebnych dla tej posady, o którą się ubiega.

Wykonywanie adwokatury, lub sprawowanie płatnego urzędu rządowego, z wyjątkiem urzędu nauczycielskiego, nie może być połączone z urzędem notaryusza. Nadto wzbronione są notaryuszowi wszelkie interesa, które same przez się, lub których dalsze wykonywanie nie da się pogodzić z powagą i godnością stanu, lub które mogłyby zachwiać zaufanie w bez-stronność i wiarogodność dokumentów przez niego spo-rządzonych.

Zakres urzędowego działania notaryusza rozciąga się

do całego okręgu trybunału I. inst. dla którego jest zamianowany. W miarę potrzeby, notaryusz może być zobowiązany udawać się peryodycznie poza obręb swojej siedziby celem sprawowania swego urzędu.

Notaryuszów mianuje minister sprawiedliwości.

Jeżeli w okręgu siedziby notaryusza jest w używaniu kilka języków, sąd krajowy wyższy winien zamianowanemu notaryuszowi wydać poświadczenie, w których z tych języków stosownie do złożonych przy zamianowaniu dowodów, akta notaryalne sporządzać jest mocen.

Jeżeli w kraju, w którym znajduje się siedziba notaryusza kilka języków jest w używaniu, sąd krajowy wyższy może notaryusza upoważnić do sporządzania dokumentów notar. we wszystkich tych językach, a to każdego czasu, skoro tylko udowodni znajomość tych języków. Sąd ten może także odwołać to upoważnienie, gdyby przy sporządzeniu dokumentów notar. notaryusz popełnił błędy, udowadniające, iż nie posiada dokładnej znajomości tych języków.

Nowo zamianowany notaryusz obowiązany jest przed wykonaniem przysięgi złożyć przepisaną kaucyę i postarać się o zatwierdzenie pieczęci, której będzie używał do swych czynności. Pieczęć urzędową potwierdza izba notaryalna w porozumieniu z prokuratorem rządowym. Po wykonaniu przysięgi notaryusz otrzyma od sądu krajowego wyższego dekret, na mocy którego może rozpocząć swe urzędowanie.

Dzień wykonania przysięgi ogłasza się w gazecie urzędowej krajowej.

Urząd notaryusza gaśnie:

a. wskutek zrzeczenia się przyjętego przez ministra sprawiedl.

b. przez przejście do adwokatury, albo objęcie urzędu rządowego, który nie da się pogodzić z notaryatem.

c. przez utratę prawa przynależności w krajach przedlitawskich.

d. przez utratę prawa wolnego zarządu swoim majątkiem;

e. wskutek nieuzupełnienia kaucyi zmniejszonej (w przypadku przewidzianym w § 27.)

f. w przypadkach wymienionych w powszechnych ustawach karnych z powodu wyroku karnego, notaryusza skazującego.

g. z powodu trwałej niezdolności do sprawowania notaryatu z powodu ułomności cielesnych lub umysłowych.

h. wskutek orzeczenia dyscyplinarnego, opiewającego na utratę urzędu.

V. Kaucye notaryuszów.

Kaucya wyznacza się stosownie do siedziby notaryusza; w Wiedniu wynosi ona 8000 Zł. w miastach, mających nie mniej niż 30.000 mieszkańców, 5000. Zł. w innych miastach, w których znajduje się siedziba Trybunału I. inst. 2000. Zł; we wszystkich innych miejscach 1.000. Zław.

Kaucya służy na zastaw wszelkim roszczeniom do wynagrodzenia szkód i wypłat, jakie z tytułu urzędowania notaryu„

sza powstać mogą.

W przypadku powstałych innych roszczeń kaucya może być wzięta w zastaw, lub podciągnięta pod egzekucyę jedynie bez uszczerbku prawa pierwszeństwa pretensyj wyżej wspomnianych, i zaspokojenie takich roszczeń może nastąpić tylko za poprzedniem przeprowadzeniem postępowania według § 29. 30. ust. not.

Izba notaryalna i prokurator rządowy czuwają nad tem, aby kaucya utrzymaną była w całości.

Gdy notaryusz zmarł, lub go usunięto z urzędu, lub stracił go wskutek skazania przez sąd karny, wówczas na zwrot kaucyi, lub na wymazanie tejże z hipoteki zezwala izba notaryalna, za porozumieniem się z prokuratorem rządowym. Przed udzieleniem tego zezwolenia izba notaryalna podaje przypadek ten do wiadomości powszechnej z tem wezwaniem, aby ci, którym z mocy ustawy służy prawo zastawu na kaucyi, zgłosili się ze swemi roszczeniami w przeciągu 6. miesięcy do izby notaryalnej, w przeciwnym bowiem razie wydaną będzie kaucya.

Wskutek wniesionych roszczeń izba notaryalna wysłucha interesowanych ustnie, a jeżeliby czyniono zarzuty, postara się ukończyć spór sposobem ugodnym. W przeciwnym przypadku odeśle strony do drogi prawa.–

VI. O kandydatach notaryalnych i egzaminie notaryalnym (§§ 117. i 118.)

Ustawa rozróżnia dwa rodzaje pomocników notaryusza:

a. takich, którzy przynajmniej pozdawali dwa egzamina rządowe teoretyczne, a między tymi sądowy, lub uzyskali stopień doktora praw.

b. takich, którzy przeznaczeni są do służby konceptowej, jednakowoż egzaminów tych nie pozdawali.

Pierwsi nazywają się kandydatami notaryalnymi i to od chwili, w której jako tacy wpisani zostali w listę, którą utrzymuje izba notaryalna. Notaryusz winien niezwłocznie donieść izbie notaryalnej o ich wstąpieniu do jego kancelaryi. Praktyka notaryalna liczy się dopiero od dnia, w którym do izby notaryalnej nadeszło doniesienie o wstąpieniu kandydata.

Kandydaci stoją pod dozorem izby notaryalnej.

Po ukończonej dwuchletniej praktyce, z których przynajmniej 1. rok poświęcony był praktyce notaryalnej kandydat przypuszczonym być może do egzaminu notaryalnego. Egzamin ten odbywa się na podstawie przepisów rozkr. min. z 11. października 1854. l. 206. dz. u. p. wedle których zachowane być winny postanowienia, tyczące się egzaminu sędziowskiego, z następującemi wszelako zboczeniami. —

1. w skład komisyi egzaminacyjnej wchodzi, oprócz przewodniczącego i 2. radców sądu krajowego wyższego, także notaryusz.

2. przy egzaminie ustnym zachować należy przepisy w ogóle o egzaminie sędziowskiem, szczególnie wszakże zbadać należy wiadomości i biegłość kandydata we wszystkich tych czyn-

nościach, które z wykonywaniem notaryatu są połączone, albo które notaryuszowi jako komisarzowi sądowemu mogą być poruczone.

Przy egzaminie piśmiennym żądać należy od kandydata sporządzenia aktu notaryalnego, zawierającego kontrakt lub rozporządzenie ostatniej woli, tudzież spisania protestu wekslowego.

VII. Substytuci notaryalni (§§ 119.–123.)

Dla zachodzącej potrzeby zarządza sąd I. inst. na wniosek izby notaryalnej zastępstwo notaryusza. Zastępcą może być ustanowiony tylko notaryusz tego samego okręgu sądowego, do którego należy posada zastąpioną być mająca, albo kandydat notaryalny ukwalifikowany do uzyskania posady notaryalnej.

VIII. O aktach notaryalnych.

Notaryusz obowiązany jest osiąść w miejscu wskazanem mu przy nominacyi jako miejsce siedziby urzędowej. Może pełnić swój urząd tylko w obrębie okręgu sądu kolegialnego I. inst. dla którego jest zamianowanym, wszelako w całym obrębie i to bez względu na miejsce zamieszkania strony. Dokument notaryalny sporządzony poza obrębem tego okręgu, nie jest dokumentem publicznym. Podstawą aktu notaryalnego jest protokół sporządzony przez notaryusza w obecności stron i świadków. Takowy jest pierwopisem właściwym, dokumentem publicznym, aktem notaryalnym, który u notaryusza pozostaje i z którego udziela wypisy (Ausfertigungen) Tępą:

1. uwierzytelnienie tzw. wyciągi główne; wypis taki jest odpisem oryginału u notaryusza zachowanego; wypis ten wydaje się stronom, aby względem interesu zawartego miały dokument publiczny w rękach.

2. wyciągi z aktu notaryalnego, tj. wypisy pewnych ustępów aktu.

3. Poświadczenie, iż pewien akt notaryalny istnieje, nareszcie

4. Proste odpisy aktu notaryalnego.

Akta notaryalne podzielić można ze względu na formalności których wymagają: na zwykłe i na nadzwyczajne. Do tych ostatnich liczymy te, przy których sporządzeniu ustawa wymaga więcej lub mniej formalności, niż zwykle zachowane być winny. Takiemi aktami są akta sporządzone z ślepymi i głuchymi etc. tudzież spisywanie rozporządzeń ostatniej woli i poświadczenia notaryalne.

Notaryusz powinien sam znać strony z osoby i z nazwiska lub też dwaj znani mu osobiście świadkowie lub drugi przybrany notaryusz potwierdzają mu tożsamość osób.

Ustawa wymaga dwóch świadków aktu:

a. gdy ma być sporządzony akt notar. względem umowy dziedziczenia lub innego rozporządzenia ostatniej woli;

b. jeżeli jedna ze stron nie umie pisać, lub

c. nie umie języka, w którym akt ma być sporządzony.

d. albo gdy jest ślepa, głucha lub niema.

Zamiast dwóch świadków, może być przybrany drugi

notaryusz. Świadkowie aktu powinni być płci męzkiej, liczyć przynajmniej 20. lat i być osobiście znani notaryuszowi, lub tożsamość ich powinna być sprawdzona w sposób wyżej podany. Każdy akt not. powinien zawierać pod utratą powagi dokumentu publicznego:

1. miejsce, rok, miesiąc i dzień sporządzenia aktu.

2. imię i nazwisko notaryusza, miejsce jego siedziby urzędowej, a jeśli przybranym był drugi notaryusz, także i tegoż.

3. imię i nazwisko stron, jakotez świadków potrzebnych do aktu i niemniej do sprawdzenia tożsamości stron, tudzież osób zaufania i tłumaczów, jeżeli byli przyzwani.-

4. potwierdzenie, iż notaryusz zna osobiście strony i świadków, albo, że i przez kogo innego tożsamość tychże była mu potwierdzona.-

5. osnowę interesu z odwołaniem się do pełnomocnictw i innych załączników, jeżeli były potrzebne,

6. wzmiankę, że akt był stronom odczytany, lub wymienienie formalności, zastępujących z mocy ustawy odczytanie, tudzież wzmiankę, że strony na akt się zgodziły.

7. podpisy stron, jakotez, jeżeli ustawa wymaga przybrania świadków, osób zaufania lub tłumaczów podpis tychże. Strona, lub świadek, nie umiejący pisać, winien położyć znak swej ręki; nazwisko strony ma być podpisane przez świadka lub drugiego notaryusza, nazwisko zaś świadka nie umiejącego pisać, przez drugiego świadka. Gdyby

strona nie umiejąca pisać nie mogła położyć nawet znaku swej ręki, należy o tej przeszkodzie wyraźnie wzmiankę uczynić i dać ją potwierdzić przez świadków aktu.

8. podpis notaryusza z wyciśnięciem pieczęci urzędowej lub jeżeli przybrani byli 2 notaryusze, obydwóch. Rozporządzenia ostatniej woli ustnie zrobione, lub przedłożone na piśmie wobecności 2 notaryuszów lub 1. notaryusza i 2. świadków, mają powagę rozporządzenia ostatniej woli sądownie uczynionego, jeżeli zachowano ogólne przepisy o sporządzaniu aktów notar. i postanowienia §§ 569, 587–592 i 594.–596. k.c. Notaryusz jest obowiązany ile możności przekonać się o osobistej zdolności strony do zawarcia interesów. Dokument prywatnie sporządzony, uzyskać może powagę dokumentu not. jeżeli strony uznały prawdziwość treści dokumentu i ich podpisów i na to akt notaryalny został sporządzonym. Jeżeli w akcie nic innego nie postanowiono, notaryusz wyda wypisy z aktu notaryalnego osobom w sporządzeniu dokumentu interesowanym.

Notaryusze winni na żądanie stron poświadczyć:

1. zgodność odpisów z pierwopisami
2. zgodność przekładów
3. prawdziwość podpisów (tzw. legalizacya)
4. chwilę okazania dokumentów
5. okoliczność, że pewna osoba żyje,
6. gotowość strony do pewnych świadczeń, wezwanie do

dopełnienia zobowiązań, wypowiedzenie kontraktów, tudzież zawiadomienia o innych oświadczeniach, od których zawisły skutki prawne; takie oświadczenia zowią się protestami cywilnymi.

7. Uchwały walnych zgromadzeń spółek akcyjnych i innych stowarzyszeń.

8. Poświadczenia wydarzeń rzeczywiście nastąpionych np. przedsięwzięcie losowania.

9. Zaprotestowanie weksli i papierów kupieckich.

Notaryusze mogą przyjmować w przechowanie dokumenty wszelkiego rodzaju, tudzież i weksle, jednakowoż gotówkę, obligi publ. i inne do obiegu przeznaczone wartości w papierach może notaryusz na mocy swego urzędu przyjmować w tymczasowe tylko przechowanie.

IX. Kolegia notaryuszów i izba notaryalna.

Notaryusze, którzy w okręgu tego samego sądu krajowego I. inst. mają swoje siedziby urzędowe, tworzą grono (kolegium) notaryalne. Jeżeli w okręgu sądu takiego jest najmniej 15. no- sąd not. należy utworzyć z grona notaryuszów izbę notaryalną (§ 125. u. n.) W przeciwnym razie sąd I. inst. kolegialny zajmuje się czynnościami izbie not. poruczonemi. Izba not. wykonywa karność służbową nad notaryuszami i kandydatami not. jako sąd honorowy.

Notaryusz winien przed udaniem się do drogi prawa wezwać izbę o pośrednictwo, jeżeli między nim a stroną za-

chodzą nieporozumienia, lub spory, tyczące się urzędowania nota-
ryusza, lub należytości przez niego żądanych. Od uchwał i roz-
porządzeń izby odwołać się można do sądu krajowego wyż-
szego w ciągu dni 14. a w przypadku nierównobrzmiących
orzeczeń do najw. Trybunału.

X. Archiwa notaryalne (§ 143. etc)

Archiwum notaryalne przeznaczone jest do przyj-
mowania i stałego przechowania aktów i pieczęci tych
notaryuszów, którzy z urzędu wystąpili lub pomarli. Mini-
ster sprawiedliwości wyznacza miejsce dla Archiwum.
Dyrektor tego wydaje wyciągi i odpisy z akt notaryaln.
w archiwum przechowanych.

XI. O karności (§ 153.)

Najwyższy nadzór nad notaryatem należy do mini-
stra sprawiedliwości, nadzorowanie zaś urzędowania
notaryuszów i izb notaryalnych do prezesów I. i II. inst.

Do nadzorowania notaryuszów pod względem
ich działania urzędowego i odpowiedniego ich stanowi za-
chowania się powołane są przedewszystkiem izby notar.

Karygą:

1. porządkowe: a. przez napomnienie b. skarcenie pisemne.

2. dyscyplinarne: a. nagana pisemna, b. kara pienię-
żna do 500. Zł. c. zawieszenie w urzędzie najwięcej przez
1. rok d. oddalenie z urzędu.

Sąd krajowy wyższy wymierza kary dyscyplinarne

za poprzedniem postępowaniem właściwem i wysłuchaniem nadprokuratora rządowego.

Skład sądu dyscyplinarnego i postępowanie stosuje się do ustawy z 21. maja 1868. tyczącej się postępowania i wykonywania nad osobami sądowymi.

XII. Należytości notaryalne (§ 171 etc.)

Należytości notaryuszów oznacza taryfa. Umowy o wyższe należytości niż w taryfie oznaczono, są zakazane i nieważne. Jeżeli się inaczej nie umówiono, wtenczas wszystkie osoby wzywające notaryusza o działanie, lub zawierające interes, odpowiadają solidarnie za uiszczenie należytości notaryalnej.

Policzone należytości uwidoczni notaryusz na akcie notar. u niego pozostającym, jak niemniej na wypisach i wyciągach stronom wydanych. Jeżeli strona sprzeciwia się wymiarowi należytości, a pośrednictwo izby notaryal. celem ugodnego załatwienia sporu jest bezskutecznem, wówczas po wysłuchaniu strony drugiej, a w każdym przypadku po zasięgnięciu zdania izby not. będą należytości na żądanie notaryusza lub strony oznaczone przez sąd koleg. I inst. ustanowiony w miejscu siedziby izby notaryalnej. Rekurs od orzeczenia sądowego przez stronę założony, wtedy tylko wstrzymuje ściągnięcie kwoty przez sąd wyznaczonej, gdy strona złoży tę kwotę w sądzie. Ściągnięcie należytości not. przez sąd oznaczonych, odbywa się według przepisów, ty-

czących się ściągnięcia opłat za czynności urzędowe (sądowe).

XIII. Notaryusze jako komisarze sądowi.

Notaryusze są obowiązani do sprawowania niektórych czynności sądowych w sprawach spornych i niespornych; w tych czynnościach występuje notaryusz w przymiocie urzędnika sądowego; o zakresie działania w tym zawodzie stanowi rozdz. 13. dawnej ord. not. tudzież reskr. min. z 7 maja 1870.

Tytuł trzeci.

O ajentach publicznych.

Przez ajentów publicznych rozumiemy prawników ustanowionych przez władzę polityczną (rząd) pod powagą publiczną dla sprawowania wszystkich interesów, które nie zostały poruczone innym osobom, zwłaszcza adwokatom. Ajenci upoważnieni są do otwierania kancelaryj, a mianowicie biór zawiadomień. Instytucya ajentów publ. wprowadzona została dekr. nadw. z 5. lipca 1833. Ajentów publ. mianuje władza polityczna krajowa w prowincyi, w której ajencya ma być utrzymywaną. Liczba ajentów nie jest ograniczoną, wszelako przy udzielaniu prawa do sprawowania agencyi uwzględniać należy już istniejących notaryuszów i ajentów. (reskr. min. z 28. lutego 1863.)

Warunkami osiągnienia ajencyi są:

1. ukończony 24. rok życia

2. ukończone nauki prawa i administracyi

3. praktyka 3. letnia w urzędzie publicznym lub pra-trymonialnym, albo u adwokata lub ajenta publ.

4. egzamin odbyty z najważniejszych przedmiotów odno-szących się do zawodu ajenta. Egzamin ten zdaje się przed komisyą złożoną z jednego radcy władzy politycznej kra-jowej, i jednego radcy sądu krajowego wyższego.

5. życie nienaganne.

6. złożenie kaucyi w sumie 10.000 Zł MK. w Galicyi, zaś w sumie 4.000 Zł MK. (Dekr. nadw. z 29. maja 1843.)

Honorarium ich zawisło od układu ze stroną. Jeże-li ajent mianowany przez władzę polityczną krajową zamierza zastępować strony i w urzędach wojskowych, w sprawach nieporuczonych wyłącznie innym osobom, winien się poddać egzaminowi w krajowej komendzie woj-skowej. (Dekr. nadw. z 19. lipca 1834.) która go mianuje ajen-tem wojskowym.

Od ajentów publicznych różnią się ajenci prywatni upoważnieni do sprawowania interesów w dekr. nadw. z 5 lu-tego 1847. wyszczególnionych. Tymże zakazano zajmować się układaniem pism prawniczych i podań sądowych, (reskr. min. z 29. sierpnia 1856.)

Nadanie koncesyi do ajencyi prywatnej, nie zawi-sło od nauk, egzaminów i kaucyi. —

Tytuł czwarty

O zwykłych pełnomocnikach.

Strony mogą działać przez zwykłych pełnomocników we wszystkich sprawach sądowych spornych i niespornych, w których prawo nie wymaga, aby strony działały przez pewne osoby, lub w których strony osobiście przed sądem stawać winny. Głuchoniemi nigdy bez zastępcy w sądzie stawać nie mogą. (§ 275. u. c.) Ustawy austr. nie wymagają do sprawowania wzmiankowanego zastępstwa, pewnego szczególnego uzdatnienia, mianowicie nie żądają wiadomości prawniczych. Każdy może być pełnomocnikiem, kto zdolnym jest do zawierania umów. Jednakowoż postępowanie sumaryczne stanowi w § 9. wyjątek następujący:

W razie zachodzących ważnych przeszkód do stawania w sądzie osobiście, mogą strony rozprawiać się przez pełnomocników adwokatami nie będących. Pełnomocnikiem może być mężczyzna, mający lat 24. z przedmiotem sporu dokładnie obeznany i opatrzony w pełnomocnictwo na piśmie. Pisarzy pokątnych, znanych, nie należy dopuszczać jako pełnomocników. Pełnomocnik legitymuje się przedłożeniem pełnomocnictwa na piśmie. Zakres działania stosuje się do osnowy pełnomocnictwa (Reskr. min. z 8. czerwca 1857. ma za przedmiot pisarzy pokątnych.) W po-

stępowaniu w sprawach drobiazgowych pełnomocnicy powinni znać dokładnie przedmiot sporu, mieć umocowanie na piśmie i być płci męzkiej; jednak żony mogą występować jako pełnomocniczki swych mężów (§. 9.)

Tytuł piąty

O prokuratoryi skarbowej

Prokuratorya skarbowa, dawniej urząd fiskalny, także „fiskus" zwana, jest adwokatem rządu.

Reskr. min. z 16. lutego 1855. l. 34. zawiera instrukcyę tymczasową dla prokuratoryj rządowych.

I. O składzie prokuratoryi skarbowej i wymogach uzdalniających do osiągnienia posad w prokuratoryach.

We wszystkich miastach stołecznych krajowych z wyjątkiem Szlązka ustanowione są prokuratorye skarbowe. Z grona tychże wydzielają się odrębne oddziały pod nazwą expozytur, wysłane do innych krajów koronnych lub do pewnych okręgów administracyjnych tego samego kraju koronnego, celem stałego i samodzielnego sprawowania czynności fiskalnych. W Galicyi ustanowioną jest prokuratorya skarbowa we Lwowie z expozyturą w Krakowie dla spraw dotyczących dawniejszego okręgu Wkś. Krakowskiego (reskr. min. z 8. grudnia 1867.)

W skład prokuratoryi skarbowej wchodzą:

1. prokurator, jako naczelnik,
2. radcy i radcy starsi skarbowi,
3. adjunkci
4. koncepiści
5. praktykanci konceptowi.

Wymogi, uprawniające kandydata do wstąpienia do praktyki sądowej, uzdalniają go do osiągnienia posady praktykanta konceptowego. Osiągnienie posady koncepisty wymaga wykazania się z odbytych 3. egzaminów, lub doktoratu praw. Do osiągnienia posady adjunkta, radcy, nadradcy, lub prokuratora wymaga się, aby kandydat złożył dowody, iż zdał:

1. egzamin na adwokata
2. egzamin skarbowo prokuratorski, o których egzaminach reskr. min. z 23. listopada 1855. stanowi co następuje:

1. do egzaminu na adwokata stosować należy wyżej podane przepisy o egzaminie adwokackim, jednak z następującemi zmianami:

a. do egzaminu przypuszczonym być może każdy praktykant konceptowy, który przez rok jeden znajdował się w praktyce prokuratorskiej, i otrzymał stopień Dra praw. Przepis ten wszakże uchylony został reskr. min. z 26. paźdz. 1872. l. 153. stanowiącym, że praktykan-

ci konceptowi mogą być przypuszczeni do egzaminu adwo-kackiego pod tymi tylko warunkami, kte podaje ordyna-cya adwokacka.

b. w skład komisyi egzaminacyjnej wchodzi w miej-sce adwokata prokurator, lub radca prokuratoryi przez niego wyznaczony.

Podług nowej ord. adw. egzamin ten wtenczas tylko zastępuje egzamin na adwokata, mający być złożony przez kandydata adwokackiego, jeżeli złożony został po dzień ostatni grudnia 1868. To samo odnosi się i do egzaminu trw. fiskalnego, kremu poddawali się urzę-dnicy fiskalni przed ogłoszeniem reskr. min. z 20. grudn. 1855.

2. Egzamin prokuratorski obejmuje ustawodawstwo polityczne i skarbowe, o ile jego znajomość i związku za-chodzącego między nim a prawem cyw. potrzebną jest w zawodzie prokuratoryi skarb.

Do egzaminu przypuszczeni być mogą kandydaci z praktyką konceptową najmniej roczną, odbytą w proku-ratoryi skarbowej, w sądzie lub władzach politycznych albo skarbowych. Egzamin odbywa się w Dyrekcyi skar-bowej krajowej. W skład komisyi egzaminacyjnej wcho-dzą: prezydent tej władzy, lub wyższy urzędnik tejże wła-dzy, lub namiestnictwa przez prezydenta na przewodni-czącego wyznaczony, tudzież radca sądu kraj. wyższego

który jest asesorem sądu wyższ. w sprawach defraudacyjnych (przestępstw skarbowych) dalej radca namiestnictwa, radca Dyrekcyi skarbowej krajowej i prokurator skarbu lub radca prokuratoryi skarbowej przez niego wyznaczony.

Egzamin jest ustnym i piśmiennym.

Piśmienny ma za przedmiot ułożenie sprawozdania o sprawie, znajdującej się u władzy polit. lub skarb. kraj. a zawierającej kwestye prawne.

Po egzaminie ustnym komisya większością głosów orzeka, czy kandydat zdał egzamin z odznaczeniem się, albo bardzo dobrym, lub przynajmniej dobrym skutkiem, albo czy mu odmówić należy uzdolnienia do wyższej służby konceptowej przy prokuratoryi skarbowej. Jeżeli prezydent Dyrekcyi skarb. kraj. nie przewodniczył komisyi egzam. wówczas komisya przedłoży mu akt egzam. wraz z swą uchwałą. Jeżeli komisya odmówi kandydatowi uzdolnienia, a ten przeto pokrzywdzonym się uważa, wówczas może wnieść zażalenie swe w ciągu dni 14. do Dyrekcyi skarb. kraj. która takowe za porozumieniem się z polit. władzą kraj. rozstrzygnie. Jeżeli zaś prezydent dyrekcyi skarb. kraj sam przewodniczył komisyi egzaminacyjnej, wówczas tenże przedłoży akt egzaminacyjny wraz z zażaleniem ministerstwu skarbu do rozstrzygnienia. Rozstrzygnienie wydanem bę-

dzie przez ministerstwo skarbu w porozumieniu z ministerstwem spraw wewnętrznych.

II. O zakresie działania prokuratoryi skarb.

Przeznaczenie służbowe prokuratoryi skarbowej obejmuje:

A. obronę sądową w ogólności, a w szczególności prowadzenie procesów o takie sprawy, które dotyczą skarbu państwa i funduszów za równe jemu uznanych, bez względu na ministerstwo lub władze, którym zarząd tegoż majątku lub tych funduszów jest powierzony.

B. Udzielanie sprawozdania prawnego w sprawach dotyczących skarbu państwa i funduszów pod A. podanych.

C. Współdziałanie w zawieraniu interesów i sporządzaniu dokumentów prawnych, w sprawach tyczących się majątku państwa i funduszów wzmiankowanych.

Do skarbu państwa, tudzież do majątku funduszów wspomnianych liczyć należy w szczególności:

1. wszelkie rządowe podatki i opłaty, dochody, regalia, fabryki, dobra, i w ogólności wszelkie instytucye i zakłady przeznaczone do pokrycia wydatków państwa.

2. prawo kadukowe, prawa terytoryalne i granice krajowe.

3. wszelkie fundusze, zostające pod bezpośrednim zarządem władz rządowych, lub jeżeli nie zostają pod

takowym otrzymujące swoją dotacyę w całości lub w części ze skarbu państwa;

4. Fundacye zostające wprost pod zarządem władz rządowych. Fundacye, nie zostające wprost pod tym zarządem, o tyle tylko zastępowane być mają przez prokuratoryę skarb. o ile idzie o pierwsze ukonstytuowanie fundacyi, nie zaś, gdy idzie o dalsze interesa prawne lub obronę już ukonstytuowanej fundacyi.

5. Majątek kościelny i majątek beneficyów duchownych, o ile idzie o pierwotne wyposażenie kościoła lub beneficyum duchownego lub o całość majątku zakładowego, lub jeżeli ten majątek stoi pod zarządem władz rządowych, nie zaś wtenczas, jeżeli bieżące użytki majątku istniejących już kościołów lub beneficyów duchownych bronione lub ściągnięte być mają.

6. Prawo patronatu monarsze.

7. Podług reskr. min. z 4. maja 1850. prokuratorya skarbowa jest obowiązaną zastępować urzędy sierocińskie w przypadku zachodzących ubytków, przeciw byłym państwom ziemskim, którym poruczone było sprawowanie juryzdykcyi patrymonialnej.

Podany tu zakres działania prokuratoryi skarbowej reskr. min. z 19. grudnia 1856. został rozszerzonym.

III <u>O zastępstwie sądowem przez prokuratorye skarbowe.</u>

Według reskr. min. z 14. maja 1856. prokuratorya

skarbowa nie jest obowiązaną w sprawach, jej zastępstwu ulegających przedkładać pełnomocnictwa, udzielonego jej przez władzę właściwą celem możności wystąpienia jako powód, albo pozwany, gdyż prawo do zastępstwa służy jej już z mocy ustawy. O ile się zaś rozchodzi o wskazywanie, przyjęcie i odkazywanie przysięgi, lub zawieranie ugody sądowej przez prokuratoryę skarbową, obowiązaną ona jest przedłożyć sądowi zezwolenie właściwej władzy administracyjnej, a jeżeli ugoda została zawartą pod wyraźnem zastrzeżeniem potwierdzenia późniejszego, winna przedłożyć takowe. Do zrzeczenia się zabezpieczeń, tudzież do założenia rewizyi nadzwyczajnej przeciw wyrokom równobrzmiącym I i II. inst. nareszcie do apelacyi w przypadku, gdy wyrokiem I. sędziego nie tylko upadek w sprawie, popieranej przez prokuratoryę skarb. lub przez ekspozyturę, lecz także skazanie jej na koszta prawne wyrzeczonem zostało, należy wyjednać sobie upoważnienie u władzy właściwej. W przypadkach, gdzie prokuratorya skarbowa, lub ekspozytura stósownie do ustaw obowiązujących w jednym i tym samym procesie obydwóch stron spór wiodących bronić by powinna; prokuratorya skarbowa lub expozytura żadnej strony bronić nie będzie, lecz postara się o to, aby władza administr. właściwa dla każdej strony innego obrońcę ustanowiła. Jeżeli dla spraw fiskalnych nie ma sądu uprzywilejowanego, należy w kontraktach i dokumentach, tyczących się skarbu państwa i funduszów zarówno z nim uznanych, zamieścić za-

strzeżenie, wskutek którego strona poddaje się sądowi znaj- dującemu się w siedzibie prokuratoryi skarb. lub expozytury.

Jeżeli w siedzibie prokuratoryi skarb. lub ekspozytury sprawa nie może być przeprowadzoną, należy do jej załatwie- nia wysłać zdolnego urzędnika z grona prokuratoryi lub ekspozytury. Zamiast wysłania urzędnika takiego, należy delegować w miejscu, gdzie sprawa ma być przeprowadzoną inny stósowny urząd cesarski, lub innego zdolnego urzędnika rządowego albo adwokata, albo nareszcie publicznego ajen- ta, jeśli to połączone jest z mniejszemi kosztami i spodziewać się można, iż sprawa należycie załatwioną zostanie.